

ΑΡΙΣΤΕΑ ΑΝΤΥΠΑ

Πάντειο Πανεπιστήμιο
Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Π.Μ.Σ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διπλωματική Εργασία:
«Παλαιά» και «Νέα» Τρομοκρατία:
διαφορετική ή ίδια όψη ενός φαινομένου;

Επιβλέπων Καθηγητής: **κ. Α. Γκόφας**

Μάϊος 2012

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3
Μεθοδολογία.....	5
Πρώτο Μέρος	
1. Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων και Τρομοκρατία.....	8
1.1 Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και μεταθετικισμός.....	8
1.2 Η επιρροή των θεωριών των διεθνών σχέσεων στην ασφάλεια.....	9
1.3 Από τις ορθόδοξες θεωρίες της τρομοκρατίας στις κριτικές.....	13
1.4 Κάποια στοιχεία περί ορισμού της τρομοκρατίας.....	15
Δεύτερο Μέρος	
2. Η μετεξέλιξη του φαινομένου «Τρομοκρατία».....	19
2.1 Πρώτο Κύμα	21
2.2 Δεύτερο Κύμα.....	23
2.3 Τρίτο Κύμα.....	27
2.4 Τέταρτο Κύμα.....	31
2.4.1 Η 11 ^η Σεπτεμβρίου.....	36
2.4.2 Η 11/9 και οι Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων.....	39
2.5 Μετεξέλιξη του φαινομένου και τα πρώτα συμπεράσματα.....	41
Τρίτο Μέρος	
3. «Νέα» V «παλαιά» Τρομοκρατία	43
3.1 Τα χαρακτηριστικά «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας	43
3.1.1 «Παλαιά» Τρομοκρατία.....	46
3.1.2 «Νέα» Τρομοκρατία.....	51
3.2 Ο αντίλογος στην «νέα» τρομοκρατία.....	59
3.2.1 «Νέα» V «παλαιά» και τα πρώτα συμπεράσματα.....	80
3.3 «Νέα» τρομοκρατία: εργαλείο νομιμοποίησης του War on Terror; ...	81
3.3.1 Τρομοκρατία ως υπαρκτική απειλή.....	81
Συμπεράσματα.....	87
Αντί Επιλόγου.....	92
Γλωσσάριο.....	93
Παράρτημα.....	98
Βιβλιογραφία.....	99

Εισαγωγή

Στην πορεία της ανθρώπινης ιστορίας έχουν από νωρίς καταγραφεί περιπτώσεις πράξεων πολιτικής βίας και τρομοκρατίας. Το φαινόμενο εντάθηκε τον 20^ο αιώνα, όταν ολόκληρες γενιές τρομοκρατών με μικρής ή μεγάλης κλίμακας επιθέσεις κατά στόχων που αντιπροσώπευαν την κυρίαρχη εξουσία «απαιτούσαν» την ικανοποίηση αιτημάτων, την αλλαγή των υπαρχουσών δομών, την προσοχή, και κάποτε την λαϊκή συναίνεση. Σε όλη την πρόσφατη ιστορία δεν κατάφεραν να επιτύχουν παρά ελάχιστους από τους στόχους τους, ενώ πάντοτε σχεδόν κατάφεραν να διασπείρουν τον φόβο, και σίγουρα όχι εκεί που κυρίως στόχευαν, στην εξουσία. Μόνη ίσως εξαίρεση αποτελεί ο ανταποικιακός, απελευθερωτικός αγώνας, που ωστόσο η επιτυχία του ήταν αποτέλεσμα και πολλών άλλων παραγόντων, ασφαλώς σημαντικότερων εάν ειδωθούν από την σκοπιά της *real politik*. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι σε κάποιο βαθμό η ανταποικιακή τρομοκρατία ιδιοποιήθηκε μέρος αυτής της επιτυχίας.

Είναι πολλές οι εντυπωσιακές τρομοκρατικές επιθέσεις στο πέρασμα του χρόνου μέχρι σήμερα, που αν και είχαν ελάχιστες συνέπειες στην διαμόρφωση των πραγμάτων, άφησαν κάποιο βραχυπρόθεσμο ίχνος στην ιστορική μνήμη. Η 11^η Σεπτεμβρίου, στο γύρισμα του 21^{ου} αιώνα όμως θα αποτελέσει σημείο καμπής, καθώς το τρομοκρατικό κτύπημα πραγματοποιήθηκε στην «καρδιά» των Η.Π.Α., μόνης υπερδύναμης την συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, είχε έναν ιδιαίτερα έντονο συμβολικό χαρακτήρα, μεγάλο αριθμό θυμάτων και έναν εντυπωσιακό επικοινωνιακό τρόπο πραγματοποίησης, και όχι μόνο....

Εννέα ημέρες αργότερα οι Η.Π.Α., δια στόματος του Προέδρου Bush, θα κηρύξουν τον *Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας*, που συνδέθηκε με μια αναδυόμενη σύγκρουση πολιτισμών, ενώ παρουσιάστηκε σαν μια σταυροφορία υπεράσπισης της Δύσης ενάντια στον εχθρικό μουσουλμανικό κόσμο. Μετά τις επιθέσεις, η τρομοκρατία, με τον χαρακτηρισμό «νέα», θα μετατραπεί σε μόνιμο κίνδυνο καταλαμβάνοντας την πρώτη θέση στην διεθνή ατζέντα των ζητημάτων ασφαλείας.

Ήδη από την επομένη των επιθέσεων πολλοί είναι οι δημοσιογράφοι, οι σύμβουλοι, οι μελετητές και εκείνοι που χαράζουν την πολιτική που θα πεισθούν ότι ο κόσμος βρίσκεται αντιμέτωπος με μια «νέα» μορφή τρομοκρατίας διαφορετική από την «παλαιά». Αυτή η «νέα» τρομοκρατία καθοδηγείται αποκλειστικά από θρησκευτικά κίνητρα, έχει - εάν έχει - μαξιμαλιστικά αιτήματα, και στοχεύει στη μέγιστη καταστροφή. Η ακαδημαϊκή ωστόσο κοινότητα είχε από τις αρχές της δεκαετίας του '90, ανακαλύψει το φαινόμενο της «νέας» τρομοκρατίας. Οι υποστηρικτές της θεωρούσαν ότι το «παλαιό» Παράδειγμα θα πρέπει να απορριφθεί και να αντικατασταθεί με μια «νέα» αντίληψη. Ο διάλογος γύρω από την «νέα» τρομοκρατία και το κατά πόσο της ανήκει ο όρος που της αποδόθηκε, θα αποτελέσει μια από τις πιο ενδιαφέρουσες συζητήσεις του κλάδου των σπουδών της τρομοκρατίας μεταξύ των οπαδών της θεωρίας της «νέας» και αυτών της «παλαιάς» και θα κινητοποιήσει σωρεία επιχειρημάτων από κάθε πλευρά.

Στα πλαίσια αυτής της εργασίας θα εστιάσουμε στην συζήτηση που έχει ξεκινήσει μια δεκαετία πριν τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, φτάνει μέχρι τις μέρες μας και αφορά στην φύση της τρομοκρατίας σήμερα. *Υπάρχει πράγματι μια «νέα» μορφή τρομοκρατίας που να δικαιολογεί τον όρο; Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που της αποδίδονται και διαφέρουν από αυτά της «παλαιάς»; και, γιατί η «νέα» τρομοκρατία υπήρξε τόσο ελκυστική;* Αυτά είναι ερωτήματα στα οποία θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε. Σκοπός της εργασίας δεν είναι μόνον να αμφισβητήσει τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στη «νέα» τρομοκρατία, αλλά και να αναρωτηθεί για την εγκυρότητα του όρου και την λειτουργία του «νέου» Παραδείγματος, εστιάζοντας στα επιχειρήματα των δυο ομάδων, χωρίς σε καμία περίπτωση να υιοθετεί την λογική της διάκρισης ανάμεσα σε «παλαιά» και «νέα».

Αυτό που γίνεται συμπερασματικά εμφανές στο τέλος της μελέτης είναι ότι «νέα» και «παλαιά» τρομοκρατία μοιράζονται πολλά χαρακτηριστικά. Δεν διαπιστώνεται κάποιου είδους επαναστατική αλλαγή στην μορφή, τα κίνητρα, τις τακτικές, ή τις επιδιώξεις. Τόσο η ιστορική αναδρομή στην τρομοκρατία, όσο και η παράθεση των επιχειρημάτων των δύο πλευρών φανερώνουν ότι υπάρχει μια σημαντική συνέχεια στην τρομοκρατική συμπεριφορά. Η τρομοκρατία θεμελιώνεται λοιπόν σε ένα εξελισσόμενο ιστορικό πλαίσιο, με θεωρητικά

διακριτές περιόδους που διαδέχονται η μια την άλλη, αλληλοεπικαλύπτονται σε κάποιο βαθμό και διατηρούν μια συνέχεια. Η ιδέα της «νέας» τρομοκρατίας, αν και πέρασε από την θεωρία στην πρακτική της εξωτερικής πολιτικής, διαμορφώνοντας ένα νέο πλαίσιο για τις διεθνείς σχέσεις, καταρρέει καθώς μοιάζει να στηρίζεται σε παραγνώριση κάποιων ιστορικών στοιχείων και επιλεκτική, ή υποκειμενική, κάποιες φορές αντιμετώπιση στατιστικών στοιχείων.

Μεθοδολογία

Για την καλύτερη μελέτη του θέματος κρίθηκε σκόπιμο να προηγηθεί ένα θεωρητικό -πρώτο- μέρος, στο οποίο περιγράφεται συνοπτικά το πέρασμα από τις θετικιστικές στις μεταθετικιστές θεωρίες. Κι αυτό γιατί ο μεταθετικισμός διεύρυνε την αντίληψη για την ασφάλεια, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη και άλλων απειλών εκτός από τις στρατιωτικές, και καθιστώντας την, όχι μέρος της αντικειμενικής πραγματικότητας, αλλά «κοινωνική κατασκευή».

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη Σχολή της Κοπεγχάγης και τη *securitization*, ένα από τα εννοιολογικά εργαλεία της. Αυτό κρίθηκε αναγκαίο, καθώς η Σχολή δίνει τα μέσα για την κατανόηση της ευρύτερης αντιμετώπισης και αποδοχής του όρου «νέα» τρομοκρατία. Οι μεταθετικιστικές θεωρίες επηρέασαν και τις σπουδές της τρομοκρατίας, ιδιαίτερα δε μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και την εμφάνιση των Κριτικών Σπουδών της Τρομοκρατίας. Κάποιες από τις παραδοχές τους, όπως και το αφήγημα/λόγος (discourse) που χρησιμοποιούν ως εργαλείο κατανόησης του κόσμου, είναι αναγκαία στην προσπάθεια μας να αποδομήσουμε την κατασκευή «νέα» τρομοκρατία και να κατανοήσουμε πως ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να κινητοποιήσει τον *Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας*, γι' αυτό και θεωρήθηκε μέρος αυτής της μελέτης. Οι αναφορές μας βέβαια δεν περιορίζονται στα επιχειρήματα, ή τα εργαλεία των Κριτικών Σπουδών της Τρομοκρατίας. Μια σειρά μη-κριτικών μελετητών έχουν επίσης απορρίψει την έννοια «νέα» τρομοκρατία και θα αξιοποιήσουμε ταυτόχρονα και τα δικά τους επιχειρήματα, προκειμένου να ενισχύσουμε το συμπέρασμά μας, καθώς μέσα από

την διττή αυτή προσέγγιση, ο στόχος μας εκπληρώνεται πιο αντικειμενικά και αποτελεσματικά.

Στο τέλος του ιδίου κεφαλαίου γίνεται μικρή αναφορά στον ορισμό της τρομοκρατίας. Όχι με σκοπό να προσθέσουμε έναν ακόμη ορισμό στους δεκάδες που είναι σε ισχύ μέχρι σήμερα, χωρίς να επιτυγχάνουν την καθολική συναίνεση, αλλά ακριβώς για να καταδείξουμε τον υποκειμενικό χαρακτήρα της έννοιας, που διευρύνεται και στα επιμέρους χαρακτηριστικά -όπως αυτό της «νέας» τρομοκρατίας.

Το μεγαλύτερο τμήμα του δεύτερου μέρους καταλαμβάνει η θεωρία του Rapoport για τα «κύματα». Η χρήσης της είναι πολύτιμη για την εργασία καθώς μέσα από την συγκεκριμένη έρευνα και καταγραφή, λαμβάνοντας υπ' όψιν και το ιστορικό, κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο της κάθε εποχής, μπορούμε να έχουμε συμπεράσματα αφενός για την ιστορική εξέλιξη και την ενδεχόμενη συνέχεια του φαινομένου μέχρι τις μέρες μας και αφετέρου τους παράγοντες και τις συνθήκες για τις οποιεσδήποτε τυχόν διαφοροποιήσεις.

Στο ίδιο κεφάλαιο γίνεται ειδική μνεία στην 11^η Σεπτεμβρίου καθώς αποτελεί ιστορικό σταθμό για την τρομοκρατία (με συνέπειες σε διεθνές επίπεδο), αλλά και στον τρόπο αντιμετώπισής της ευρύτερα. Η 11^η Σεπτεμβρίου βρίσκεται στο επίκεντρο της προσοχής μας καθώς επικυρώνει ευρύτερα τον χαρακτηρισμό της τρομοκρατίας ως «νέα», ενώ ταυτόχρονα «αιφνιδίασε» τους διεθνολόγους. Αποτέλεσε δε τον παράγοντα για την μετεξέλιξη του φαινομένου από περιφερειακό σε κεντρικό ζήτημα τόσο των διεθνών σχέσεων, όσο και της ατζέντας της παγκόσμια ασφάλειας.

Στο τρίτο μέρος γίνεται μια ιδιαίτερα αναλυτική παρουσίαση των θέσεων των υποστηρικτών της «νέας» τρομοκρατίας. Αναλύονται αρχικά τα στοιχεία που κατά την γνώμη τους περιγράφουν την «παλαιά» τρομοκρατία και ακολουθούν αυτά που διαφοροποιούν την «νέα». Ως στοιχεία σχολιασμού έχουν αναφερθεί οι βασικές παράμετροι που χρησιμοποιούν οι ερευνητές για να διαμορφώσουν το «προφίλ» της τρομοκρατίας. Συγκεκριμένα: οι δρώντες (τρομοκράτες), οι σκοποί των τρομοκρατικών ομάδων και οργανώσεων, τα μέσα που χρησιμοποιούνται και το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, και το πεδίο δράσης τους. Κατόπιν με την αρωγή των ερευνητών που αντικρούουν τον ορισμό «νέα» τρομοκρατία γίνεται μια προσπάθεια

κατάρριψης των επιχειρημάτων των πρώτων. Σε πολλά σημεία η παράθεση στοιχείων και απόψεων τείνει να γίνει εξαντλητική. Καθώς όμως σκοπός ήταν η παρουσίαση της αντιπαράθεσης των δυο πλευρών σε θεωρητικό επίπεδο, η παράθεση όσο το δυνατόν περισσότερων στοιχείων συνδράμει στο να συνάγουμε πιο ασφαλή συμπεράσματα.

Ένα μικρό -τρίτο- μέρος του κεφαλαίου αυτού καταλαμβάνει μια προσπάθεια επεξήγησης των λόγων για τους οποίους ο όρος «νέα» τρομοκρατία έγινε σημαντικό εργαλείο για την πολιτική (εσωτερική και εξωτερική) και τις κυβερνήσεις και πώς, από ζήτημα της θεωρίας των διεθνών σχέσεων και της ασφάλειας, πέρασε μαζικά στην δημόσια σφαίρα.

Στην έρευνα αυτή κρίθηκε σκόπιμο να μην γίνει χρήση συγκεκριμένων περιπτώσεων παραδειγμάτων (case studies), καθώς εκτενείς αναφορές σε επιλεγμένες τρομοκρατικές ομάδες θα αποπροσανατόλιζαν από καθολικά συμπεράσματα και μοιραία θα συσκοτίζαν κάποιες πλευρές του πολύπλοκου, πολυδιάστατου και εξελισσόμενου φαινομένου της τρομοκρατίας. Αντ' αυτού γίνεται «λελογισμένη» χρήση διαφορετικών παραδειγμάτων από τρομοκρατικές ομάδες και επιθέσεις που κατά περίπτωση εξυπηρετούν καλύτερα τα εκάστοτε επιχειρήματα.

Τέλος η χρήση πινάκων εντός κειμένου γίνεται με φειδώ και κρίθηκε αναγκαία καθώς υποστηρίζει συνοπτικά και με απτό τρόπο τα επιχειρήματα της μελέτης.

Πρώτο μέρος

1. Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων και Τρομοκρατία

1.1. Θεωρία των διεθνών σχέσεων και ο μεταθετικισμός.

Η μελέτη των Διεθνών Σχέσεων μπορεί να αντιμετωπισθεί ως ένας συνεχής ανταγωνισμός μεταξύ σειράς θεωρητικών παραδόσεων. Μάλιστα, η επιστημολογική πορεία του κλάδου πέρασε από αλλεπάλληλες επιστημονικές διαφωνίες και συγκρούσεις, γνωστές ως «μεγάλες επιστημονικές συζητήσεις». Μετά την «συζήτηση» ανάμεσα στον Ιδεαλισμό και τον Ρεαλισμό κατά τον Μεσοπόλεμο (1919-40), την διαμάχη του συμπεριφορισμού και του κλασικισμού την δεκαετία του '60, και την δια-παραδειγματική συζήτηση μεταξύ των τριών διαφορετικών προσεγγίσεων, ρεαλισμού, πλουραλισμού και στουκτουραλισμού, προκύπτει η γνωστή «ως Τρίτη μεγάλη συζήτηση» μεταξύ θετικιστών (Νεορεαλιστές-Νεοφιλελεύθεροι)¹ και μεταθετικιστών² στα τέλη της δεκαετίας του '80. Θα είναι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου που θα σηματοδοτήσει αυτή τη νέα συζήτηση³, μια φιλοσοφική συζήτηση που αποσκοπεί στην αναδόμηση των Διεθνών Σχέσεων από την μορφή που τις γνωρίσαμε μεταπολεμικά⁴.

Η αδυναμία των παραδοσιακών θεωριών να προβλέψουν την άρδην ανατροπή του μεταψυχροπολεμικού διεθνούς *status quo* και ο συντηρητικός τους προσανατολισμός όσον αφορά το μέλλον της διεθνούς τάξης πραγμάτων, ενεργοποίησε την λανθάνουσα αντίδραση στον κυρίαρχο θετικιστικό ρεαλισμό και γενικότερα στο συμπεριφοριστικό ή ποσοτικό ρεύμα των Διεθνών Σχέσεων, με την

¹ Για τις αρχές από τις οποίες διέπεται η έρευνα τους, βλ. Ηρακλείδης Α. (2005), *Η Διεθνής Κοινωνία και οι Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων. Μια κριτική περιδιάβαση*. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σ.σ. 69-70.

² βλ. Dunne T., Milja K., Smith S. (eds.), (2007), *International Relations Theories. Discipline and Diversity*, Oxford University Press, σ.σ.19- 23.

³ Στην πρόσφατη βιβλιογραφία υπάρχει η τάση το περιεχόμενο της Τρίτης Συζήτησης να αποδίδεται σε μια Τέταρτη Συζήτηση. Βλ. Μακρής Σ. (2002), *Η θεωρία των Διεθνών Σχέσεων στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης. Κονστρουκτιβισμός vs Ρασιοναλισμός*, Παπαζήση, σελ 14. Για περισσότερα βλ. στο ίδιο σ.σ.18-27.

⁴ Ηρακλείδης Α., (2005), *όπ.παρ.* σ.σ 19-21.

εμφάνιση μιας νέας κατηγορίας απόψεων και προσεγγίσεων για τη διεθνή πολιτική, οι οποίες καλύπτονται με το δόκιμο όρο μεταθετικισμός⁵. Σύμφωνα με τη μεταθετικιστική άποψη⁶, ο ρεαλισμός, ο πλουραλισμός-νεοφιλελευθερισμός και ο στρουκτουραλισμός δεν είναι στην πραγματικότητα τρεις εναλλακτικές οπτικές των διεθνών σχέσεων, αλλά τρεις εκδοχές του ίδιου ακριβώς κόσμου⁷. Οι μεταθετικιστές προσεγγίσεις εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στη μερική ή ολική απόρριψη των βασικών παραδοχών του θετικισμού, συνιστούν κοινή θεωρητική ομάδα, αλλά έχουν και πολλές διαφορές μεταξύ τους⁸.

Όπως θα δούμε και παρακάτω οι διάφορες τάσεις του μεταθετικισμού θα ανοίξουν νέους ορίζοντες τόσο για τις σπουδές της ασφάλειας όσο και για αυτές της τρομοκρατίας.

1.2 Η επιρροή των θεωριών των διεθνών σχέσεων στην ασφάλεια.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και του ενδεχόμενου ενός πυρηνικού πολέμου ανάμεσα στις δυο υπερδυνάμεις έδωσαν ώθηση στα τέλη της δεκαετίας του '80 σε μια ευρεία συζήτηση αναφορικά με την ανάγκη αναθεώρησης του περιεχομένου της έννοιας της ασφάλειας⁹ στις διεθνείς σχέσεις¹⁰, καθώς οι εστιασμένες στο κράτος και τις στρατιωτικές απειλές παραδοσιακές στρατηγικές σπουδές¹¹ και το κυρίαρχο παράδειγμα τους δεν μπόρεσαν να προβλέψουν τις αλλαγές. Από την συζήτηση αυτή θα αναδειχθούν νεωτεριστικές προσεγγίσεις για την μελέτη της διεθνούς ασφάλειας που συμφωνούν στο ότι η προσέγγιση του πολιτικού ρεαλισμού είναι πλέον ανεπαρκής, αν όχι ξεπερασμένη.

Στη νέα «παγκόσμια τάξη», θέματα που μέχρι τότε ήταν περιθωριοποιημένα προβάλλουν και καταγράφονται στην διεθνή πολιτική ατζέντα. Μια σειρά

⁵ Μακρής Σ. (2004), *όπ.παρ.* σ.σ. 17-22.

⁶ Για τις επιστημολογικές αρχές που διέπουν την έρευνα των μεταθετικιστών, βλ. Ηρακλείδης Α., (2005), *όπ.παρ.*, σ.σ. 69-70.

⁷ Αυτό είναι ολοφάνερο στη γνωστή ως «νέα-νέα συζήτηση» μεταξύ νεορεαλιστών και νεοφιλελευθέρων βλ. Ηρακλείδης Α. (2005), *όπ.παρ.* σελ. 67.

⁸ Μακρής Σ., (2002), *όπ.παρ.* σελ 51.

⁹ Buzan B., Waever O., Jaap de Wilde, (1998), *Security. A new Framework for analysis*, London, σελ 21.

¹⁰ Τζιφάκης Ν. (2004), «Η κατασκευή της ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις», *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 10 (1), σελ 91-104.

¹¹ Οι παραδοσιακές σπουδές της ασφάλειας ήταν συνώνυμες με τις στρατηγικές σπουδές βλ. Battistella D., (2009) *Théories des relations Internationales*, Science Po, Les Presses, Paris, σελ 509.

ζητημάτων καίριων για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, όπως η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, ο πολιτισμικός ή εθνοτικός πόλεμος, το πρόβλημα των μειονοτήτων, η διεθνής τρομοκρατία, η διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής και κυρίως η διαμόρφωση μιας αντίληψης για το τέλος του έθνους-κράτους, θα θέσουν σε αμφισβήτηση την κυριαρχία του δομικού ρεαλισμού, ή νεορεαλισμού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται, εκτός από τις εξωτερικές απειλές που μέχρι τότε κυριαρχούσαν, στις εσωτερικές. Επομένως, για να κατανοήσουμε τις προκλήσεις σε ζητήματα ασφάλειας κρίνεται απαραίτητη και η εξέταση των εσωτερικών πολιτικών εξελίξεων. «Εξωτερικό» και «εσωτερικό» συνδέονται στενά και το ένα επηρεάζει το άλλο. Αυτή η αλληλεξάρτηση «εσωτερικού - εξωτερικού» αποτελεί τη βάση της μεταβολής της φύσης των κρατών¹², η οποία αμφισβητεί τη νεορεαλιστική θεώρηση της ασφάλειας ως την ενίσχυση της θωράκισης του κράτους από τις εξωτερικές απειλές¹³.

Η διεύρυνση της έννοιας της ασφάλειας δεν είχε διαρρήξει όμως πλήρως τη ρεαλιστική λογική των συμβατικών σπουδών καθώς το επίκεντρο εντοπιζόταν ακόμα στο σύστημα κρατών, οι σχέσεις των οποίων ρυθμίζονταν ακόμα από την ισχύ. Στα μέσα της δεκαετίας του '80, θα κάνει όμως την εμφάνιση της μια νέα προσέγγιση που έχει τη βάση της στις Κριτικές Σπουδές Ασφάλειας (Critical Security Studies)¹⁴, διευρύνοντας περαιτέρω την έννοια της ασφάλειας. Γνωστή ως Σχολή της Κοπεγχάγης¹⁵, είχε προεξέχοντες μελετητές τους Buzan και Wæver, που είχαν ως βάση το Centre for Peace and Conflict Research (COPRI).

Η Σχολή της Κοπεγχάγης βάθυνε και διεύρυνε την έννοια της ασφάλειας, απομακρύνοντας την σημαντικά από το παραδοσιακό κρατο-κεντρικό πλαίσιο και την μιλιταριστική λογική του ρεαλισμού καθώς, όχι μόνο έφερε μη-στρατιωτικά θέματα στο επίκεντρο (περιβαλλοντικές, θρησκευτικές, οικονομικές, κοινωνικές απειλές), αλλά υποστήριξε ότι αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν ως θέματα

¹² Jackson R., Sorensen G. (2006), *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων. Η Σύγχρονη Συζήτηση*, Gutenberg, Αθήνα σελ. 421.

¹³ Μακρής Σ. (2002), *όπ.παρ.* σελ. 14.

¹⁴ Battistella D. (2009), *όπ.παρ.* σελ. 531.

¹⁵ Για περισσότερα βλ. Charrett C. (2009), «A critical Application of Securitization Theory: Overcoming the Normative Dilemma of Writing Security», *Institut Català Internacional per la Pau*, διαθέσιμο στο <http://www20.gencat.cat/docs/icip/Continguts/Publicacions/WorkingPapers/Arxius/WP7ANG.pdf>.

ασφάλειας, παρά το γεγονός ότι δεν απειλούν κράτη¹⁶. Η Σχολή προτάσσει ότι ανάλογα με τη φύση της εκάστοτε απειλής, συνήθη «αντικείμενα αναφοράς της ασφάλειας», είναι, πέρα από το κράτος, το περιβάλλον, η παγκόσμια φιλελεύθερη οικονομική τάξη, έθνη και μειονότητες, θρησκείες, θεμελιώδεις διεθνείς αρχές, κλπ¹⁷. Οι ερευνητές του COPRI ξεκαθάρισαν ότι η διεύρυνση τόσο των απειλών που εντάσσονται στη συζήτηση για τη διεθνή ασφάλεια όσο και των αντικειμένων αναφοράς της ασφάλειας προκύπτει από μια απλή καταγραφή του τι στις μέρες μας παρουσιάζεται ως ζήτημα ασφάλειας και τι υποστηρίζεται ότι διακυβεύεται σε κάθε περίπτωση. Δεν επιδιώκουν να υποδείξουν ποια ζητήματα θα πρέπει να εκλαμβάνονται ως ζητήματα ασφάλειας, παρατηρούν απλά πως, κάποια κατασκευάζονται ως τέτοια¹⁸.

Οι Buzan και Waever έχουν επομένως επιχειρήσει να περιγράψουν τη λογική της ασφάλειας, δηλαδή το πώς θέματα καθημερινής πολιτικής εξελίσσονται σε ζητήματα ασφάλειας που, δημιουργώντας μια επείγουσα κατάσταση, δικαιολογούν τη χρήση εξαιρετικών μέσων για την αντιμετώπισή τους. Στο όνομα της αντιμετώπισης υπαρξιακών απειλών μπορεί για παράδειγμα μια κυβέρνηση να επιζητήσει τη νομιμοποίηση της χρήσης ισχύος, την απόδοση ειδικών εξουσιών, κλπ. Τα μέτρα αυτά κρίνονται απαραίτητα καθώς διαφορετικά δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί το υπό εξέταση ζήτημα. Παρατηρούν ότι η κλιμάκωση ενός θέματος σε ζήτημα ασφάλειας πραγματοποιείται με μια «κίνηση ασφάλειας» (securitizing move). Αυτή θα μπορούσε να έχει τη μορφή μιας ομιλίας, ή ενός λόγου με τον οποίο ένας «παράγοντας εξουσίας» (securitizing actor) παρουσιάζει ένα αντικείμενο αναφοράς ως απειλούμενο, προκειμένου να λάβει την αποδοχή των υπολοίπων μελών της συλλογικής κοινωνίας του για τη χρήση εξαιρετικών μέσων¹⁹. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν απαιτείται η επίκληση της λέξης *ασφάλεια* αλλά η δραματοποίηση ενός ζητήματος μέσα από τη σχηματική παρουσίαση μιας υπαρξιακής απειλής που προϋποθέτει ειδική και άμεση αντιμετώπιση. Εδώ, η Σχολή της Κοπεγχάγης υιοθετεί το περιεχόμενο της

¹⁶ Διατηρεί την λογική ότι μόνο το κράτος μπορεί να είναι ο *securitizing actor* (αυτός δηλαδή που αποφασίζει αν το ζήτημα είναι επείγουσας σημασίας), Hough P., (2005), *Understanding Global Security*, Routledge, NY, σ.σ. 8- 9.

¹⁷ Τζιφάκης Ν. (2004), *όπ.παρ.* σελ. 94.

¹⁸ Hansen L. (1997), «case for Seduction?: Evaluating the Poststructuralist Conceptualization of Security», *Cooperation and Conflict* vol. 32, no 4, σελ 377.

¹⁹ Buzan – Weaver- Wilde, (1998), *όπ.παρ.* σ.σ., 25-27.

ερμηνευτικής γλωσσολογικής θεωρίας του John Austin που υποστηρίζει ότι η γλώσσα όχι μόνο περιγράφει, αλλά και προσδιορίζει το αντικείμενο της αναφοράς της, με αποτέλεσμα η εκφώνηση ενός λόγου να αποτελεί μια πράξη με δικό της αντίκτυπο (speech act²⁰). Εν ολίγοις, κάτι μπορεί να αναχθεί σε ζήτημα ασφάλειας μέσα από τη χρήση της γλώσσας²¹.

Η Σχολή της Κοπεγχάγης κατάφερε να καταλάβει μια μέση θέση στη συζήτηση για την ασφάλεια, απαντώντας στην παραδοσιακή προσέγγιση και εκφράζοντας την ανησυχία της για ότι «μετατρέπεται» σε ασφάλεια μέσω της διαμόρφωσης του τι είναι η «ασφάλεια»²². Η συζήτηση ανέδειξε ακόμα μια προσέγγιση, την κριτική, η οποία σε αντίθεση με τη Σχολή της Κοπεγχάγης δεν παράγει ένα ενιαίο θεωρητικό πλαίσιο. Εντάσσεται στα πλαίσια της γερμανικής κριτικής παράδοσης, συνδέεται με στοχαστές όπως ο Jurgen Habermas και περικλείει κονστρουκτιβιστές, μελετητές των σπουδών του κοινωνικού φύλου και μετα-δομικούς, ερευνητές, που προέρχονται από διαφορετικές επιστημονικές παραδόσεις και μοιράζονται τον ίδιο προβληματισμό απέναντι στη ρεαλιστική προσέγγιση. Η ασφάλεια και γι' αυτούς δεν είναι μια αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά μια «κοινωνική κατασκευή» σε καμία περίπτωση αθώα. Εντοπίζουν την ύπαρξη διάστασης ανάμεσα σε αυτό που κατασκευάζεται ως απειλή και αυτό που πραγματικά θέτει σε κίνδυνο τη διαβίωση των πολιτών. Μια από τις κύριες επιδιώξεις τους είναι ο άνθρωπος να γίνει το σημείο αναφοράς της ασφάλειας στη θέση του κράτους ή της κοινωνίας²³. Και σημειώνουν ότι σε πολλές περιπτώσεις το ίδιο το κράτος όχι μόνο αδυνατεί να προστατεύσει την ασφάλεια των πολιτών του αλλά αποτελεί το ίδιο τη βασική πηγή της ανασφάλειας τους²⁴.

²⁰ Buzan, B. – Wæver, O. - de Wilde, J. (1998), σελ. 25. / Για περισσότερα βλ. Yongtao L. (2010), «Discourse, Meanings and IR Studies: Taking the Rhetoric of 'Axis of Evil' As a Case», *CONfines*, 6/11, (enero-mayo 2010), σελ 99.

²¹ *Ibid.*, σ.σ. 91-92.

²² Βλ. Eriksson, J. (1999), «Observers or Advocates?: On the Political Role of Security Analysts», *Cooperation and Conflict*, vol. 34, no. 3, σελ. 311-330 και Hansen, L. (2000), «The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School», *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 29, no. 9, σ.σ. 285-306.

²³ Battistella D. (2009), *όπ.παρ.* σ.σ. 532-533.

²⁴ Τζιφάκης Ν. (2004), *όπ.παρ.* σελ. 98.

1.3 Από τις ορθόδοξες θεωρίες της τρομοκρατίας στις κριτικές.

Η εμφάνιση των μεταθετικιστικών προσεγγίσεων επηρέασε φυσικά και τους ερευνητές που ασχολούνταν με την τρομοκρατία²⁵, που από τα τέλη του '60 παύει να μελετάται ως τμήμα ενός πολέμου και αποτελεί ξεχωριστό θέμα²⁶. Βέβαια η τρομοκρατία δεν κατείχε κεντρική θέση στην φιλολογία γύρω από την διεθνή ασφάλεια²⁷ και παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την μελέτη της διεθνούς τρομοκρατίας τη δεκαετία του '90, το θέμα θα συνέχιζε να στερείται της ακαδημαϊκής όσο και της λαϊκής προσοχής, που θα λάμβανε μετά τις επιθέσεις του Σεπτεμβρίου του 2001 στις Η.Π.Α. Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, η περιθωριοποιημένη σε επίπεδο μελέτης τρομοκρατία θα καταλάβει την πρώτη θέση στην ατζέντα των διεθνών σχέσεων, ως ένα από τα πιο ισχυρά *signifiers* στις σύγχρονες συζητήσεις²⁸.

Ο αντίκτυπος της 11/9 υπήρξε μεγάλος καθώς θα σημάνει το τέλος της κυριαρχίας των παραδοσιακών θεωριών²⁹ για την τρομοκρατία και την δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου για την ανάπτυξη εναλλακτικών θεωριών. Το κυρίαρχο μέχρι χθες παράδειγμα (Orthodox Terrorism Theory³⁰) που χρησιμοποιούνταν για να εξηγήσει την τρομοκρατία τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς θεωρείται ανεπαρκές στη διαχείριση των αιτιών της τρομοκρατίας³¹ και στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτή η στρατηγική χρησιμοποιείται από διάφορες πολιτικές ομάδες³².

²⁵ Jackson R. (2009a), «Critical Terrorism Studies: An Explanation, a Defense and a Way Forward», Paper prepared for the *BISA Annual Conference*, 14-16 December 2009, University of Leicester, UK UK., σελ. 2.

²⁶ Jackson R., Jarvis L., Gunning J., Breen-Smyth M., (2011), *Terrorism A critical Introduction*, Palgrave Macmillan, N.Y., σελ.10.

²⁷ Leheny D. (2002), «Symbols, Strategies and Choices for International Relations Scholarship after 11», *Dialog-IO*, σελ. 2.

²⁸ Smyth-Breen M., Gunning, J., Jackson, R., Kassimeris, G. και Robinson, P. (2008), «Critical Terrorism Studies-an introduction», *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 1, No. 1, σελ.2, και Jackson R., (2007d), «Introduction: the case for critical terrorism studies», *European Political Science: EPS* 6.3, σ.σ. 225-227.

²⁹ Burke A., (2008), «The end of Terrorism Studies», *Critical Studies on Terrorism*, vol. 1, Issue 1, σ.σ. 37-49.

³⁰ Franks, J. (2009), «Rethinking the Roots of Terrorism: Beyond Orthodox Terrorism Theory - A Critical Research Agenda», *Global Society*, Vol. 23, No. 2, σ.σ. 154-155.

³¹ *Ibid.*, σελ. 159.

³² Jackson R., Jarvis L., Gunning J., Smyth M. B., (2011), *όπ.παρ.* σελ.15.

Οι εναλλακτικές θεωρίες (CTS)³³ εντοπίζουν μια σειρά μεθοδολογικών και αναλυτικών αδυναμιών στις παραδοσιακές θεωρίες, οι πιο βασικές από τις οποίες είναι: η αδυναμία δημιουργίας ενός αποδεκτού ορισμού, η τάση να διαχειρίζονται την σύγχρονη τρομοκρατία ως ένα «νέο» φαινόμενο, η έλλειψη ιστορικότητας, η εκτόπιση ζητημάτων όπως η κρατική τρομοκρατία, η εμπιστοσύνη και εξάρτηση από φτωχές ερευνητικές μεθόδους, κλπ. Επίσης κάνουν έντονη κριτική στις κρατο-κεντρικές προτεραιότητες των παραδοσιακών θεωριών και υποστηρίζουν ότι ο άνθρωπος, κι όχι το κράτος, θα πρέπει να αποτελεί τον κύριο δρώντα υπό προστασία³⁴, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι απαραίτητα αντι-κρατικές, ή ότι το κράτος, ή κάποιοι άλλοι συλλογικοί φορείς δεν μπορεί να είναι το σημείο αναφοράς³⁵. Στηρίζονται σε μια κατανόηση της γνώσης ως κοινωνικής διαδικασίας που κατασκευάζεται μέσω της γλώσσας, λόγου και «αφηγήσεων» (discourse) και διυποκειμενικών πρακτικών. Υιοθετούν την θέση ότι η τρομοκρατία είναι ένα κοινωνικό γεγονός³⁶, καθώς η απόφαση για το αν μια πράξη βίας αποτελεί «πράξη τρομοκρατίας» στηρίζεται σε κρίσεις που έχουν να κάνουν με το περιεχόμενο, τις συνθήκες και την πρόθεση, και όχι σε έμφυτα αντικειμενικά χαρακτηριστικά. Χαρακτηρίζονται επίσης από ένα γενικό σκεπτικισμό και μια επιφυλακτικότητα στην χρήση του όρου «τρομοκρατία» καθώς αναγνωρίζεται ως υποτιμητικός, αφού αποτελεί έναν εμφαντικό χαρακτηρισμό που συνεπάγεται μια πολιτική κρίση αναφορικά με την νομιμότητα των δρώντων και των ενεργειών τους³⁷.

Είναι κυρίως ο πλουραλισμός με τον οποίο διαχειρίζονται την ερμηνεία του φαινομένου τρομοκρατία, ο οποίος θα μας χρησιμεύσει στην κατανόηση του πως ο όρος «νέα» τρομοκρατία, από θεωρητικό «κατασκευάσμα» που αντιμετώπισε τις αντιρρήσεις πλειάδας ερευνητών, πέρασε τελικά στον δημόσιο λόγο, έγινε εργαλείο από κρατικές ηγεσίες και καθόρισε τις διεθνείς εξελίξεις μετά την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001.

³³ Critical Terrorism Studies περισσότερο στο Jackson R., (2007e), «The core commitments of critical terrorism studies», *European Political Science*: EPS 6.3, σ.σ. 244-251.

³⁴ Jackson, R., Gunning, Jeroen L. J., και Smyth, M.-B., (2011), *Terrorism A critical Introduction*, Palgrave Macmillan, NY, σελ 40.

³⁵ Jackson, R. (2009a), σελ 5.

³⁶ *Ibid.*, σελ 6.

³⁷ *Ibid.*, σελ.10.

1.4. Κάποια στοιχεία περί ορισμού της τρομοκρατίας.

Ο όρος «τρομοκρατία», σχετικά πρόσφατος, συναντάται για πρώτη φορά στη Γαλλική Επανάσταση (1789), όπου πράξεις βίας αλλά και τρομοκρατίας χρησιμοποιήθηκαν από τους Ιακωβίνους, την πιο ακραία πτέρυγα της επανάστασης, θεωρώντας τις ως προϋπόθεση για την οικοδόμηση της νέας κοινωνικής τάξης³⁸. Ο όρος τρομοκρατία δεν θα αργήσει να αποκτήσει αρνητικές συνεκδοχές, ενώ στον τρομοκράτη θα αποδοθούν εγκληματικές προθέσεις. Αν και ο όρος καθιερώθηκε τότε ως συνώνυμος του «καθεστώτος του τρόμου», αρχίζει να χρησιμοποιείται ευρύτερα από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα³⁹.

Από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης μέχρι σήμερα οι έννοιες των λέξεων «τρόμος» και «τρομοκρατία» έχουν μετεξελιχθεί⁴⁰. Οι συγγραφείς συνεχίζουν να τις χρησιμοποιούν βέβαια αναφερόμενοι στον εκφοβισμό που ασκούν κυβερνήσεις στους πολίτες τους, όπως για την σταλινική περίοδο της ΕΣΣΔ, όμως τις χρησιμοποιούν κυρίως για παράνομες επιθέσεις από εγχώριες ομάδες αντιπάλων (IRA, Βάσκοι αυτονομιστές, κλπ.) εναντίον κυβερνητικών στόχων⁴¹. Στη σύγχρονη φιλολογία της τρομοκρατίας, το θέμα της κρατικής τρομοκρατίας συγκεντρώνει όλο και λιγότερο την προσοχή, καθώς αγνοείται από τους περισσότερους συγγραφείς, ενώ συχνά υπονοείται ότι το κράτος δεν μπορεί να είναι τρομοκράτης⁴². Ο όρος χρησιμοποιείται ακόμα και για πρακτικές εμφύλιου πολέμου όπως οι εθνοκαθάρσεις και οι γενοκτονίες. Γενικότερα, η σημασία και η χρήση της λέξης αλλάζει με την πάροδο του χρόνου προκειμένου να προσαρμοστεί στο πολιτικό ιδίωμα και στο λόγο (discourse) της κάθε εποχής⁴³. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την διεύρυνση⁴⁴ του όρου, που περικλείει πια ένα ευρύ φάσμα

³⁸ Young R. (2006), «Defining Terrorism: The evolution of Terrorism as legal Concept in International Law and its influence on definitions in Domestic Legislation». *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 29, issue 1, σ.σ. 27-28.

³⁹ Μπόση Μ. (2000), *Περί Ορισμού της Τρομοκρατίας*, Π. Τραυλός, Αθήνα, σ.σ. 20-21.

⁴⁰ Για την πορεία αλλαγής της έννοιας βλ. Hoffman B. (2006), *Inside Terrorism*, Revised and Expanded edition, Columbia University Press, NY, σ.σ. 3-20.

⁴¹ Nacos B.L (2006), *Terrorism and Counterterrorism: Understanding Threats and Responses in the Post-9/11 World*, New York: Pearson, Longman, σελ 21.

⁴² Sproat, P. A. (1991), «Can the state be terrorist? », *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 14, No.1, σελ.19.

⁴³ Hoffman B. (2006), σελ. 20.

⁴⁴ Weinberg, L. και Eubank, W. (2008), «Problems with the critical studies approach to the study of terrorism», *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 1, No. 2, σελ 779 / Crenshaw M. (2000), «The

ανθρώπων συμπεριφορών ωμής βίας⁴⁵, και κατά συνέπεια καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη η διαδικασία αναζήτησης ενός συνεκτικού ορισμού⁴⁶.

Πολλοί επιστήμονες, και ερευνητικοί φορείς σε παγκόσμιο επίπεδο επιχείρησαν να ορίσουν την έννοια «τρομοκρατία». Υπάρχουν τουλάχιστον 212 διαφορετικοί ορισμοί⁴⁷ της τρομοκρατίας σε χρήση, από τους οποίους ενενήντα έχουν υιοθετηθεί επίσημα από κράτη και φορείς⁴⁸. Εξαιτίας της αυξημένης πολυπλοκότητας του φαινομένου δεν υπάρχει ένας και μοναδικός ορισμός που να εμπερικλείει όλα τα στοιχεία και τις εκφάνσεις της, όπως δεν υπάρχει ένας ορισμός που να γνωρίζει καθολική αποδοχή. Οι ερευνητές της τρομοκρατίας επιχειρούν, ο καθένας μέσα από την δική του σκοπιά, έναν ορισμό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτός είναι αποδεκτός από την υπόλοιπη ακαδημαϊκή κοινότητα⁴⁹. Σ' ένα σημείο όμως που όλοι συμφωνούν, σύμφωνα με τον Hoffman, είναι ότι αποτελεί υποτιμητικό όρο με αρνητικούς συνειρμούς που αποδίδεται σε εχθρούς και αντιπάλους, ή σ' αυτούς με τους οποίους κάποιος διαφωνεί και θα προτιμούσε να αγνοεί. Η απόφαση λοιπόν να αποκαλέσεις κάποιον ή να χαρακτηρίζεις μια οργάνωση, τρομοκράτη ή τρομοκρατική αντίστοιχα, γίνεται σχεδόν αναπόφευκτα υποκειμενική και εξαρτάται από αν κάποιος συμμερίζεται ή αντιτίθεται σε κάποιο άτομο, ομάδα, ή σκοπό⁵⁰.

Στο ίδιο πλαίσιο ο Jackson αφού θέσει μια σειρά ερωτημάτων, όπως, *Τι κάνει μια πράξη βίας νόμιμη ή όχι; Ποιος θεωρείται πολίτης; Πως μετριέται η αθωότητα του; Τι ορίζεται ως πολιτικός σκοπός;*, απαντά ότι στην πράξη συχνά είναι η πολιτική, πολιτισμική νομιμοποίηση μιας συγκεκριμένης ομάδας που καθορίζει εάν οι πράξεις της είναι «τρομοκρατικές» και όχι απαραίτητα κάποια χαρακτηριστικά συνυφασμένα με την ίδια την βία. Η τρομοκρατία στερείται λοιπόν

Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century», *Political Psychology*, Vol. 21, No 2., σελ.406, ..όπου εμπεριέχονται και ποικίλες άλλες μορφές, όπως κοινές εγκληματικές ενέργειες, ναρκο-τρομοκρατία, κυβερνο-τρομοκρατία και οικολογική, πολιτιστική, ή διατροφική τρομοκρατία.

⁴⁵ Tilly, T. (2004), «Terror, Terrorism, Terrorists», *Sociological Theory*, vol. 22, no.1, Theories of Terrorism: A symposium, (Mar. 2004), σελ. 9.

⁴⁶ Schmid A. (2004), «Terrorism: The definitional Problem», *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 36, no. 2, σελ. 375

⁴⁷ Gus M. (2006), *Understanding Terrorism, Challenges, Perspectives and Issues*, Sage Publications, σελ. 47.

⁴⁸ Simon J. (1994), *The Terrorist Trap*, Bloomington : Indiana University Press, σελ. 29.

⁴⁹ Struye de Swielande T. (2004), «Le terrorisme dans le spectre de la violence politique» στο *Les cahiers du RMES*, n° 1, (Juillet 2004), σελ. 1.

⁵⁰ Hoffman B. (2006), *όπ.παρ.* σελ 23.

οντολογικής υπόστασης και αναφέρει ως παράδειγμα της οντολογικής αστάθειας της έννοιας τέσσερεις γνωστούς τρομοκράτες που έχουν κερδίσει το Νόμπελ Ειρήνης: τον Menachim Begin, τον Sean McBride, τον Nelson Mandela και τον Yassir Arafat. Ο ορισμός της τρομοκρατίας και του τρομοκράτη εξαρτώνται από το τρέχον πολιτικό πλαίσιο και τις κυρίαρχες αντιλήψεις, ενώ δεν υπάρχει τρομοκρατία έξω από τους ορισμούς και τις πρακτικές που αναζητούν να την συμπεριλάβουν⁵¹.

Παράλληλα, ο Ruby σημειώνει ότι ο χαρακτηρισμός μιας πράξης ως τρομοκρατικής εξαρτάται από τι ορίζει ο εκάστοτε παρατηρητής ή κάθε κυβέρνηση, ως νόμιμο και ηθικό⁵². Ο Grob-Fitzgibbon δεν έχει καμία αμφιβολία ότι κάθε κυβέρνηση που δέχεται επίθεση θα χαρακτηρίσει ως τρομοκράτες τους εχθρούς της, ενώ αντίστοιχα οι φερόμενοι ως τρομοκράτες θα θεωρούν τους εαυτούς τους πατριώτες που μάχονται ενάντια στην κρατική τρομοκρατία⁵³. Ο O'Brien συμπληρώνει ότι η κυβέρνηση που κατορθώνει να βάλει την ταμπέλα του τρομοκράτη στον αντίπαλο της, επιβεβαιώνει την δική της νομιμότητα και ταυτόχρονα την παράνομη φύση της άλλης πλευράς, που «κατασκευάζεται» ως νομιμοποιημένος στόχος για στρατιωτική επέμβαση⁵⁴. Αυτός ο σχετικιστικός χαρακτήρας της τρέχουσας χρήσης της λέξης οδηγεί στην γνωστή φράση «*one man's terrorist is another man's freedom fighter*»⁵⁵, που για πολλούς συνοψίζει το δίλημμα, ενώ για άλλους θεωρείται αναληθής και μέρος της προπαγάνδας των τρομοκρατικών οργανώσεων, προσπάθεια να διαχωριστεί η τρομοκρατία σε «καλή» και «κακή», «ανεκτή» ή «μη ανεκτή», κατηγορίες καθαρά υποκειμενικές που δεν βοηθούν να καθορίσουμε ποιοί είναι οι αληθινοί τρομοκράτες⁵⁶.

⁵¹ Jackson R. (2008), «An Argument for Terrorism, Perspectives on Terrorism», *Perspectives on Terrorism*, Volume II, Issue 2, Vol. 2, (Jan.2008), σ.σ. 27-29.

⁵² Για περισσότερα βλ. Ruby, C. L. (2002), «The Definition of Terrorism», *Analyses of Social Issues and Public Policy*, Vol. 2, No. 1, σ.σ.11-12.

⁵³ Grob-Fitzgibbon, Benjamin (2005), «What is Terrorism? Redefining a Phenomenon in Time of War», *Peace & Change*, Vol. 30, No. 2, σελ. 235.

⁵⁴ O'Brien, C. C., (1983), «Terrorism under Democratic Conditions: The Case of IRA» στο Crenshaw, M, (ed.), *Terrorism, Legitimacy, and Power: The consequences of Political Violence*, Middletown, Connecticut, Wesleyan University Press, σελ. 91.

⁵⁵ Teichman J. (1989), «How to define Terrorism», *Philosophy: The Journal of the Royal Institute of Philosophy*, 64 (250): 505-517.

⁵⁶ Ganor B. (2002), «Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?», *Police Practice and Research*, Vol. 3, No. 4, σελ.288.

Με αυτή την ιδιαίτερα συνοπτική επισκόπηση γίνεται αμέσως εμφανές ότι ο ορισμός της τρομοκρατίας διαμορφώνεται σύμφωνα με τις προθέσεις και τους σκοπούς των δύο αντίπαλων στρατοπέδων, εκ των οποίων η μία είναι τις περισσότερες φορές η κυρίαρχη εξουσία. Έχει πάντοτε υποκειμενικό και πολλές φορές σχετικιστικό χαρακτήρα. Κυρίως όμως, όπως εντοπίζει ο Jackson, η τρομοκρατία στερείται οντολογικής υπόστασης, γεγονός που δικαιολογεί και την αδυναμία καθολικού ορισμού. Εφόσον όμως το φαινόμενο είναι οντολογικά ασταθές και μη καθολικά δυνατόν να οριστεί, είναι αδύνατον να εμπεριέχει διακριτές ποιότητες όπως «παλαιά» και «νέα» τρομοκρατία.

Δεύτερο μέρος

2. Η μετεξέλιξη του φαινομένου «Τρομοκρατία»⁵⁷

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα που αφορά την έρευνα για την τρομοκρατία μετά την 11/9 είναι η έλλειψη καθολικής ιστορικής αντίληψης του φαινομένου. Συγκεκριμένα, η εμφάνιση της ισλαμικής τρομοκρατίας στο προσκήνιο αντιμετωπίστηκε μεμονωμένα, παραμελώντας το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώθηκαν και αναπτύχθηκαν οι σύγχρονες μορφές τρομοκρατίας, γεγονός που είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μια ταυτοποίηση της έννοιας «τρομοκρατία» με την ισλαμική τρομοκρατία, ωσάν να είναι ένα και μοναδικό είδος⁵⁸. Προκειμένου να κατανοήσουμε την σύγχρονη τρομοκρατία και παράλληλα να την απομυθοποιήσουμε, είναι σκόπιμο να μελετήσουμε την μετεξέλιξη του φαινομένου μέσα στο χρόνο, ακολουθώντας τα τέσσερα κύματα (waves) του David Rapoport που αναφέρονται σ' αυτό⁵⁹. Κι αυτό γιατί κύριο μέλημα του Rapoport ήταν αφενός να αποδείξει ότι η τρομοκρατία είναι ένα καθιερωμένο, ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο που άρχισε πολύ πριν την δεκαετία του '70 - κάτι που συχνά παραγνωρίζεται- και αφετέρου να εξετάσει τους λόγους για τους οποίους προκαλείται ένα κύμα τρομοκρατίας⁶⁰.

Τι είναι όμως το κύμα⁶¹; Είναι ένα κύκλος δράσης μέσα σε μια συγκεκριμένη περίοδο· ένας κύκλος χαρακτηρίζεται από φάσεις διαστολής και

⁵⁷ Στηρίζεται στο άρθρο του Rapoport, D., (2004) «The four Waves of Modern Terrorism» στο Cronin K. και Ludes M. J. (eds.), *Attacking Terrorism*. Department of Political Science, UCLA.

Βλέπε Παράρτημα 1

⁵⁸ Wigh C. (2009), «Theorising Terrorism: The State, Structure and History», *International Relations* 23, σελ. 103.

⁵⁹ Η θεωρία των κυμάτων του Rapoport έχει δεχθεί φυσικά και έντονη κριτική κυρίως επειδή δεν έδωσε την δέουσα προσοχή στις δεξιές τρομοκρατικές οργανώσεις και δεν μελετά τα αίτια του φαινομένου και την διαδικασία που εξαπλώθηκαν οικουμενικά οι *mega ideas* του κάθε κύματος. Βλ. Weinberg, L. και Eubank, W. (2010), «An end to the fourth wave of Terrorism?», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 33, Issue 7, σ.σ. 594-602 καθώς και Gupta, K. D. (2008), «Accounting for the Waves of International Terrorism», *Perspectives on Terrorism*, Vol. 2, No. 11, σ.σ. 3-9.

⁶⁰ Sedgwick M., (2007), «Inspiration and the Origins of Global Waves of Terrorism», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 30, No. 2, σελ. 98.

⁶¹ Rasler K., Thompson, W. R. (2009), «Looking for Waves of Terrorism», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 21, No. 1, σελ. 30.

συστολής⁶². Κάθε κύκλος παρουσιάζει ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα που του αποδίδει έναν διεθνή χαρακτήρα. Παρόμοιες ενέργειες συμβαίνουν σε διαφορετικές χώρες, ως αποτέλεσμα μια κοινής κυρίαρχης ενέργειας που διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε ομάδας που συμμετέχει στο κάθε κύμα, καθώς και τις σχέσεις της με τις υπόλοιπες. Το όνομα κάθε κύκλου αντανακλά το κυρίαρχο - χωρίς να είναι το μοναδικό- χαρακτηριστικό του γνώρισμα⁶³.

Ο εθνικισμός αποτελεί το στοιχείο εκείνο που διαποτίζει και τα τέσσερα κύματα⁶⁴. Εθνικιστικές οργανώσεις εμφανίζονται σε όλα τα κύματα της διεθνούς τρομοκρατίας. Κάθε κύμα όμως διαμόρφωσε τα εθνικιστικά στοιχεία με διαφορετικό τρόπο. Οι αναρχικοί του πρώτου κύματος έδωσαν τακτικές και κατάρτιση στους επίγονους. Οι ομάδες του δεύτερου κύματος είχαν εθνικιστικές φιλοδοξίες, καθώς τα κράτη εναντίον των οποίων αντιστέκονταν ήταν οι αντιμαχόμενες δυνάμεις όσον αφορά την διατήρηση του αποικιακής τους θέσης. Οι εθνικιστικές ομάδες του τρίτου κύματος επέδειξαν αριστερές πολιτικές φιλοδοξίες, ενώ στο τέταρτο κύμα ο εθνικισμός υπηρετεί ή επηρεάζεται από θρησκευτικούς σκοπούς. Η ευθεία εθνικιστική αντιπαράθεση εξηγεί τις τρομοκρατικές επιτυχίες που υπήρξαν στο δεύτερο κύμα, και ήταν απύσχα, ή πολύ αδύναμη στα υπόλοιπα στα οποία καμία εθνικιστική προσπάθεια δεν επετεύχθη⁶⁵.

Κάθε κύμα αποτελείται από οργανώσεις οι οποίες όμως διαθέτουν τελειώς διαφορετικό ρυθμό ζωής απ' ότι τα κύματα: συνήθως εξαφανίζονται πριν το κύμα, με το οποίο έχουν συνδεθεί, εξαφανιστεί. Παρόλα αυτά, το κύμα διαθέτει αρκετή ενέργεια για να δημιουργήσει διάδοχες ομάδες και εξαφανίζεται όταν η ενέργεια αυτή δεν μπορεί να δημιουργήσει νέες.

Σύμφωνα με τον Rapoport, η τρομοκρατία εμφανίζεται σε διαδοχικά και εν μέρει αλληλοεπικαλυπτόμενα κύματα, με αφετηρία το 1880 και το «αναρχικό κύμα», χωρίς αυτό φυσικά να σημαίνει ότι η τρομοκρατία ξεκινά τότε, καθώς το

⁶² Για την κατανόηση της θεωρίας του Rapoport, οι Rasler και Thompson (2009), παρομοιάζουν τα κύματα με τους οικονομικούς κύκλους: Τα τρομοκρατικά κινήματα λειτουργούν σαν τους τομείς οικονομικής ανάπτυξης. Σε οποιαδήποτε στιγμή, υπάρχουν παλιοί τομείς που «πεθαίνουν», νέοι που μόλις ξεκίνησαν και άλλοι που υφίστανται λίγο ή πολύ μέσα σε μια « κανονική» φάση ανάπτυξής τους., *Ibid.*, σελ. 39.

⁶³ Sedgwick M., (2007), *όπ.παρ.* σελ. 98.

⁶⁴ Weinberg L., και Eubank, W., (2010). «An end to the fourth wave of terrorism?» *Studies in Conflict and Terrorism*, 33(7), σελ 596.

⁶⁵ Rapoport D. C., 2004, *όπ.παρ.* σ.σ. 47- 48.

φαινόμενο έχει ουσιαστικά τόσο μακρά ιστορία όση και το ανθρώπινο γένος⁶⁶. Αυτό το πρώτο κύμα είναι η πρώτη παγκόσμια, αληθινά διεθνής τρομοκρατική εμπειρία, την οποία θα ακολουθήσουν τρεις παρόμοιες διαδοχικές εκφράσεις της, που η μια επικαλύπτει την άλλη. Το «αντι-αποικιακό κύμα» ξεκινά το 1920 και διαρκεί περίπου σαράντα χρόνια. Ακολουθεί το «νέο αριστερό κύμα» το οποίο φθίνει με το τέλος του εικοστού αιώνα, με κάποιες μόνο μικρές ομάδες να παραμένουν ενεργές. Το καθένα από τα τρία πρώτα κύματα διήρκεσαν περίπου μια γενιά, δηλαδή ένα ανθρώπινο κύκλο ζωής στον οποίο τα όνειρα που ενέπνεαν τους γονείς χάνουν την όποια γοητεία για τα παιδιά τους. Το 1979 αναδύεται ένα «θρησκευτικό κύμα», το οποίο αν ακολουθήσει την χρονική περίοδο των προκατόχων του θα εξαφανιστεί γύρω στο 2025, εποχή που ένα καινούργιο θα αναδυθεί⁶⁷. Το κύμα αυτό, τέταρτο στην σειρά, είναι που πολλοί μελετητές αναφέρουν ως «νέα τρομοκρατία»⁶⁸.

2.1 Πρώτο κύμα (1880-1920)

Ο 19^{ος} αιώνας σηματοδεύτηκε από την σταδιακή κατάρρευση του υπάρχοντος *status quo* και την ισορροπία δυνάμεων που στηριζόταν στην Ειρήνη της Βεσφαλίας, με αποτέλεσμα τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών και την έντονη αύξηση του εθνικισμού. Παράλληλα το αναρχικό δόγμα, με θεμελιώδη αρχή την απόρριψη κάθε μορφής εξουσίας, κάνει την εμφάνιση του στη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα, εποχή που η Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες αστικοποιούνται, γνωρίζουν πρωτοφανή τεχνολογική πρόοδο και οικονομική μεταμόρφωση. Είναι η εποχή της δεύτερης Βιομηχανικής Επανάστασης και της άκρατης επέκτασης του καπιταλισμού⁶⁹. Ο εθνικισμός και η ανάδυση αριστερών και δεξιών ιδεολογιών, κατέστησαν το έδαφος γόνιμο για μια άλλη μορφή βίας: την

⁶⁶ Μπόση Μ. (1996), *Ελλάδα και τρομοκρατία. Εθνικές και Διεθνείς διαστάσεις*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ 21.

⁶⁷ Πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι το τέταρτο κύμα θα διατηρηθεί ενεργό για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα ακόμα, πολύ περισσότερο απ' όλα τα προηγούμενα κύματα.. Αντίθετα, σύμφωνα με τους Weinberg και Eubank, το τέταρτο κύμα βρίσκεται ήδη σε φθίνουσα πορεία. Βλ. Weinberg, L. και Eubank, W. (2010).

⁶⁸ Masters D. (2008), «The Origin of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 20, No.3, σελ.397.

⁶⁹ Chaliand G. και Blin A. (2007), *The history of Terrorism. From Antiquity to Al Qaeda*. University of California Press, London, σελ. 175.

τρομοκρατία. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο κύμα διεθνούς τρομοκρατίας ξεκινά γύρω στα 1880 όταν Ρώσοι επαναστάτες μάχονται ενάντια στον τσαρικό δεσποτισμό⁷⁰. Η τρομοκρατία ασκείται από ομάδες της άκρας αριστεράς και παίρνει τη μορφή βασιλοκτονίας, μοντέρνα εκδοχή της αρχαίας τυραννοκτονίας⁷¹. Οι ίδιοι, στη συνέχεια, ενθάρρυναν και εκπαίδευαν και άλλες ομάδες, ακόμα και αυτές με διαφορετικούς πολιτικούς στόχους. Οι προσπάθειες τους πολύ γρήγορα ευδοκίμησαν και εθνικιστικές ομάδες από την Αρμενία και την Πολωνία θα ακολουθήσουν τα βήματά τους. Τότε είναι η σειρά των Βαλκανίων να εκραγούν, καθώς μια σειρά από ομάδες/κινήματα θα θεωρήσει ως μη ικανοποιητικά τα σύνορα των κρατών που μόλις αυτονομήθηκαν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στη Δύση, όπου Ρώσοι αναρχικοί βρήκαν καταφύγιο σε ρωσικές αποικίες εχθρικές στο τσαρικό καθεστώς, ανέπτυξαν μια εκστρατεία τρόμου που επηρέασε ακόμα και δράσεις στην Ινδία. Αυτή η διασπορά είχε εκπληκτικό αποτέλεσμα για τις ομάδες που δρούσαν ακόμα μέσα στη Ρωσία, όπως χαρακτηριστικά η *Τρομοκρατική Ταξιαρχία* (1905), που είχε έδρα στην Ελβετία, προωθούσε κτυπήματα από την Φιλανδία, προμηθευόταν όπλα από μια αρμένικη τρομοκρατική ομάδα και της προσφέρονταν κεφάλαια από Ιάπωνες που τα είχαν νομιμοποιήσει με την συνδρομή αμερικανικών εκατομμυριούχων⁷².

Το αποκορύφωμα του πρώτου κύματος διεθνούς τρομοκρατίας σημειώθηκε τη δεκαετία του 1890 που αποκαλείται αρκετές φορές «Χρυσή Εποχή της δολοφονίας». Στη λογική της *προπαγάνδας μέσω της πράξης* (propaganda by the Deed)⁷³ όπως την ονόμασε ο Peter Kropotkin, μονάρχες, πρωθυπουργοί και πρόεδροι δολοφονούνταν ο ένας μετά τον άλλο από τρομοκράτες που μετακινούνταν με ευκολία στα διεθνή σύνορα. Οι κυβερνήσεις που θίγονταν περισσότερο αναζήτησαν διεθνή αστυνομική συνεργασία και καλύτερο έλεγχο των συνόρων. Ο Πρόεδρος Theodore Roosevelt θεώρησε ιδανική την ευκαιρία για μια διεθνή προσπάθεια αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, προσπάθεια που τελικά

⁷⁰ Με εναρκτήριο σημείο την δολοφονία του Τσάρου Αλέξανδρου II της Ρωσίας (1^η Μαρτίου 1881), από το κίνημα Narodnaya Volya, Παπαδάτου, Π. (1987), *Η Τρομοκρατία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 47.

⁷¹ Chaliand G. και Blin A., (2007), *όπ.παρ.*, σελ 176.

⁷² Rapoport, D. C., (2004), σελ. 52.

⁷³ φράση που αποδίδεται στον Ιταλό αναρχικό-σοσιαλιστή Carlo Pisacane βλ. Law R., (2009), *Terrorism a history*, Polity Press, UK, σελ. 85, και υπήρξε για τον Kropotkin μια νέα μορφή επικοινωνίας, στο Gus M., (2006), *Understanding Terrorism, Challenges, Perspectives and Issues*, Sage Publications, California, σελ. 56.

απέτυχε καθώς τα συμφέροντα των κρατών τα οδηγούσαν σε διαφορετικές κατευθύνσεις⁷⁴.

Το πρώτο τρομοκρατικό κύμα μοιάζει να τελειώνει το 1914 με την δολοφονία του Αρχιδούκα της Αυστρίας Franz Ferdinand, στο Σεράγεβο. Δολοφονία που είχε ανυπολόγιστες συνέπειες καθώς ήταν η σπίθα για μια από τις μεγαλύτερες διεθνείς συγκρούσεις, τον «Μεγάλο Πόλεμο»⁷⁵. Η δολοφονία δεν ήταν έργο αναρχικών, τους οποίους το κοινό συνέδεε άμεσα με οποιαδήποτε τρομοκρατική πράξη -όπως και σήμερα συμβαίνει με τους ισλαμιστές-, αλλά Σέρβων εθνικιστών⁷⁶. Η εποχή της αναρχικής τρομοκρατίας τελείωνε, δίνοντας τη θέση της σ' αυτή των εθνικιστών του δεύτερου κύματος.

2.2 Δεύτερο κύμα (1920-1960)

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών (1919) που επισφράγισε το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, επέσπευσε το δεύτερο κύμα διεθνούς τρομοκρατίας. Οι νικητές εφάρμοσαν την αρχή της αυτοδιάθεσης για να διασπάσουν τις αυτοκρατορίες των ηττημένων, κυρίως στην Ευρώπη. Καθώς οι περιοχές εκτός Ευρώπης, κρίθηκαν ανέτοιμες να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους τέθηκαν υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών⁷⁷, διοικούνταν κατ' ουσία δηλαδή απευθείας από μεμονωμένες νικήτριες δυνάμεις, έως ότου καταστούν έτοιμες για την ανεξαρτησία. Οι νικητές, με την απόφαση να θέσουν σε μελλοντική αυτοδιάθεση τις αποικίες των ηττημένων, υπονόμευαν και τις δικές τους αυτοκρατορίες⁷⁸.

Η τρομοκρατική δραστηριότητα αποδείχτηκε κρίσιμης σημασίας για την εγκαθίδρυση νέων κρατών, μεταξύ άλλων της Ιρλανδίας, της Κύπρου, του Ισραήλ, και της Αλγερίας. Οι περισσότερες όμως επιτυχίες πραγματοποιήθηκαν 25 χρόνια μετά την Συνθήκη των Βερσαλλιών και αυτό γιατί ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος θα ενισχύσει και θα διευρύνει τις συνέπειες της Συνθήκης. Ο Πόλεμος μεταμόρφωσε

⁷⁴ Rapoport D. C. (2004), *όπ.παρ.* σελ 52.

⁷⁵ Για περισσότερα βλ. Chaliand G. και Blin A. (eds) , (2007), σ.σ. 177-179.

⁷⁶ *Ibid.*, *όπ.παρ.* σελ. 177

⁷⁷ Πρόδρομος του ΟΗΕ, Βλ. Δούση, Ε., «Από την Κοινωνία των Εθνών στον ΟΗΕ», *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 25-10-2009.

⁷⁸ Rapoport D. C., (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 53.

την τρομοκρατία σε όργανο αντίστασης⁷⁹, και με το τέλος του δημιουργούνται τρομοκρατικές οργανώσεις σε όλες σχεδόν τις αποικιοκρατικές αυτοκρατορίες, εκτός από τη Σοβιετική Ένωση, η οποία δεν αναγνώριζε τον εαυτό της ως αποικιακή δύναμη. Τώρα, οι νικήτριες δυνάμεις ανάγκαζαν για μια ακόμα φορά τις ηττημένες δυνάμεις να εγκαταλείψουν τις αποικίες τους (Κορέα, Αιθιοπία, Λιβύη κλπ.), χωρίς όμως οι ίδιες να καταφέρουν να διατηρήσουν το ρόλο του εντολοδόχου στις υπερπόντιες αυτές κτήσεις. Αφού ανάγκασαν τον ηττημένο να εγκαταλείψει τις κτήσεις του, άρχισε σταδιακά και η αποδόμηση των δικών τους αυτοκρατοριών. Οι Η.Π.Α., κυρίαρχη πια δυτική δύναμη, πίεζαν έντονα για την εξάλειψη των αυτοκρατοριών. Από την άλλη μεριά, ο Ψυχρός Πόλεμος που αρχίζει αμέσως μετά το τέλος του Παγκόσμιου Πολέμου, καταργεί την στρατηγική ενός ολοκληρωτικού πολέμου, και αναπτύσσει στρατηγικές περιορισμένων και έμμεσων πολέμων, προωθώντας το ξέσπασμα όλων των ειδών τις «χαμηλής έντασης» συγκρούσεις⁸⁰, μεταξύ αυτών και την δράση τρομοκρατικών ομάδων. Άλλωστε οι Σοβιετικοί ήταν πάντα πρόθυμοι να συνδράμουν τους εν δυνάμει επαναστάτες των αποικιών, επιταχύνοντας την διαδικασία αποδόμησής τους.

Οι εκστρατείες τρόμου του δεύτερου κύματος εντοπίστηκαν κυρίως σε περιοχές με ειδικά πολιτικά προβλήματα, εκεί που η απόσυρση των αυτοκρατοριών αποτελούσε την λιγότερο ελκυστική επιλογή. Για παράδειγμα, οι Εβραίοι και οι Άραβες στην Παλαιστίνη είχαν δραματικά αντικρουόμενες εκδοχές για το τι έπρεπε να σημαίνει ο τερματισμός της βρετανικής κυριαρχίας στην περιοχή. Ο ευρωπαϊκός πληθυσμός στην Αλγερία επιθυμούσε να μην εγκαταλείψει το Παρίσι την εξουσία, ενώ στην Βόρεια Ιρλανδία η πλειοψηφία ήθελε να παραμείνει υπό αγγλική κυριαρχία. Στην Κύπρο, η τουρκική μειονότητα δεν επιθυμούσε να τεθεί το νησί υπό ελληνική κυριαρχία και παράλληλα η Αγγλία ήθελε να διατηρήσει την Κύπρο ως βάση για τις επιχειρήσεις της στη Μέση Ανατολή. Το πρόβλημα των συγκρουόμενων προσδοκιών αντικατοπτριζόταν στον τρόπο με τον οποίο οι διαμάχες αυτές διευθετούνταν. Οι τρομοκράτες πίεζαν τις αυτοκρατορικές δυνάμεις να αποσυρθούν, χωρίς όμως αυτό να αποτελεί τον μοναδικό σκοπό του αγώνα τους. Η ομάδα Irgun του Menachem Begin πολεμούσε για να κερδίσει το σύνολο της

⁷⁹ Chaliand G. και Blin A., (2007), *όπ.παρ.*,σελ. 208.

⁸⁰ *Ibid.*, σελ.208.

παλαιστινιακής περιοχής, αλλά τελικά συμβιβάστηκε με τη διχοτόμηση. Συνιστώσες του IRA⁸¹ δεν μπόρεσαν ποτέ να αποδεχθούν το γεγονός ότι η Βρετανία δεν θα άφηνε τη Βόρεια Ιρλανδία, χωρίς τη συγκατάθεση του πληθυσμού της περιοχής. Η ΕΟΚΑ⁸² πάλεψε για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και προσπάθησε να ανατρέψει την απόφαση που πάρθηκε για την ανεξαρτησία της νήσου⁸³.

Οι οργανώσεις του δεύτερου κύματος σύντομα αντιλήφθηκαν ότι χρειάζονται μια «νέα γλώσσα» για να περιγράψουν τους εαυτούς τους, και αυτό επειδή ο όρος τρομοκρατία είχε συσσωρεύσει αρνητικές έννοιες, με αποτέλεσμα όσοι αυτοπροσδιορίζονταν τρομοκράτες να υφίστανται τεράστιο πολιτικό κόστος. Η ισραηλινή ομάδα *Lehi* ήταν η τελευταία που αυτοπροσδιορίστηκε ως τρομοκρατική. Ο Begin, ηγέτης της ομάδας *Irgun* (Σιωνιστής αντίπαλος της *Lehi*) - η οποία επικεντρωνόταν στο σκοπό και όχι στα μέσα - περιέγραφε τα μέλη της ως «μαχητές της ελευθερίας» (freedom fighters), που πολεμούν ενάντια στο «κυβερνητικό τρόμο»⁸⁴. Αυτός ο αυτοπροσδιορισμός ήταν τόσο ελκυστικός ώστε όλες οι επόμενες τρομοκρατικές ομάδες ακολούθησαν το παράδειγμα τους. Μάλιστα, ακριβώς επειδή ο αντιαποικιακός αγώνας έμοιαζε περισσότερο νομιμοποιημένος, απ' ό,τι οι σκοποί του πρώτου κύματος διεθνούς τρομοκρατίας, η «νέα» αυτή γλώσσα ήταν πιο ελκυστική σε δυνητικούς πολιτικούς υποστηρικτές. Η διάκριση μάλιστα που «επέβαλε» η νέα αυτή γλώσσα υιοθετήθηκε πρόθυμα από τις επίσημες κυβερνήσεις που αξιοποίησαν την πολιτική της αξία, ώστε να χαρακτηρίσουν τους βίαιους επαναστάτες ως τρομοκράτες⁸⁵.

Αλλαγές υπήρξαν και στις τρομοκρατικές τακτικές. Επειδή υπήρχε οικονομική στήριξη και όχι μόνο (όπλα, πολιτική πίεση) από διάφορες πηγές, κυρίως από την διασπορά⁸⁶, αποφεύγονταν πια οι ληστείες. Επίσης μειώθηκαν αισθητά, οι δολοφονίες πολιτικών προσώπων, καθώς η εμπειρία του πρώτου

⁸¹ Irish Republican Army, περισσότερα για την ομάδα και την δράση της, Βλ. Neumann P. (2009), *Old & New Terrorism*, Polity Press, UK, σ.σ. 29-37. Βλ. Επίσης, Law R., (2009), *όπ.παρ.* σ.σ. 223-240.

⁸² Εθνική Οργάνωση Κύπριων Αγωνιστών, για περισσότερα βλ. Ηρακλείδης Α., (2006), *Κυπριακό Πρόβλημα 1974-2004. Από την Ένωση στη Διχοτόμηση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

⁸³ Rapoport, D. C.(2004), *όπ.παρ.* σελ. 54.

⁸⁴ *Ibid.*, σελ. 54

⁸⁵ *Ibid.*, σελ. 54

⁸⁶ Οι Ιρλανδοί επαναστάτες λαμβάνουν όπλα, χρήματα και εθελοντές από την Αμερικανο-Ιρλανδική κοινότητα βλ. Rapoport D. (2004), *όπ.παρ.* σελ 55.

κύματος κατέδειξε την αναποτελεσματικότητά τους. Χωρίς βέβαια να πάψουν να υπάρχουν εξαιρέσεις, με τα Βαλκάνια να είναι μια από αυτές. Η νέα στρατηγική ήταν πιο σύνθετη, με περισσότερα είδη επιλεγμένων στόχων που έπρεπε να κτυπηθούν με μια συγκεκριμένη σειρά. Η στρατηγική που ακολουθήθηκε ήταν αυτή του ανταρτοπόλεμου (hit-and-run), ιδιαίτερα σε περιοχές όπου το έδαφος βοηθούσε. Η τρομοκρατία χρησιμοποιήθηκε ακόμη ως κίνητρο για δράση, ή μήνυμα προς τον αντίπαλο⁸⁷.

Κατά την περίοδο του δεύτερου κύματος της τρομοκρατίας έρχεται στο προσκήνιο ένας νέος υπερεθνικός οργανισμός, τα Ηνωμένα Έθνη, ο οποίος ανάμεσα σε άλλα θα κληρονομήσει από την Κοινωνία των Εθνών την επιστασία των αποικιακών εδαφών. Ο Οργανισμός διακήρυξε εξ αρχής το δικαίωμα των ανθρώπων και των λαών για αυτοδιάθεση. Ιδιαίτερα μάλιστα μετά την απόφαση της Αγγλίας να αποχωρήσει από την Παλαιστίνη και του ρόλου που τα Η.Ε. διαδραμάτισαν στην νομιμοποίηση διαίρεσης της περιοχής, όλοι οι ανταποικιακοί τρομοκράτες επεδίωκαν να κερδίσουν την προσοχή του. Τα περισσότερα νέα κράτη που γίνονται δεκτά στους κόλπους του Οργανισμού αποτελούσαν πρώην αποικίες. Ένα «ανταποικιακό» αίσθημα κυριαρχεί στον Οργανισμό και στις συζητήσεις εκεί ο όρος «μαχητές της ελευθερίας» είναι αυτός που χρησιμοποιείται όταν αναφέρονται σε ανταποικιακούς τρομοκράτες⁸⁸.

Η εποχή της αποαποικιοποίησης ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκή για τα κινήματα ανεξαρτησίας. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου αναπτύσσεται μια ιδιαίτερα πολύπλοκη σχέση μεταξύ δημοκρατίας και τρομοκρατίας, σχέση που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την ουσία της σύγχρονης τρομοκρατίας. Η επιτυχία της ανταποικιακής τρομοκρατίας οφείλεται στις ηθικές και πολιτικές αντιφάσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ των δημοκρατικών αξιών όπως η υπεράσπιση της ελευθερίας και της επιτακτικής ανάγκης των αποικιοκρατικών δυνάμεων για κυριαρχία. Το τέλος της αποικιοκρατίας υπήρξε η χοάνη, μέσα σε ένα πολύ συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο, από την οποία αναδύθηκαν οι νέες μορφές που η τρομοκρατία υιοθέτησε από το 1968 και μετά⁸⁹.

⁸⁷ Chaliand G. και Blin A. (2007), *όπ.παρ.* σελ. 214.

⁸⁸ Rapoport D. C. (2004), *όπ.παρ.* σ.σ. 55-56.

⁸⁹ Chaliand G. και Blin A. (2007), *όπ.παρ.* σελ 217.

2.3 Τρίτο κύμα (1960-1980)

Η δεκαετία του '60 είναι η περίοδος που γεννιέται η τρομοκρατία, τουλάχιστον με τον τρόπο που την εννοεί η δυτική κοινή γνώμη⁹⁰. Η ύπαρξη συγκεκριμένων πολιτικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών αποτέλεσε το κίνητρο για την εμφάνιση και δράση τρομοκρατικών ομάδων, οργανώσεων και κινημάτων. Είναι η δεκαετία του '60 κατά την οποία δημιουργείται σταδιακά το κίνημα κατά του πολέμου του Βιετνάμ, κατά των δικτατορικών καθεστώτων στην Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική και το αίτημα για την δημιουργία παλαιστινιακού κράτους. Χαρακτηριστική στιγμή του κινήματος των νέων αποτελεί ο Μάης του '68, του οποίου τα αιτήματα και η δράση αμφισβητούν τόσο την ορθότητα της κρατικής εξουσίας, όσο και της διαχείρισης των υποθέσεων σε διεθνές επίπεδο. Η πόλωση μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων του Ψυχρού πολέμου διαμορφώνει αφενός αυταρχικές και κλειστές αντισοσιαλιστικές κοινωνίες στα κράτη του δυτικού κόσμου, ενώ παράλληλα τα επιτεύγματα της άλλης πλευράς αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση για τις προοδευτικές δυνάμεις σ' αυτά.

Σημαντικό πολιτικό γεγονός που σηματοδοτεί το τρίτο ή νέο αριστερό κύμα αποτέλεσε ο Πόλεμος του Βιετνάμ. Η αποτελεσματικότητα των Viet Cong απέναντι στον αμερικανικό Γολιάθ, με την μοντέρνα τεχνολογία, αναζωπύρωσε τις ελπίδες ότι το υπάρχον σύστημα είναι ευάλωτο, ενισχύοντας το διάχυτο αίσθημα αντι-ιμπεριαλισμού. Τρομοκρατικές ομάδες αναπτύσσονται στον Τρίτο Κόσμο καθώς και στο εσωτερικό των δυτικών χωρών. Πολλές δυτικές ομάδες, όπως η αμερικάνικη Weather Underground, οι γερμανικές Red Army Faction (RAF) και Movement 2 June, η ιταλική Italian Red Brigades, η γαλλική Action Directe και η ιαπωνική Red Army εμφανίζονται στον απόηχο του Μάη του '68, ως εμπροσθοφυλακή για τις μάζες του Τρίτου Κόσμου⁹¹. Η Σοβιετική Ένωση ενθαρρύνει τέτοια «ξεσπάσματα» προσφέροντας ηθική υποστήριξη, εκπαίδευση και

⁹⁰ Μπόση Μ. (2000), *όπ.παρ.* σελ.32.

⁹¹ Rapoport, D. C. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 56.

όπλα, καταστέλλοντας από την άλλη μεριά κάθε εθνικιστικό κίνημα που γεννιόταν στην περιοχή της⁹².

Όταν το 1975 τελειώνει ο Πόλεμος του Βιετνάμ, η Palestine Liberation Organization (PLO) είναι αυτή που παίρνει τη σκυτάλη από τους Viet Cong, ως το ηρωϊκό πρότυπο. Ο Hoffman την θεωρεί ως την πρώτη αληθινά «διεθνή» τρομοκρατική οργάνωση με διεθνή προσανατολισμό. Ήδη στην δεκαετία του '80 τουλάχιστον σαράντα διαφορετικές οργανώσεις από την Ασία, την Αφρική, την Ευρώπη, την Μέση Ανατολή και την Νότια Αμερική, είχαν εκπαιδευτεί από αυτήν σε στρατόπεδα στην Ιορδανία, το Λίβανο, την Υεμένη και αλλού⁹³. Επίσης ήταν από τις πρώτες οργανώσεις που ανάμεσα στις οργανωτικές προτεραιότητες είχε την εύρεση και συγκέντρωση κεφαλαίων.

Όπως στο πρώτο κύμα και εδώ σε πολλές περιπτώσεις ο ριζοσπαστισμός και ο εθνικισμός συνδυάζονται, όπως για παράδειγμα στους αγώνες των Βάσκων, των Αρμενίων, των Κορσικανών, των Κούρδων και των Ιρλανδών. Αν και τα εθνικιστικά κινήματα του πρώτου κύματος είχαν συνολικά αποτύχει, η συγγένεια με αυτά ήταν εμφανής καθώς οι εθνικές επιδιώξεις έχουν μεγαλύτερη εμβέλεια απ' ότι οι ριζοσπαστικές βλέψεις. Το πρώτο και το τρίτο κύμα όμως είχαν και άλλες ομοιότητες. Οι γυναίκες, που στο δεύτερο κύμα είχαν περιορισμένο ρόλο, κυρίως αγγελιοφόρου, τώρα γίνονται όπως παλαιότερα αρχηγοί και μαχητές. Οι «θεαματικοί» στόχοι, παρόμοιοι με αυτούς του πρώτου κύματος αντικαθιστούν τους στρατιωτικούς του δεύτερου. Μιλώντας για θεαματικούς στόχους αναφερόμαστε κυρίως στις διεθνείς αεροπειρατείες, που αυξήθηκαν δραματικά τις τρεις πρώτες δεκαετίες της περιόδου -επτακόσια περιστατικά- με σκοπό την εξασφάλιση ομήρων για ανταλλαγή, γεγονός που αποτέλεσε το κύριο χαρακτηριστικό του κύματος⁹⁴.

Παράλληλα, αυξάνονται και οι απαγωγές: στο διάστημα 1968-1982 πραγματοποιήθηκαν 409 διεθνείς απαγωγές. Αρχικά, οι όμηροι προσέφεραν πολιτική δύναμη στους απαγωγείς, στην συνέχεια όμως τα χρήματα έγιναν το κύριο ζητούμενο. Ταυτόχρονα αναβιώνουν και οι δολοφονίες πολιτικών προσωπικοτήτων. Βέβαια οι δολοφονίες του πρώτου και αυτές του τρίτου κύκλου

⁹² Chaliand G. και Blin A. (2007), *όπ.παρ.*, σελ. 240.

⁹³ Hoffmann B. (2006), *όπ.παρ.* σ.σ. 78-79.

⁹⁴ Rapoport D. C. (2004), *όπ.παρ.*, σ.σ. 56-7.

στηρίχθηκαν σε δυο εντελώς διαφορετικές λογικές. Ενώ στη διάρκεια του πρώτου κύματος τα θύματα δολοφονούνταν επειδή κατείχαν δημόσια θέση και αξιώματα, στον τρίτο κύκλο η δολοφονία ταυτίστηκε κατά κύριο λόγο με την τιμωρία. Ένα από τα πιο αξιοσημείωτα επεισόδια υπήρξε η απαγωγή του Ιταλού πρωθυπουργού Aldo Moro από τις Red Brigades και η μετέπειτα δολοφονία του, όταν η κυβέρνηση αρνήθηκε να διαπραγματευτεί με τους τρομοκράτες.

Μια ακόμη πρακτική που είχε εγκαταλειφθεί στην διάρκεια του δεύτερου κύκλου επανέρχεται στο προσκήνιο. Αυτή της υποστήριξης ή και χρηματοδότησης από κυβερνήσεις που έχουν το ρόλο του «σπόνσορα» τέτοιων ομάδων, προκειμένου να διατηρούν τον μερικό έλεγχο τους. Ωστόσο μια τέτοια συναλλαγή αποδείχθηκε όχι χωρίς κόστος: την δεκαετία του '80 η Βρετανία διακόπτει τις διπλωματικές της σχέσεις με την Συρία και την Λιβύη, ως αντίποινα για την χρηματοδότηση της τρομοκρατίας στο έδαφός της, ενώ η Γαλλία διακόπτει τις σχέσεις με το Ιράν μετά την άρνησή του κράτους να επιτρέψει ανακρίσεις διπλωματών για την δολοφονία Ιρανών στο γαλλικό έδαφος⁹⁵.

Ο όρος «διεθνής τρομοκρατία» επανέρχεται στο προσκήνιο καθώς παρατηρούνται φαινόμενα συνεργασίας μεταξύ εθνικών ομάδων διαφόρων χωρών που ενδυναμώνουν τους μεταξύ τους δεσμούς: η PLO και η Cuba δημιουργούν διεθνή στρατόπεδα εκπαίδευσης, διαφορετικές ομάδες συνεργάζονται σε επιθέσεις, όπως αυτή στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Μόναχο το 1972. Επιπλέον, οι εκτός συνόρων επιθέσεις ξεπερνούν σε πολλές περιπτώσεις αυτές εντός των συνόρων, όπως η PLO που αναπτύσσει το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητας της στην Ευρώπη. Κι ακόμη η επιλογή στόχων έχει κυρίως διεθνείς διαστάσεις ακόμα και στις εντός συνόρων επιθέσεις καθώς επιλέγονται στόχοι με διεθνή σημασία, όπως πολιτικά πρόσωπα, πρεσβείες, ξένοι διπλωμάτες, ευάλωτοι δημόσιοι χώροι. Η διεθνής τρομοκρατία έχει μετρήσει τουλάχιστον 15.000 θύματα από το 1968⁹⁶, ενώ αυξάνονται με γεωμετρική πρόοδο τα τρομοκρατικά κτυπήματα - 110 το 1970, 157 το 1972, 344 το 1974, 415 το 1976 και 738 το 1978⁹⁷.

Ο πιο αγαπητός στόχος υπήρξε η Αμερική, καθώς το ένα τρίτο των επιθέσεων αφορούσε αμερικανικούς στόχους, γεγονός που φανερώνει τη «νέα

⁹⁵ *Ibid.*, σελ.57.

⁹⁶ Chaliand G. και Blin A. (2007), *όπ.παρ.*, σελ. 246.

⁹⁷ *Ibid.*, σελ. 244.

σημασία» που αποκτούν οι Η.Π.Α. Ποτέ πριν μια χώρα δεν υπήρξε τόσο ελκυστικός στόχος από την πλειονότητα των τρομοκρατικών ομάδων. Η στάση των Η.Π.Α. που και οι ίδιες αγνόησαν σε πολλές περιπτώσεις την δηλωμένη αποστροφή τους προς τον τρόμο, ενθαρρύνοντας επιλεκτικά τρομοκρατικές ενέργειες και έχοντας συνεργαστεί με πολλούς δικτάτορες στην Νικαράγουα, το Ιράν, την Γουατεμάλα, Φιλιππίνες, κ.α, ενίσχυσε την τάση αυτή. Έτσι, ήταν οι ίδιες που κατέδειξαν την αναγκαιότητα επίτευξης του επιθυμητού αποτελέσματος ακόμη και με την χρήση των πιο κατακριτέων τακτικών⁹⁸.

Το τρίτο κύμα αρχίζει να εξασθενεί στην δεκαετία του '80, με τους τρομοκράτες να ηττούνται σταδιακά στην μια χώρα μετά την άλλη. Όπως συνέβη και στο πρώτο κύμα, τα κράτη συνεργάζονται επίσημα για να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο της τρομοκρατίας. Η διεθνής αντιτρομοκρατική συνεργασία γίνεται ολοένα και πιο αποτελεσματική. Ακόμη περισσότερο μια σειρά συμβάσεων που υιοθετούνται από το 1970 μέχρι το 1990 καθιστούν την αεροπειρατεία, την ομηρία, την χρηματοδότηση τρομοκρατικών ενεργειών, τις επιθέσεις σε ανώτερα κυβερνητικά στελέχη, κλπ, ως εγκλήματα. Ενδείξεις ότι Λίβυοι πράκτορες αναμείχθηκαν στην επίθεση αεροσκάφους της Pan Am πάνω από το Λόκερμπυ της Σκωτίας, οδήγησαν σε ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας για την έκδοση των υπόπτων.

Όμως και η στάση των Ηνωμένων Εθνών αλλάζει δραματικά. Η αλλαγή λεξιλογίου αποτελεί ένδειξη γι' αυτό. Οι «μαχητές της ελευθερίας» δεν αποτελούν πια δημοφιλή όρο και αντικαθίσταται από τον όρο «τρομοκράτες». Βέβαια δεν έλειψαν συγκρούσεις και ασάφειες μέσα στους κόλπους των Η.Ε., φανερώνοντας ότι η τρομοκρατία σε πολλές περιπτώσεις εξυπηρετεί διάφορους σκοπούς, και κάποιοι από αυτούς επιβραβεύονται. Το καλύτερο παράδειγμα της αμφισημίας αυτής αφορά τη μεγαλύτερη οργάνωση του τρίτου κύματος, την PLO, η οποία έλαβε επίσημη εκπροσώπηση στα Ηνωμένα Έθνη και πάνω από 100 κράτη αναγνώρισαν σ' αυτήν το δικαίωμα να εκπροσωπεί τη λαϊκή παλαιστινιακή εντολή⁹⁹.

⁹⁸ Rapoport D. C. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 58.

⁹⁹ *Ibid.*, σελ 60.

2.4 Τέταρτο κύμα (1979 -2025)

Η γοητεία των θρησκευτικών κινημάτων επισκίασε τον εθνικιστικό χαρακτήρα και το αριστερό επαναστατικό ήθος των προηγούμενων φάσεων και καθώς η θρησκεία, και πιο συγκεκριμένα το Ισλάμ, γίνεται το κεντρικό χαρακτηριστικό, το προηγούμενο κύμα άρχισε να υποχωρεί, παρότι πολλές από τις δράσεις του συνεχίζονται¹⁰⁰.

Η κατάρρευση του Σοβιετικού μπλοκ (1989) επέτρεψε την κηδεμονία από τις Η.Π.Α. του μεγαλύτερου μέρους του πλανήτη. Κηδεμονία που εκφράστηκε όχι μόνο με γεωπολιτικούς όρους, αλλά και σε πολιτισμικό επίπεδο. Θεωρίες «περί τέλους της Ιστορίας», όροι όπως «παγκοσμιοποίηση» και «παγκόσμιο χωριό» και η δυνατότητα διάδοσης της πληροφορίας μέσα από το παγκόσμιας εμβέλειας διαδίκτυο, εμφανίζονται την περίοδο αυτή και αποτελούν ορατή απειλή για «υποδούλωση» λαών και πολιτισμών από την δυτική ιδεολογία. Γι' αυτό και πολλοί θεωρούν την ισλαμική τρομοκρατία ως μια νέα μορφή αντι-ιμπεριαλιστικού αγώνα και την κατατάσσουν ως επαναστατική τρομοκρατία¹⁰¹.

Είναι αξιοσημείωτο ότι τα θρησκευτικά στοιχεία ήταν πάντοτε σημαντικά για την τρομοκρατία ακριβώς επειδή θρησκεία και εθνικές ταυτότητες συχνά αλληλεπικαλύπτονταν, όπως για παράδειγμα στις περιπτώσεις του αρμενικού, ιρλανδικού, κυπριακού, γαλλο-καναδικού, ισραηλινού και παλαιστινιακού αγώνα. Το θρησκευτικό στοιχείο λοιπόν δεν είναι καινοφανές στοιχείο καθώς εντοπίζεται ήδη από το 66 μ.Χ. και τους «ιερούς» τρομοκράτες Zealots-Sicarii, εβραϊκή σέχτα που ξεκίνησε μια οργανωμένη εκστρατεία δολοφονιών ενάντια στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία για την απελευθέρωση της περιοχής. Κι ακόμη τον έβδομο αιώνα είναι οι Thug¹⁰² που τρομοκρατούν την Ινδία με τελετουργικές δολοφονίες στο όνομα της ινδουιστικής θεάς Kali. Ενώ, μεταξύ του 1090 και 1272 οι Assassins, παραφυάδα της μουσουλμανικής αίρεσης Shi'a Ismaili, προσπάθησαν να αποτρέψουν τους χριστιανούς σταυροφόρους από την κατάκτηση της σημερινής

¹⁰⁰ Μόνο τρεις αριστερές οργανώσεις παραμένουν στην διάρκεια της δεκαετίας του 1980: η Ισπανική October 1st Anti-Fascist Organisation (GRAPO), η Τουρκική *Devrimci Sol* (*Dev Sol*) και η ελληνική 17 Νοέμβρη. Chalk P., (1999), «The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s», *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 53, Issue 2, σελ. 152.

¹⁰¹ Chaliand G. και Blin A. (2007), *όπ.παρ.*, σελ. 258.

¹⁰² Περισσότερα για τους Thug βλ. Σινκλερ Α. (2004). *Ανατομία του Τρόμου*, Ωκεανίδα, Αθήνα.

Συρίας και του Ιράν. Η βία γι' αυτούς αποτελούσε ιερή πράξη, θεϊκό καθήκον και είχε προσταχθεί από θρησκευτικά κείμενα και ιερατικές αρχές¹⁰³.

Τρομοκρατία και θρησκεία μοιράζονται λοιπόν μια ιστορία που ξεκινά εδώ και δυο χιλιάδες χρόνια¹⁰⁴. Βέβαια πολλοί υποστηρίζουν ότι η μεταχείριση της θρησκείας από τους τρομοκράτες στο παρελθόν ήταν πολύ διαφορετική σε σχέση με το σήμερα. Οι τρομοκρατικές ομάδες δεν έδιναν έμφαση σε μεσσιανικά ιδανικά και στόχους. Ενώ σήμερα αυτή η θρησκευτική θέση αναβαθμίστηκε τόσο ώστε να αποτελεί το κατ' εξοχήν παράδειγμα του Huntington περί της «Σύγκρουσης των Πολιτισμών». Παράλληλα, η ιδέα του μαρτυρίου έχει εισχωρήσει στην «νέα» τρομοκρατία, απαλείφοντας κάθε δυνατότητα να διατυπωθεί και να διαρθρωθεί διπλωματικά ένα πολιτικό πρόγραμμα¹⁰⁵.

Ωστόσο, δεν είναι αποκλειστικά το Ισλάμ που παρήγαγε τρομοκράτες αλλά και άλλες θρησκευτικές κοινότητες που εμπλέκονται στο τέταρτο κύμα. Εβραίοι τρομοκράτες επιχείρησαν να ανατινάξουν τον ιερό ναό του Ισλάμ στην Ιερουσαλήμ και παράλληλα ξεκίνησαν μια εκστρατεία δολοφονίας Παλαιστίνιων δημάρχων. Το 1995 η ιαπωνική Aum Shinrikyo¹⁰⁶, θρησκευτική ομάδα με βουδιστικά, χριστιανικά και ινδουϊστικά χαρακτηριστικά, επιτέθηκε με το τοξικό αέριο «σαρίν» στο μετρό του Τόκιο σκοτώνοντας 12 άτομα και τραυματίζοντας 5.500. Επίσης σειρά εξτρεμιστικών θρησκευτικών οργανώσεων μέσα από τους Hindu, Sikh και Buddhists αποτέλεσαν σοβαρή τρομοκρατική απειλή για την περιοχή της Νότιας Ασίας¹⁰⁷.

Τα γεγονότα που σήμαναν την έναρξη του τέταρτου κύματος είναι η Ιρανική Επανάσταση του 1979, η έναρξη του καινούργιου Ισλαμικού αιώνα και η επέμβαση των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν¹⁰⁸. Οι θρησκευτικές διαδηλώσεις στο Ιράν συνέβαλαν στην αποσύνθεση του κράτους του Σάχη. Για τους οπαδούς της η

¹⁰³ Ένα βασικό χαρακτηριστικό των θρησκευτικών πρακτικών είναι οι «θυσίες» καθώς τα θύματα των τρομοκρατικών οργανώσεων γίνονται αντιληπτά ως θύματα απέναντι σε εχθρούς «θύτες». Κι αυτοί βλέπουν τους εαυτούς τους ως «μάρτυρες». Schmid A. (2004), «Frameworks for Conceptualizing Terrorism, Terrorism and Political Violence», *Terrorism and Political Violence* 16.2, σελ. 210.

¹⁰⁴ Hoffman B. (2006), *όπ.παρ.*, σελ.82.

¹⁰⁵ Masters, D. (2008), «The Origin of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else? », *Terrorism and Political Violence*, Vol. 20, No.3, σελ.398.

¹⁰⁶ Για περισσότερα βλ. Law R.(2009), *όπ.παρ.*, σ.σ. 325-327.

¹⁰⁷ Chalk P. (1999), *όπ.παρ.* σελ.159.

¹⁰⁸ Rapoport D. C. (2004), σελ.61.

θηρσκειά φαινόταν να έχει τώρα μια πολιτική όψη πολύ πιο έντονη απ' αυτήν του τρίτου κύματος, όταν οι Ιρανοί μαρξιστές επιχειρούσαν να αποκτήσουν υποστήριξη εναντίον του Σάχη. Δεν υπάρχουν πια σύνορα στο Ισλάμ διακήρυξε ο Χομεϊνί και η «επανάστασή» του άλλαξε τις σχέσεις ανάμεσα στους μουσουλμάνους και το Ισλάμ¹⁰⁹. Οι Ιρανοί ενέπνευσαν όχι μόνο Σιΐτες Ισλαμιστές αλλά και Σουνίτες και ριζοσπαστικούς τζιχαντιστές¹¹⁰ μέσα στο μουσουλμανικό κόσμο (όπως για παράδειγμα τον al-Zawarihi) και εκτός του Ιράν, κυρίως στο Ιράκ, τη Σαουδική Αραβία, το Κουβέιτ και το Λίβανο, με την εμφάνιση της Hezbollah¹¹¹ το 1983-84. Παράλληλα συνέβαλαν σε διάφορες τρομοκρατικές Σιϊτικές κινήσεις¹¹². Η Ιρανική Επανάσταση ήταν απροσδόκητη, αν και πολλοί Μουσουλμάνοι πίστευαν πάντοτε ότι η χρονιά αυτή, αρχή ενός νέου ισλαμικού αιώνα, θα ήταν ιδιαίτερης σημασίας.

Το Δεκέμβριο του 1979, η Σοβιετική Ένωση εισέβαλε στο Αφγανιστάν για να στηρίξει τους Αφγανούς κομμουνιστές που είχαν έρθει πρόσφατα στην εξουσία με πραξικόπημα. Η μαρξιστική-λενινιστική ατζέντα ήταν αδύνατο να εφαρμοστεί στην μακρινή και αφιλόξενη χώρα, με ανύπαρκτη σχεδόν βιομηχανική υποδομή και εργατική τάξη, και κανένα κοινό στοιχείο εθνικής ταυτότητας. Οι Αφγανοί φύλαρχοι που αντιδρούσαν στην κεντρική κυβέρνηση, ακόμη κι όταν είχε διακριτική παρουσία, πήραν τα όπλα εναντίον του νέου κομμουνιστικού καθεστώτος¹¹³. Η αντίσταση ενισχύθηκε από πλήθος σκληραγωγημένων μουσουλμάνων εθελοντών¹¹⁴ απ' όλο το Σουνιτικό κόσμο και βέβαια από την χρηματοδότηση των Η.Π.Α.¹¹⁵. Η συρροή εθελοντών δημιούργησε μια παν-ισλαμική συνείδηση που με την σειρά της δημιούργησε το δίκτυο της al-Qaeda¹¹⁶

¹⁰⁹ Medd R., Goldstein F., (1997), «International Terrorism on the eve of a new Millennium», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 20, Issue 3, σελ. 290.

¹¹⁰ Law R. (2009), *Terrorism a history*, Polity Press, UK, σελ. 288.

¹¹¹ Για την προέλευση και τη δράση της Hezbollah στο Law R., (2009), *όπ.παρ.*, σελ.292, για την επίδρασή της στις τρομοκρατικές ομάδες στο Hobsbawm E., (2007), *Παγκοσμιοποίηση, Δημοκρατία και Τρομοκρατία*, Θεμέλιο, σελ. 156.

¹¹² Neumann P. (2009), σελ. 109.

¹¹³ Law R. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 295.

¹¹⁴ Για το μέγεθος της δύναμης αυτής και την προέλευσή της αναλυτικά στο Gus M. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 292.

¹¹⁵ Η Ουάσιγκτον εκμεταλλεύτηκε την περίπτωση, ώστε να δημιουργήσει ένα Σοβιετικό «Βιετνάμ». Chaliand G. και Blin A. (2007), *όπ.παρ.*, σελ. 221, επίσης Law R. (2009), *όπ.παρ.* σελ. 295.

¹¹⁶ Για περισσότερα στο Gus M. (2006), σ.σ. 206-208 και στο Gunaratna R., (2010), «Al-Qaeda is an example of a 'new terrorism'» στο Gottlieb S. (ed), *Debating Terrorism and Counterterrorism. Conflicting, Perspectives on Causes, Contexts and Responses.*, σ.σ. 20-22.

και τοπικά Jihadi κινήματα¹¹⁷. Οι Αφγανοί πολεμιστές παρότι δεν διέθεταν την πειθαρχία, συνοχή και τακτική του αντιπάλου, μοιάζοντας συχνά ακατάλληλοι να εξελιχθούν σε μια ομοιογενή δύναμη πάλης¹¹⁸ κατάφεραν σε λιγότερο από δέκα χρόνια να οδηγήσουν τις σοβιετικές δυνάμεις έξω από την χώρα. Αυτός ο πόλεμος θεωρήθηκε ως Jihad¹¹⁹ και οι ίδιοι αποκαλούσαν τους εαυτούς τους Mujahedin¹²⁰, σε ιερό πόλεμο ενάντια στους απίστους¹²¹. Η θρησκεία είχε συμβάλει στην αποδυνάμωση μιας υπερδύναμης, καθώς η ήττα συνέβαλε στην αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης, κυρίως όμως είχε σημαντικές συνέπειες για την εξέλιξη της τρομοκρατίας, καταφέροντας ένα αποφασιστικό πλήγμα στο τρίτο κύμα¹²².

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης αποτέλεσε μια ακόμα ελκυστική ευκαιρία για διεξαγωγή Jihad¹²³. Περιοχές με μεγάλο αριθμό μουσουλμανικού πληθυσμού που αποτελούσαν μέρος της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, όπως το Ουζμπεκιστάν, Κιργικιστάν, Τατζικιστάν και το Αζερμπαϊτζάν, έγιναν με την σειρά τους πεδίο ισλαμικών επαναστάσεων. Οι εκπαιδευμένοι στην αφγανική εκστρατεία Ισλαμιστές διαχέονται στην κεντρική Ασία, την Μέση Ανατολή, Ευρώπη (Βοσνία και Κόσσοβο) και Ανατολική Ασία (Μαλαισία, Φιλιππίνες και Ινδονησία)¹²⁴. Ο Peter Chalk σημειώνει ότι οι τρεις κύριοι παράγοντες¹²⁵ οι οποίοι ενίσχυσαν τον στρατευμένο ισλαμικό φονταμεταλισμό ήταν: η κληρονομιά του πολέμου στο Αφγανιστάν¹²⁶, η χρηματοδότηση από το Ιράν και το Σουδάν και η διακοπή των ειρηνευτικών διαδικασιών Παλαιστίνης-Ισραήλ¹²⁷.

Οι επιθέσεις της Hezbollah το 1983 οδήγησαν στην αποχώρηση των δυτικών στρατευμάτων από την Βηρυτό, ιδίως αυτές που είχαν ως αποτέλεσμα τον θάνατο 241 Αμερικάνων πεζοναυτών και 53 Γάλλων αλεξιπτωτιστών. Πολλές

¹¹⁷ *Ibid* σελ. 292.

¹¹⁸ Chaliand G. και Blin A. (2007), *όπ.παρ.* σελ. 222.

¹¹⁹ Ο αγώνας για την εξάλειψη του κακού στον κόσμο και την προώθηση των ιδεών του Ισλάμ, που επιτρέπει τη χρήση βίας εναντίον των εξωτερικών εχθρών, Kennedy, R. (1999), «Is one person's terrorist another's freedom fighter? Western and Islamic approaches to "just war" compared», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, No. 1, σελ.10.

¹²⁰ Mujahideen: «αυτοί που διεξάγουν jihad». Αναφορικά στο Law R. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 295.

¹²¹ Gus M. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 292.

¹²² Rapoport, D. C. (2004), *όπ.παρ.* σελ. 62.

¹²³ Law R. (2009), *όπ.παρ.* σελ. 311.

¹²⁴ Βλ. επίσης Chalk P. (1999), *όπ.παρ.*, σελ. 153.

¹²⁵ *Ibid.*, σελ 155.

¹²⁶ Η νίκη στο Αφγανιστάν ενίσχυσε την πίστη των Ισλαμιστών και του άφησε καλά εκπαιδευμένους και εξοπλισμένους. Σχετικά στο Neumann P., (2009), *όπ.παρ.*, σ.σ. 111-112.

¹²⁷ Chalk P. (1999), *όπ.παρ* σελ. 155.

επιθέσεις έλαβαν χώρα και στα μέσα στην δεκαετία του '90, γεγονός που φανέρωνε την διόγκωση της Jihad. Το Φεβρουάριο του 1993, παγιδευμένο αυτοκίνητο εξερράγη σε χώρο στάθμευσης κάτω από το World Trade Center στη Νέα Υόρκη χωρίς την αναμενόμενη «επιτυχία». Οι ΗΠΑ μοιάζει να υποτίμησαν τη σημασία επιθέσεων όπως αυτή, ή αυτής στο Khobar όπου 19 στρατιώτες σκοτώθηκαν, όπως και τις δηλώσεις του Osama bin Laden που καλούσε τις ΗΠΑ να αποσυρθούν από το ιερό έδαφος της Σαουδικής Αραβίας¹²⁸.

Οι επιθέσεις αυτοκτονίας, τακτική των αναρχικών του πρώτου κύματος, που είχε παραμεληθεί στα δύο ενδιάμεσα, αποτέλεσαν την πιο θανατηφόρα τακτική «καινοτομία». Μια τακτική που, από το 1983 έως το 2000, χρησιμοποίησαν σχεδόν όλες οι ισλαμικές ομάδες. Το τέταρτο κύμα επέδειξε και άλλα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Ο αριθμός των τρομοκρατικών ομάδων μειώθηκε δραματικά: οι 200 εν ενεργεία ομάδες στην δεκαετία του '80 μειώθηκαν μέσα στην επόμενη δεκαετία σε 40¹²⁹ (είναι χαρακτηριστική η φθίνουσα πορεία της εμφάνισης νέων ομάδων, όπως εμφανίζεται στον Πίνακα 1).

Η τάση αυτή μοιάζει να συνδέεται με το γεγονός ότι το Ισλάμ αποτελούσε μια μεγάλη θρησκευτική κοινότητα σε σχέση με τις πολλές μεμονωμένες εθνικές ομάδες του παρελθόντος. Παράλληλα, οι ισλαμικές ομάδες είναι πιο ανθεκτικές από τις προκατόχους τους του τρίτου κύματος και κάποιες παραμένουν ενεργές μέχρι σήμερα. Οι ομάδες αυτές είναι μεγάλοι οργανισμοί, με πιο χαρακτηριστική αυτή του bin Laden που συγκέντρωνε στους κόλπους της περί τα 5.000 μέλη με δράση σε πάνω από 72 χώρες¹³⁰.

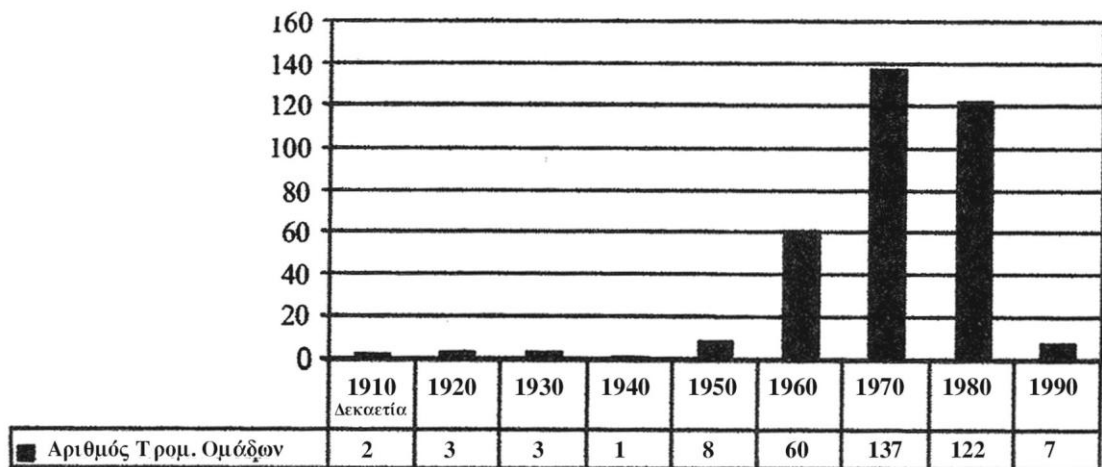
¹²⁸ Chaliand G. και Blin A., (2007), *όπ.παρ* σελ. 223.

¹²⁹ Rapoport D. C. (2004), *όπ.παρ.*, σελ 63

¹³⁰ *Ibid.*, σελ 63.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΠΟΥ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ
1910 - 2000

Πηγή : Pedahzur A., Eubank W., Weinberg L.(2002): "The War on Terrorism and the Decline of Terrorist Group Formation: A Research Note", *Terrorism and Political Violence*, Τόμος 14:3, Routledge, UK, σ.σ. 141-147, σ. 143.

2.4.1 Η 11^η Σεπτεμβρίου

Το πρωινό της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, 19 πράκτορες της al-Qaeda χωρισμένοι σε τέσσερις ομάδες κάνουν αεροπειρατεία σε επιβατικά αεροπλάνα που εκτελούν εσωτερικές πτήσεις εντός στις Η.Π.Α. Η αντίσταση που συνάντησαν από τους επιβάτες ήταν μικρή, καθώς αυτοί πιθανότατα υπέθεσαν μιαν αναίμακτη αεροπειρατεία όπως πολλές στο παρελθόν. Οι τρομοκράτες συνέτριψαν δυο από τα αεροπλάνα στους πύργους του World Trade Center, ενώ το τρίτο στο Πεντάγωνο. Σε διάστημα λιγότερο των δυο ωρών από την σύγκρουση οι πύργοι κατέρρευσαν. Το τέταρτο αεροπλάνο, με κάποιον ανάλογο θεαματικό στόχο, κατέπεσε τελικά σε

ένα χωράφι στην Pennsylvania. Ο συνολικός αριθμός των θυμάτων -νεκροί και αγνοούμενοι- έφτασε τους 2.998. Το οικονομικό κόστος των επιθέσεων για την αμερικανική οικονομία υπολογίστηκε από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο σε 75 δισεκατομμύρια δολάρια ¹³¹.

Η κυβέρνηση Bush συνδέοντας ευθέως την τρομοκρατική ενέργεια με το καθεστώς των Taliban και με τον Saddam Hussein, θα εισβάλει πρώτα στο Αφγανιστάν και στη συνέχεια στο Ιράκ. Η εισβολή στο Αφγανιστάν τον Οκτώβριο του 2001 υποστηρίχθηκε από την διεθνή κοινότητα καθώς το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ είχε εγκρίνει την αποστολή. Αντίθετα ο πόλεμος στο Ιράκ το 2003 έγινε χωρίς την έγκριση των Ηνωμένων Εθνών και μέσα σ' ένα γενικότερο κλίμα αντίθεσης σ' αυτόν¹³². Ο πόλεμος αυτός-που αποτέλεσε επιλογή και όχι ανάγκη¹³³-, ξεκίνησε προληπτικά προκειμένου να αποτραπεί μια υποθετική τρομοκρατική απειλή μαζικής καταστροφής¹³⁴. Με τον τρόπο αυτό οι ΗΠΑ δεν κήρυξαν μόνο την έναρξη του *Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας* (Global war on Terror-GWoT)¹³⁵ αλλά κατέλυσαν την έννοια της παγκόσμιας κοινότητας που βρισκόταν μέχρι πρότινος υπό τις αρχές του διεθνούς δικαίου και την εποπτεία των Ηνωμένων Εθνών¹³⁶, οδηγώντας εκεί όπου τα συμφέροντα και οι ηθικές βεβαιότητες μιας μόνο υπερδύναμης θα εκφράζονταν μέσα από την προληπτική επίθεση¹³⁷. Η στρατηγική του «προληπτικού πολέμου»¹³⁸ νομιμοποιήθηκε έκτοτε ως μορφή άμυνας και οι προϋποθέσεις με τις οποίες αυτός εφαρμόζεται διευρύνθηκαν¹³⁹. Παράλληλα, όμως η 11/9 θα σηματοδοτήσει την έναρξη της πιο

¹³¹ Law R. (2009), *όπ.παρ.* σ.σ. 332-333.

¹³² Ferguson, Y., Rosenau, J. (2004), «De la superpuissance avant et après le 11 septembre 2001: Une perspective post internationale», *Etudes Internationales*, vol. 35, n 4, σελ. 625.

¹³³ Kassimeris G. (2007), (ed.), *Playing Politics with Terrorism. A User's Guide.*, Hurst & Company, London, σελ. 11.

¹³⁴ Για τα σύνδεση της τρομοκρατίας με τη διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής, βλ. Chaliand G., Blin A. (2007), *όπ.παρ.*, σελ. 416.

¹³⁵ Εννιά ημέρες αργότερα, εγκαινιάστηκε επίσημα ο Πόλεμος κατά του Τρόμου Απευθυνόμενος στο Κογκρέσο και στον Αμερικανικό λαό ο Bush δήλωσε: «Ο πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας ξεκινά με την al-Qaeda αλλά δεν τελειώνει εκεί. Δεν θα σταματήσει έως ότου κάθε τρομοκρατική ομάδα παγκόσμιας εμβέλειας βρεθεί και ηττηθεί». English R. (2009), *Terrorism. How to Respond*, Oxford University Press, N.Y, σελ. 99.

¹³⁶ Joffé G. (2004), «Global Terrorism», *EuroMeScopaper*; (May 2004), σελ 5.

¹³⁷ Βλ. περισσότερα Chaliand G., και Blin A., (2007), *όπ.παρ.*, σ.σ. 416-17.

¹³⁸ Για περισσότερα βλ. Lluís Maria De PUIG, (2007), «La notion de guerre préventive et ses conséquences pour les relations internationales», *Diplomatie* no 28, (sept-oct 2007), σ.σ.76-84.

¹³⁹ Kennedy-Pipe C., Rengger, N., (2006), «Apocalypse now? Continuities or disjunctions in world politics after 9/11», *International Affairs*, Vol. 82, Issue 3, σελ. 546, και Πάσχος Γ., (2004),

σημαντικής αντιτρομοκρατικής δράσης που αναλήφθηκε ποτέ μέχρι σήμερα¹⁴⁰. Η εσπευσμένη υιοθέτηση μέτρων¹⁴¹ και πρωτοβουλιών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, μοιάζει να λειτούργησε σε πολλές περιπτώσεις σε βάρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (όπως στο Guantanamo Bay), του απορρήτου των προσωπικών δεδομένων και της ελεύθερης μετακίνησης των ατόμων (έλεγχοι, βιομετρική τεχνολογία κλπ).

Αυτός ο «μακρύς πόλεμος»¹⁴² συγκρίθηκε σαφώς με τον Ψυχρό Πόλεμο ως μια παρόμοια μηδενικού αθροίσματος μάχη ενάντια στους ιδεολογικούς εξτρεμιστές που επιθυμούν να κυβερνήσουν τον κόσμο. Σύμφωνα με τον Buzan, η Washington όλο αυτό το διάστημα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, μοιάζει να βίωνε ένα έλλειμμα απειλής και έγιναν πολλές προσπάθειες προκειμένου να βρεθεί ο «αντικαταστάτης» της Σοβιετικής Ένωσης, στον οποίο θα εστίαζε το ενδιαφέρον της η εξωτερική και στρατιωτική πολιτική των ΗΠΑ. Αρχικά η Ιαπωνία, στη συνέχεια η Κίνα, η «Σύγκρουση των Πολιτισμών» και τα «εχθρικά κράτη»¹⁴³ έπαιξαν για λίγο το ρόλο αυτό, ωστόσο κανένα δεν κατάφερε να αναμετρηθεί με τον Ψυχρό Πόλεμο και τον αγώνα ενάντια στον Κομμουνισμό που είχαν δημιουργήσει για περισσότερα από 40 χρόνια ένα κοινό σκοπό και ένα κοινό αποδεκτό πλαίσιο που ενίσχυε την αμερικάνικη ηγεμονία στη Δύση¹⁴⁴. Χάρη στις επιθέσεις της 11/9 η τρομοκρατία μοιάζει να πήρε τη θέση του εχθρού που αναζητούσαν οι ΗΠΑ αποτελώντας λύση για το πρόβλημα¹⁴⁵

«Παγκοσμιοποίηση, Κράτος, Βία», Εισήγηση για το Συνέδριο *Δημοκρατία, Ελευθερία, Ασφάλεια* διαθέσιμο στο: <http://savalas.gr/pr2/22580.pdf>.

¹⁴⁰ Μια «σταυροφορία του καλού εναντίον του κακού», Chaliand G., Blin A., (2007), *όπ.παρ.*, σελ.335.

¹⁴¹ Για τον νόμο «Patriot Act (HR 3162)» στο Enders, W., Xuejuan S. (2007), «Rational Terrorists and Optimal Network Structure», *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 51, No. 1, σελ.33.

¹⁴² «long war»: έννοια που εισήχθη για να περιγράψει την συνεχή μάχη κατά της τρομοκρατίας, την αμφίβολη αποτελεσματικότητα και το τεράστιο οικονομικό φορτίο που επέβαλε στις ΗΠΑ. Περισσότερα στο Hill C. (2011), «Ο οικονομικός απομονωτισμός είναι ο νέος «μακρύς πόλεμος» της Αμερικής», 05/08/2011, διαθέσιμο στο : <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=414023>.

¹⁴³ Τα επονομαζόμενα rogue states. Το 1985, ο Reagan κατονομάζει πέντε κράτη ως μέλη μιας «συνομοσπονδία τρομοκρατικών κρατών»: Ιράν, Βόρεια Κορέα, Κούβα, Νικαράγουα και Λιβύη. Και 15 χρόνια αργότερα ο George W. Bush θα μιλήσει για «άξονα του κακού» αναφερόμενος στην Β. Κορέα, το Ιράκ και το Ιράν, Chaliand G., Blin A., (2007), *όπ.παρ.*, σελ. 410.

¹⁴⁴ Buzan B., (2006), «Will the 'global war on terrorism' be the new Cold War? », *International Affairs*, Vol. 82, No. 6, σελ.1.

¹⁴⁵ *Ibid.*, σελ. 1.

2.4.2 Η 11/9 και οι Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων

Καθώς οι συζητήσεις στον τομέα διεθνών σχέσεων εστιάζονταν κατά κύριο λόγο σε τύπους διακρατικών συγκρούσεων, η τρομοκρατία δεν κατείχε ποτέ μια κεντρική θέση σ' αυτές. Η 11^η Σεπτεμβρίου θα αλλάξει το σκηνικό και όπως κάθε γεγονός τέτοιας κλίμακας και με αυτά τα χαρακτηριστικά θα έχει την επίδραση του στις θεωρίες των διεθνών σχέσεων.

Μέσα στην δεκαετία, η επιστήμη των διεθνών σχέσεων ήρθε αντιμέτωπη με δυο σημαντικές προκλήσεις με απόσταση μεταξύ τους ενάμισι έτος: την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και την επιχείρηση «απελευθέρωσης του Ιράκ» που την ακολούθησε. Η επίθεση στους Δίδυμους Πύργους αποτέλεσε για το σύνολο των επιστημόνων μια «απόλυτη εννοιολογική έκπληξη», την οποία οι υπάρχουσες θεωρίες δυσκολεύονταν, και δυσκολεύονται πάντα, να αντιληφθούν¹⁴⁶. Είναι αυτό που ο Daniel Philpott αναφέρει: η 11/9 παραπέμπει σε δρώντες και παράγοντες στους οποίους οι διεθνολόγοι, κοινωνικοποιημένοι σ' ένα περιβάλλον κοσμικό και ταυτόχρονα κρατοκεντρικό, είχαν επιδείξει ελάχιστη προσοχή, δηλαδή σε τρομοκρατικά δίκτυα από την μια και στην θρησκεία από την άλλη¹⁴⁷.

Η πιο μεγάλη, από την σύσταση ως κράτους, επίθεση κατά των Η.Π.Α. στο έδαφός τους¹⁴⁸, δεν προήλθε από δυναμικές συμμαχίες, πόλωση, γέννηση και παρακμή μεγάλων δυνάμεων, αναζήτηση ασφάλειας από τα κράτη, ή δράση ενός άλλου κράτους. Γι αυτό ακριβώς δεν απαντάται από τον ρεαλισμό, την παραδοσιακά κυρίαρχη σχολή των διεθνών σχέσεων. Δεν ήταν όμως ούτε αποτέλεσμα αποφάσεων ενός κοινοβουλίου, μιας πολυεθνικής κυβέρνησης, ενός συνδικάτου ή ενός λόμπυ. Η επίθεση δεν είχε παρά ελάχιστη σχέση με εθνικούς ή διεθνείς οργανισμούς, με το διεθνές εμπόριο, την οικονομία. Ο επιτιθέμενος δεν ήταν παρά, με την ευρεία έννοια της λέξης, μια μη-κυβερνητική οργάνωση. Παρακινήθηκε από ιδέες που δεν ήταν ούτε οικονομικές, ούτε στρατηγικές, ούτε φιλελεύθερες με την πολιτική έννοια της λέξης. Δεν χρησιμοποίησε ούτε πυρηνικά,

¹⁴⁶ Battistella D. (2009), *όπ.παρ.* σ.σ. 581-583.

¹⁴⁷ Philpott D. (2002), « The Challenge of September 11 to Secularism in International Relations», *Worlds Politics*, 55 (1), (October 2002), σ.σ. 66-95.

¹⁴⁸ Cox M. (2002), «Paradigm Shifts and 9/11: International Relations After the Twin Towers», *The Asrudian Center*, διαθέσιμο στο: <http://asrudiancenter.wordpress.com/2008/06/26 /paradigm-shifts-and-911-international-relations-after-the-twin-towers/>.

ούτε βιολογικά, ή χημικά όπλα. Ήταν ένα σχέδιο που ζωντάνεψε από μια αντίληψη για το διεθνές σύστημα διατυπωμένη γύρω από μια έννοια, της οποίας οι διεθνολόγοι είχαν παραγνωρίσει τη σημασία: την θρησκεία¹⁴⁹.

Φυσικά δεν είναι η πρώτη φορά που η επιστήμη των διεθνών σχέσεων είναι αντιμέτωπη με μια αμφισβήτηση όσο αφορά τις ικανότητες της να προβλέπει. Στο πρόσφατο παρελθόν, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η Πτώση του Τείχους είχαν αιφνιδιάσει το σύνολο των διεθνολόγων. Εκείνη την εποχή η εν λόγω «έκπληξη» θεωρείτο ως αποτυχία. Τότε πολλοί θεωρητικοί επηρεασμένοι από τον μεταθετικισμό και τον κονστρουκτιβισμό ήταν πεπεισμένοι ότι είχαν βρει τις αιτίες της «τύφλωσης», καταλογίζοντας την ευθύνη στα κρατοκεντρικά και ματεριαλιστικά χαρακτηριστικά των νεορεαλιστικών και νεοφιλελεύθερων κυριαρχουσών προσεγγίσεων. Ωστόσο οι μεταθετικιστικές προσεγγίσεις δεν εμπόδισαν την καινούργια «αποτυχία»¹⁵⁰.

Αυτό όμως που μας απασχολεί πιθανά περισσότερο από το γιατί η επιστήμη των διεθνών σχέσεων δεν «προέβλεψε» την 11^η Σεπτεμβρίου, είναι αν η τελευταία είχε κάποια ουσιαστική επίδραση στο θεωρητικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο αντιλαμβανόμαστε τις διεθνείς σχέσεις. Σύμφωνα με το Buzan καμία από τις κύριες όψεις των διεθνών σχέσεων δεν δέχθηκε κάποια μεγάλη πρόκληση από την 11^η Σεπτεμβρίου. Καμία δεν δυσκολεύτηκε τόσο να την αντιμετωπίσει, «διεκδικώντας το μερίδιο της στην δράση». Η 11/9 λοιπόν δεν διεκδικεί σημαντικές αλλαγές στις μεγάλες συζητήσεις ή την ατζέντα των Διεθνών Σχέσεων. Το μόνο που προσθέτει είναι «τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» αφήνοντας όλα τα υπόλοιπα όπως έχουν. Δεν θα πρέπει να δοθεί λοιπόν υπερβολική ιστορική σημασία, αλλά να αντιμετωπισθεί ως ένα έντονο αλλά σύντομο περιστατικό που θα μπορούσε να παρομοιαστεί με την μεμονωμένη κρίση της Κούβας¹⁵¹. Φυσικά δεν θα είναι χωρίς συνέπειες, αλλά στο τέλος δεν θα φέρει ιδιαίτερες αλλαγές. Από την άλλη, ο Cox αμφισβητεί ότι δεν θα υπάρξει κάποια μορφή επίδρασης στην ατζέντα των διεθνών

¹⁴⁹ Philpott, D. (2002), «The Challenge of September 11 to secularism in International Relations», *World Politics*, 55 (1), σ.σ. 66-95.

¹⁵⁰ *Ibid.*, σ.σ. 581-619.

¹⁵¹ Barry B. (2002), «The Implications of September 11 for the study of International Relations», *The Asrudian Center*, διαθέσιμο στο: <http://asrudiancenter.wordpress.com/2008/06/26/the-implications-of-september-11-for-the-study-of-international-relations/>

σχέσεων¹⁵². Και οι Claudia Aradau και Rens Van Munster πιστεύουν ότι ο κόσμος των διεθνών σχέσεων κατάφερε μεν να διαπλάσει την «δραματική καινοτομία» της 11^{ης} Σεπτεμβρίου προκειμένου να ταιριάζει με τα υπάρχοντα εργαλεία, δίνοντας την αίσθηση της συνέχειας, αλλά «ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» αποτελεί ένα πιο σύνθετο σχηματισμό από ότι οι θεωρίες ήταν σε θέση να εξηγήσουν¹⁵³.

2.5 Μετεξέλιξη του φαινομένου και τα πρώτα συμπεράσματα

Η μελέτη της μετεξέλιξης του φαινομένου μέσα από τα κύματα του Rapoport καθιστά σαφή από την μια την ιστορική συνέχεια της τρομοκρατικής δράσης, καθώς το φαινόμενο εμφανίζεται χωρίς ύφεση για διάστημα ενός και πλέον αιώνα και αφετέρου την μετεξέλιξή του σε σχέση και αναλογία με την εκάστοτε εξουσία. Η διεθνής τρομοκρατία αποτελεί στην πραγματικότητα μια αντανάκλαση της παγκόσμιας πολιτικής, έτσι κατά διαστήματα το διεθνές περιβάλλον κυριαρχείται από διαφορετικές τυπολογίες της τρομοκρατίας¹⁵⁴, οι οποίες παίρνουν μια καθολική μορφή για την εκάστοτε εποχή.

Καθώς ο κόσμος αλλάζει και μια νέα διεθνής πραγματικότητα, η καλύτερα μια νέα διεθνής τάξη κάνει την εμφάνισή της, με το οικονομικό και πολιτικό μοντέλο της παγκοσμιοποίησης να γίνεται κυρίαρχο, η τρομοκρατία μοιάζει να μετεξελίσσεται με την σειρά της προσαρμοζόμενη σ' αυτό. Τα σύνορα, θεσμικά λειτουργικά και πολιτισμικά καταρρέουν, το έθνος-κράτος¹⁵⁵ μοιάζει να αποδυναμώνεται λειτουργικά και να απαξιώνεται συμβολικά, ενώ τώρα οι αγορές, εταιρείες, επιχειρηματικοί και τραπεζικοί κύκλοι αποτελούν τους κυρίαρχους δρώντες. Η νέα παγκόσμια τάξη βασίζεται στην αντίληψη μιας κεντρικής διεύθυνσης του κόσμου. Η παγκοσμιοποίηση και οι τεχνολογικές ευκολίες που φέρνει μαζί της αλλάζουν το προφίλ της διεθνούς τρομοκρατίας, που με την σειρά της εξελίσσεται σε αλληλεξάρτηση με το περιβάλλον. Τρομοκρατικές οργανώσεις

¹⁵² Cox M. (2002) *όπ.παρ.* διαθέσιμο στο: com/2008/06/26/paradigm-shifts-and-911-international-relations-after-the-twin-towers/

¹⁵³ Aradau C., Munster R.V. (2007), «Governing Terrorism Though Risk: Taking Precaution, (un) Knowing the Future», *European Journal of International Relation*, vol. 13 no. 1, σελ. 90.

¹⁵⁴ Gus M. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 271.

¹⁵⁵ Μια από τις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης ήταν ο περιορισμός της δύναμης του κράτους βλ. Morgan M. (2004), *όπ.παρ.*, σ.σ. 36-37.

όπως η al-Qaeda απόλυτα προσαρμοσμένες στην εποχή τους με τα πολυεθνικά παρακλάδια της, τα οικονομικά της δίκτυα, τις συνδέσεις, πηγές χρηματοδότησης, τα κυκλώματα εφοδιασμού, τα κέντρα επιμόρφωσης, τους αναμεταδότες προπαγάνδας της, κάνουν την εμφάνιση τους¹⁵⁶.

Καθώς όμως η άνοδος των διεθνικών τρομοκρατικών δικτύων είναι γεγονός ως αντικατοπτρισμός στην παγκοσμιοποίηση και αντίλογος απέναντι σε μια διεθνική, ασαφή και παγκοσμιοποιημένη εξουσία, ερωτήματα γεννά η παράλληλη μετατόπιση προς ιδεολογίες και σκοπούς που σχετίζονται με την θρησκεία. Κάποιος, όπως σημειώνει ο Neumann, θα περίμενε η παγκοσμιοποίηση να προωθεί πιο κοσμικές, ορθολογιστικές ιδεολογίες. Αυτό το παράδοξο αποδίδεται στην αποτυχία των κοσμικών κυβερνήσεων ιδιαίτερα στον αναπτυγμένο κόσμο καθώς και στην διεύρυνση του χάσματος μεταξύ της κοινωνικής πραγματικότητας του ύστερου μοντερνισμού και του θρησκευτικού τρόπου ζωής. Το πέρασμα κάποιων θρησκευτικών κινήματων προς έναν βίαιο ριζοσπαστισμό, γίνεται με κοινούς μηχανισμούς για όλα τα κινήματα -που είναι ανεξάρτητοι από την ιδεολογική τους κατεύθυνση- και εξαρτάται από σειρά πρόσθετων παραγόντων όπως, η αναποτελεσματικότητα των ειρηνικών μέσων, πιέσεις και ιδιαίτερες συνθήκες (όπως μια σκληρή κυβερνητική καταστολή), ή ένα τραυματικό γεγονός (όπως ο θάνατος ενός σημαντικού πολιτικού ή θρησκευτικού αρχηγού κλπ).¹⁵⁷ Αυτό το φαινόμενο, η άνοδος δηλαδή της «θρησκευτικής» τρομοκρατίας έκανε πολλούς αναλυτές να μιλούν αντί για συνέχεια, για ρήξη και έκφραση ενός «νέου» Παραδείγματος στο οποίο θα αναφερθούμε διεξοδικά στο επόμενο κεφάλαιο.

¹⁵⁶ Ο Πίτερ Μπέργκεν περιγράφει αναλυτικά την οργάνωση ως μια πολυεθνική εταιρεία. Σχετικά στο Κουμ Μ., (2010), *Η ιστορία της Τρομοκρατίας*, Εμπειρία Εκδοτική, σελ 281.

¹⁵⁷ Neumann P. (2009), *Old & New Terrorism*, Polity Press, UK, σ.σ. 96-100.

Τρίτο μέρος

3. «Νέα» V «Παλαιά» Τρομοκρατία

3.1. Τα χαρακτηριστικά της «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει πολλοί μελετητές και αναλυτές επισημαίνουν ότι, από τα μέσα της δεκαετίας του '90, η τρομοκρατία άλλαξε και μια νέα μορφή της, με καινούργια χαρακτηριστικά, έκανε της εμφάνιση της¹⁵⁸. Πιο συγκεκριμένα, το 1993 η βομβιστική ενέργεια στο World Trade Center στη Νέα Υόρκη σήμανε την αρχή της αλλαγής, ενώ οι επιθέσεις στην Οκλαχόμα το 1995¹⁵⁹, στην ανατολική Αφρική το 1998 με τις επιθέσεις στις αμερικάνικες πρεσβείες σε Κένυα και Τανζανία¹⁶⁰, και στο μετρό του Τόκυο το 1995, ήρθαν να επιβεβαιώσουν την άφιξη μιας «νέας», περισσότερο απειλητικής τρομοκρατίας¹⁶¹. Το πιο χαρακτηριστικό όμως παράδειγμα δεν είναι άλλο από την 11^η Σεπτεμβρίου, όπως και την al-Qaeda η οποία θεωρείται το αρχέτυπο της «νέας» αυτής τρομοκρατίας¹⁶². Η 11/9 αποτέλεσε σημείο καμπής, και ενώ μέχρι τότε οι συζητήσεις περί «νέας» τρομοκρατίας μονοπωλούνταν στους ακαδημαϊκούς κύκλους και τις πολιτικές ελίτ, η έννοια αυτή ξαφνικά, τοποθετεί την τρομοκρατική απειλή ως πρώτο ζήτημα στην ατζέντα των θεμάτων ασφαλείας εκατέρωθεν του Ατλαντικού καθώς παρέχει μια αυτόματη, μάλλον απλοϊκή, κυρίαρχη αφήγηση για ένα νέο πλαίσιο σκέψης και μια νέα πολιτική διαχείριση¹⁶³.

¹⁵⁸ Burnett, J., Whyte, D. (2005), «Embedded Expertise and the New Terrorism», *Journal for Crime, Conflict and the Media*, Vol. 1, No.4, σελ. 3.

¹⁵⁹ Πολύνεκρη βομβιστική ενέργεια στο Ομοσπονδιακό Κτήριο της Οκλαχόμα. Σχετικά στο Σινκλέρ Α., (2004), σελ 488, και Masters, D. (2008), «The Origin of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else? », *Terrorism and Political Violence*, Vol. 20, No.3, σελ. 400.

¹⁶⁰ Σύμφωνα με την Madeleine Albright, οι επιθέσεις αυτές δεν ήταν απλά άλλα δύο παραδείγματα παραδοσιακής τρομοκρατίας. Σχετικά στο Hattotuwa, S. (2007) «The New Terrorism», *Peace and Conflict*, σελ.3.

¹⁶¹ Simon, S. και Benjamin, D. (2000), «America and the New Terrorism: An Exchange», *Survival* (Spring 2000), Vol. 42, No. 1, σελ.59.

¹⁶² Wilkinson, P. (1981), «Can a State be “Terrorist”?», *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 57, No. 3. (Summer1981).

¹⁶³ Gofas A., (2011), «The Terrorism-Democracy Nexus and the Trade-off between Security and Civil Liberties», στο N. Tzifakis (ed) *International Politics in Times of Change*, Springer, σελ. 285.

Στον πυρήνα της έννοιας «νέα» τρομοκρατία κυριαρχεί η ιδέα για μια επαναστατική αλλαγή στη φύση της ίδιας της τρομοκρατίας. Οι υποστηρικτές της «νέας» αυτής μορφής εστιάζουν ιδιαίτερα στην ύπαρξη ενός ολοφάνερου, κατά τη γνώμη τους, χάσματος μεταξύ «παραδοσιακής» και «νέας» τρομοκρατίας¹⁶⁴. Η ετικέτα «παραδοσιακή τρομοκρατία» χρησιμοποιείται για να περιγράψει την τρομοκρατία των δεκαετιών '60, '70 και '80, όπως ασκείται από τον IRA, την ETA, τις Red Brigade, κλπ. Αντίθετα, ο χαρακτηρισμός «νέα» συνδέεται με την τρομοκρατία των δεκαετιών του '90 και 2000, όπως αυτή αντιπροσωπεύεται από την al-Qaeda και την Aum Shinrikyo. Αυτή η διχοτόμηση αποτελεί και την κύρια μηχανή ανάλυσης και χρησιμοποιείται συχνά προκειμένου να υπογραμμισθεί η έκταση της αλλαγής της φύσης της τρομοκρατίας¹⁶⁵. Ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για την «νέα τρομοκρατία» δεν υπάρχει, γεγονός βέβαια που δεν εκπλήσσει καθώς ήδη υπήρξε αδυναμία ορισμού του φαινομένου «τρομοκρατία»¹⁶⁶.

Δεν γνωρίζουμε ποιος εισήγαγε πρώτος τον όρο «νέα» τρομοκρατία¹⁶⁷ και όπως διαβεβαιώνει ο Laqueur είναι δύσκολο να το εντοπίσουμε σήμερα, αλλά στα τέλη της δεκαετίας του '90 ήταν ήδη σε κοινή χρήση. Στην πραγματικότητα βέβαια, παρά την προφανή πρωτοτυπία της έννοιας, η ιδέα δεν ήταν ιδιαίτερα καινούργια καθώς τα κύρια χαρακτηριστικά της είχε εισηγηθεί λίγα χρόνια νωρίτερα ο Brian Jenkins. Σε έρευνά του στα μέσα της δεκαετίας του '80, παρατήρησε ότι νέα κίνητρα και νέες ομάδες είχαν κάνει την εμφάνιση τους, ενώ οι τρομοκρατικές επιθέσεις είχαν αυξηθεί σε αριθμό και είχαν γίνει πιο θανατηφόρες. Ουσιαστικά δηλαδή ο Jenkins είχε αναγνωρίσει τα αρχικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτού που στη συνέχεια θα γίνει γνωστό ως «νέα» τρομοκρατία¹⁶⁸. Αυτή η αρχική παρατήρηση της αλλαγής στη συνέχεια αναπτύχθηκε και διευρύνθηκε, παρέχοντας

¹⁶⁴ Βλέπε περισσότερα Laqueur W., (1999), *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York : Oxford University Press σελ. 4 / Kegley, C.W. (2003). *The New Global Terrorism; Characteristics, Causes, Controls*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. (2003), σελ.4.

¹⁶⁵ Field, A. (2009), The 'New Terrorism': Revolution or Evolution?', *Political Studies Review*, Vol. 7, No. 2, σελ 197.

¹⁶⁶ Institute for Safety, Security and Crisis Management, (2008), «Defining Terrorism», σελ. 81, διαθέσιμο στο: <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/WP3%20Del%204.pdf>

¹⁶⁷ Bergesen A., Lizardo O., (2004), «International Terrorism and the World-System», *Sociological Theory*, Vol. 22, No. 1, Theories of Terrorism: A Symposium (Mar., 2004), σελ 42.

¹⁶⁸ Field A., (2009), *όπ.παρ.*, σελ 196.

μας μια σειρά από παραλλαγές: «Post-modern Terrorism», «Superterrorism», «Catastrophic Terrorism» και «Hyper-Terrorism»¹⁶⁹.

Στην προσπάθεια να εξετάσουμε εάν τα χαρακτηριστικά που κάνουν την εμφάνιση τους στα μέσα του '90 και αποδίδονται στη «νέα τρομοκρατία», δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό αυτόν και κατ' επέκταση την ανάγκη δημιουργίας ενός νέου Παραδείγματος, θα παρουσιάσουμε αρχικά τις δύο μορφές τρομοκρατίας (παλαιά και νέα), αντιπαραβάλλοντας τα γνωρίσματα καθεμίας, σύμφωνα με το πως διατυπώνονται από τους οπαδούς της διάκρισης αυτής. Κατόπιν παρουσιάζονται τα επιχειρήματα όσων αντικρούουν την διάκριση αυτή, και τα στοιχεία με τα οποία την καταρρίπτουν. Είναι βέβαια σκόπιμο να σημειώσουμε ότι η ομαδοποίηση των χαρακτηριστικών που επιχειρούμε, στην μορφή του Πίνακα (αρ.2) που ακολουθεί, δεν αποτελεί παρά εργαλείο προκειμένου να εντοπιστούν τα σημεία στα οποία βασίζεται η αντιπαράθεση των δυο πλευρών και ότι δεν υιοθετούμε την λογική της διάκρισης «παλαιάς» και «νέας», καθώς και τα ειδικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στην καθεμία από αυτές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

	<i>«Παλαιά» Τρομοκρατία</i>	<i>«Νέα» Τρομοκρατία</i>
Δρώντες/Δομή	Επαγγελματίες- πλήρους απασχόλησης, Ιεραρχική οργάνωση	Ερασιτέχνες, χαλαρά αποκεντρωμένα δίκτυα
Στόχοι	Εθνικιστικοί και/ ή Πολιτικοί (μαρξιστικοί κλπ.)	Θρησκευτικός φανατισμός
Μέσα	Περιορισμένη και επιλεκτική χρήση βίας, «νομιμοποιημένου» στόχοι	Υπερβολική και χωρίς διακρίσεις χρήση βίας, μαζικές επιθέσεις σε μη-στρατιωτικούς στόχους
Πεδίο Δράσης	Εντός της περιοχής τους (εδαφικός προσανατολισμός)	Εκτός της περιοχής τους (διεθνικός προσανατολισμός)

¹⁶⁹ «Post-modern Terrorism» στο Laqueur W. (1996), «Postmodern Terrorism: New Rules for an Old Game», *Foreign Affairs*, 75 (5), (Sept/Oct.1996), σελ. 24, «Superterrorism» στο Medd R. και Goldstein F. (1997), «International Terrorism on the Eve of the Millennium», *Studies in Conflict and Terrorism*, 20 (3), σελ. 286, «Catastrophic Terrorism» στο Carter, A., Deutch J. και Zelikow P. (1998) «Catastrophic Terrorism», *Foreign Affairs*, 77 (6), 80–94 και «Hyper-terrorism» στο Sprinzak E. (2001), «The Lone Gunmen», *Foreign Policy*, Nov/Dec (127), σελ. 72.

3.1.1 «Παλαιά» Τρομοκρατία

Πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι η «παλαιά», ή «παραδοσιακή» τρομοκρατία εντοπίζεται στα τέλη της δεκαετίας του '60 και εκτείνεται ως τα τέλη της δεκαετίας του '80. Θεωρούν επίσης ότι οι «παλαιές» τρομοκρατικές οργανώσεις διαθέτουν κάποια γενικά κοινά χαρακτηριστικά. Για την μελέτη αυτών έχουμε εισάγει τέσσερις κύριες κατηγορίες/μεταβλητές. Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται στους δρώντες, αυτούς δηλαδή που αποτελούν τις οργανώσεις, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο αυτές είναι οργανωμένες. Η δεύτερη αφορά τους σκοπούς - στόχους, καθώς αυτοί είναι στην πραγματικότητα που διαφοροποιούν τις τρομοκρατικές από τις ομάδες του κοινού εγκλήματος¹⁷⁰. Στην τρίτη περιγράφονται τα μέσα και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται, προκειμένου να επιτύχουν την όποια επιδιωκόμενη πολιτική αλλαγή, που φυσικά στηρίζονται στη βία και τα αποτελέσματά της¹⁷¹. Κατόπιν η τέταρτη κατηγορία αναφέρεται στο πεδίο δράσης¹⁷², δηλαδή τον χώρο, τα γεωγραφικά όρια μέσα στα οποία δρουν οι τρομοκράτες.

- Δρώντες

Οι «παλαιές» τρομοκρατικές οργανώσεις διαθέτουν ιεραρχική οργάνωση, με ιδιαίτερα σαφείς και καθορισμένες διοικητικές και ελεγκτικές δομές, οι οποίες μιμούνται την στρατιωτική δομή και ρητορική¹⁷³. Το σύστημα εντολής και ελέγχου είναι κάθετο, δηλαδή οι αποφάσεις λαμβάνονται από την κορυφή και τίθενται σε εφαρμογή από τα κατώτερα μέλη της ομάδας¹⁷⁴. Τα μέλη της ομάδας είναι «πλήρους απασχόλησης» και εκπαιδεύονται πριν την είσοδο τους στην ομάδα¹⁷⁵.

Αν και είναι σχεδόν αδύνατο να οριοθετήσουμε τα επίπεδα ιεραρχίας, ο James Fraser υποστηρίζει ότι η «παλαιά» τρομοκρατία έχει μορφή πυραμίδας¹⁷⁶, με την ηγεσία στην κορυφή, να αποφασίζει εξ' ολοκλήρου για την πολιτική και τα μελλοντικά σχέδια. Το αμέσως κατώτερο επίπεδο αποτελείται από τους εν ενεργεία

¹⁷⁰ Neumann P., (2009), *όπ.παρ.*, σελ.15.

¹⁷¹ Σύμφωνα με την διάκριση που έχει χρησιμοποιήσει και η Duyvesteyn, I., (2004), «How New Is the New Terrorism? », *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 27, No. 5, σ.σ. 439–454.

¹⁷² Μεταβλητή που έχει χρησιμοποιήσει ο Gofas, A. (2011), *όπ.παρ.*, σελ. 286.

¹⁷³ Neumann P., (2009), σελ. 17.

¹⁷⁴ Field A., (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 198.

¹⁷⁵ Hoffman B., (1998), *όπ.παρ.*, σελ. 197, 203.

¹⁷⁶ *Ibid.*, σελ. 271.

τρομοκράτες που πραγματοποιούν τις επιθέσεις και μερικές φορές εξειδικεύονται σε κάποιες δράσεις όπως για παράδειγμα τις δολοφονίες, την παρακολούθηση, ή την κατασκευή βομβών. Χαμηλότερα βρίσκονται οι ενεργοί υποστηρικτές που προμηθεύουν την οργάνωση, με όπλα, τεχνογνωσία, ασφαλείς μεταφορές και κρησφύγετα. Ενώ στην βάση της πυραμίδας βρίσκονται οι παθητικοί υποστηρικτές, αυτοί που συμφωνούν με τους σκοπούς της οργάνωσης και διαδίδουν τις ιδέες της, εκφράζοντας κυρίως συναισθηματική υποστήριξη ¹⁷⁷.

Επιπλέον, οι «παραδοσιακές» τρομοκρατικές οργανώσεις είναι συχνά αριθμητικά περιορισμένες. Για παράδειγμα, ο σκληρός πυρήνας της Ιαπωνικής Red Army και της Red Army Faction δεν ξεπερνά τα 20 με 30 μέλη. Η ομάδα Red Brigades ήταν λίγο μεγαλύτερη με το συνολικό αριθμό των μελών να μην ξεπερνά τα 50-75 άτομα. Ακόμα και ομάδες όπως ο IRA και η ETA μπορούν, όταν διενεργούν κάποιες βίαιες πράξεις να κινητοποιήσουν μόνον 200 - 400 ακτιβιστές ¹⁷⁸. Οι περισσότεροι όμως έχουν επαγγελματική κατάρτιση.

- *Σκοποί*

Οι «παλαιοί τρομοκράτες» έχουν κατά κύριο λόγο κίνητρα κοσμικού χαρακτήρα, απόρροια είτε πολιτικής ιδεολογίας (ιδίως της αριστερής), είτε εθνο-διασπαστικής φιλοδοξίας και εθνικής διαμάχης, όπως οι Ιρλανδοί, Βάσκοι και Παλαιστίνιοι. Παράλληλα, διεκδικούν ένα καθορισμένο σύνολο πολιτικών, κοινωνικών, ή οικονομικών σκοπών ¹⁷⁹, ξεκάθαρο και ευέλικτο, καθώς μπορεί να προσαρμοστεί στις μεταβαλλόμενες πολιτικές συνθήκες, ώστε να αποτελεί βάση διαπραγμάτευσης. Οι φιλοδοξίες τους είναι περιορισμένες. Όπως χαρακτηριστικά οι Simon και Benjamin αναφέρουν: «επιδίωκαν μια στοιχειώδη αλλαγή και όχι μια ολική αναθεώρηση» ¹⁸⁰. Για παράδειγμα, με την χρήση βίας οι αριστερές τρομοκρατικές οργανώσεις επιδιώκουν να πολιτικοποιήσουν τις εργατικές μάζες και να τις αφυπνίσουν προκειμένου να ξεσηκωθούν ενάντια στο καπιταλιστικό σύστημα. Από την άλλη, οι εθνικο-σοσιαλιστικές οργανώσεις διεκδικούν είτε την

¹⁷⁷ Spencer A. (2006), «Questioning the Concept of “New Terrorism”» *Peace Conflict & Development*, Vol. 8 (January 2006), σελ.8.

¹⁷⁸ Hoffman, B. (2001), «Change and Continuity in Terrorism», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 24, No. 5, σελ.418.

¹⁷⁹ *Ibid.*, σελ. 417.

¹⁸⁰ Simon, S. και Benjamin, D. (2000), *όπ. παρ.*, σελ. 66.

ανεξαρτησία και την δημιουργία δικού τους εθνικού κράτους-έθνους, είτε την προσάρτηση τους από κάποιο άλλο κράτος¹⁸¹. Η «παραδοσιακή» τρομοκρατία με την εθνικιστική της ατζέντα θεωρείται ότι επιβεβαίωσε τις αρχές οργάνωσης του συστήματος κρατών, καθώς βάσιζε τις αξιώσεις στο δικαίωμα για εδαφική κυριαρχία του Βεστφαλιανού συστήματος¹⁸².

Μια λογική πολιτική αιτιολόγηση είναι απαραίτητη για την δράση μιας τρομοκρατικής οργάνωσης¹⁸³. Στις περισσότερες περιπτώσεις εκδίδει προκηρύξεις μετά την διενέργεια μιας τρομοκρατικής ενέργειας, προκειμένου να την δικαιολογήσει. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ιδεολογία και οι προθέσεις της να καθίστανται κατανοητές¹⁸⁴, παρότι οι σκοποί, τα κίνητρα και βέβαια η ίδια η πράξη δυσανεστούσαν. Οι σχετικά σαφείς και κατανοητοί όροι που θέτει συνδράμουν προς αυτή την κατεύθυνση¹⁸⁵.

Για αυτόν άλλωστε τον λόγο, οι διεκδικήσεις όταν ήταν συγκεκριμένες, όπως η αποφυλάκιση συντρόφων, ή η απόδοση λύτρων για ομήρους, γίνονταν δεκτές προς διαπραγμάτευση. Όμως ακόμη κι όταν αυτές ήταν ευρύτερες και δύσκολο να ικανοποιηθούν, όπως για παράδειγμα η διεκδίκηση δημιουργίας νέου κράτους ή κατάργησης του υπάρχοντος καπιταλιστικού συστήματος, θεωρούνταν εν μέρει λογικές και σε πολλές περιπτώσεις υπήρχε και εκεί χώρος για διάλογο, ή ακόμα και για διαπραγματεύσεις¹⁸⁶.

- *Μέσα/Συνέπειες*

Θεωρείται ότι οι τρομοκράτες δεν επιθυμούσαν την υπερβολική χρήση βίας χωρίς διάκριση, καθώς αυτό θα μπορούσε να υπονομεύσει την νομιμοποίησή τους και να τους αποξενώσει από τους υποστηρικτές τους, με αποτέλεσμα να μειωθούν τόσο ο αριθμός νεοσύλλεκτων στους κόλπους της οργάνωσής τους, όσο και η χρηματοδότηση. Διατηρώντας τον αριθμό των θυμάτων χαμηλά, επιθυμούν να

¹⁸¹ Copeland, T., (2001), 'Is the "New Terrorism" Really New? An Analysis of the New Paradigm for Terrorism', *The Journal of Conflict Studies*, Vol. 21, No. 2, σελ. 94/ Spencer A., (2010), «The "new terrorism" of al-Qaeda is not so new», στο Stuart Gottlieb (ed.), *Debating Terrorism and Counterterrorism*, Yale University, σελ.6.

¹⁸² Zarokol A. (2011), «What makes terrorism modern? Terrorism, legitimacy, and the international system», *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 5, σελ. 2316.

¹⁸³ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ.6.

¹⁸⁴ Hoffman B. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 413.

¹⁸⁵ Copeland T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 94.

¹⁸⁶ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 7.

διατηρήσουν τη θέση τους στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και τελικά, γιατί όχι, μια θέση στο επόμενο κυβερνητικό σχήμα¹⁸⁷. Συνεπώς, πριν την χρήση βίας προηγείται ένας συνετός υπολογισμός των πιθανών απωλειών, όσο αυτό είναι εφικτό¹⁸⁸.

Όσον αφορά τους στόχους αυτοί επιλέγονται πολύ προσεκτικά, είναι συγκεκριμένοι, έχουν κυρίως συμβολικό χαρακτήρα και αντιπροσωπεύουν την εξουσία απέναντι στην οποία η οργάνωση αντιτίθεται. Ανάμεσα σ' αυτούς συγκαταλέγονται κατά κύριο λόγο πολιτικά πρόσωπα, ανώτατοι κυβερνητικοί υπάλληλοι, μέλη της αριστοκρατίας, του στρατιωτικού, ή του τραπεζικού τομέα, ή τέλος κάποια κυβερνητικά κτήρια (τράπεζες, πρεσβείες, κλπ) τα οποία αντιπροσωπεύουν την εξουσία. Βομβαρδίζουν λοιπόν κτήρια, δολοφονούν ή απαγάγουν πρόσωπα τα οποία κατηγορούν ως υπεύθυνα για πολιτική καταπίεση, ή οικονομική εκμετάλλευση¹⁸⁹. Παράλληλα, προσπαθούν, όσο είναι δυνατόν, να αποφεύγουν το θάνατο αθώων και σε πολλές περιπτώσεις εκφράζουν την λύπη τους όταν τέτοια συμβάντα δεν αποφεύγονται¹⁹⁰. Οι PLO, IRA και ETA υπήρξαν χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του τύπου τρομοκρατίας¹⁹¹.

Η βία για τις οργανώσεις της «παραδοσιακής» τρομοκρατίας έχει καθαρά χρηστική σημασία και είναι μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής καμπάνιας¹⁹². Οι τρομοκρατικές πράξεις χρησιμοποιούνται, μαζί με μια σειρά άλλων μεθόδων, ως μέρος μιας ολιστικής στρατηγικής. Οι πράξεις αυτές δεν είναι παρά μέσο προπαγάνδας (*propaganda by deed*) προκειμένου να αποκτήσουν δημοσιότητα¹⁹³ και κατ' επέκταση να αυξήσουν την δημοτικότητα τους¹⁹⁴. Κατά συνέπεια επιθυμούν την μεγαλύτερη δυνατή διαφήμιση, καθώς μέσω αυτής διαχέεται το ιδεολογικό τους μήνυμα¹⁹⁵ και ταυτόχρονα αυξάνεται η διαπραγματευτική ισχύς

¹⁸⁷ *Ibid.*, σελ. 10.

¹⁸⁸ Field A., (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 199.

¹⁸⁹ Hoffman B., (2001), *όπ.παρ.*, σ.σ. 417-418.

¹⁹⁰ Copeland T., 2001, *όπ.παρ.* σ.σ. 94-95.

¹⁹¹ *Ibid.*, σελ. 95.

¹⁹² Hoffman B., (1998), σ.σ. 183-184.

¹⁹³ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 199.

¹⁹⁴ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.* σελ. 7.

¹⁹⁵ Brian Jenkins επισημαίνει ότι η τρομοκρατία είναι θέατρο και ότι οι τρομοκρατικές επιθέσεις συχνά χορογραφούνται για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης., «International Terrorism : A new mode of Conflict» (1975) στο David Carlton & Carlo Schaerf (eds), *International Terrorism and World Security*, London: Croom Helm, σελ. 16.

τους, αφού μεγαλώνει η πίεση προς τους πολιτικούς¹⁹⁶. Σύμφωνα με τον Jenkins «οι τρομοκράτες θέλουν περισσότερους θεατές από όσο νεκρούς», ώστε να ασκείται περισσότερη πίεση και να αυξάνονται οι πιθανότητες ικανοποίησης των αιτημάτων τους. Κατ' επέκταση χρησιμοποιούν συμβατικές τακτικές και μέσα (εκρηκτικές ύλες, πυροβόλα όπλα) ενώ δείχνουν μικρό ενδιαφέρον για τις πιο εξελιγμένες, ή την χρήση μη τακτικών όπλων, όπως αυτά μαζικής καταστροφής¹⁹⁷.

Χαρακτηριστικό της «παλαιάς» τρομοκρατίας αποτελεί και η σύνδεση τους με κράτη χρηματοδότες. Τα κράτη-χορηγοί βλέπουν την τρομοκρατία ως μια φτηνή μέθοδο για να επιτεθούν και να προκαλέσουν βλάβες σε άλλα κράτη χωρίς τα ίδια να χρειάζεται να εμπλακούν σε έναν πραγματικό πόλεμο. Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου οι τρομοκράτες έγιναν πολλές φορές «αντιπρόσωποι» των μεγάλων δυνάμεων, όπως για παράδειγμα η Σοβιετική Ένωση που θεωρείται να βρίσκεται την εποχή εκείνη πίσω από μια παγκόσμια συνωμοσία τρομοκρατίας. Αν και υπερβολικό, δεν αμφισβητεί κανείς ότι μέσω της KGB διατηρούσε ένα σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση, υποστήριξη και παροχή προμηθειών, διαφόρων τρομοκρατικών οργανώσεων. Από τις μικρότερες δυνάμεις, το Ιράν και η Λιβύη υπήρξαν οι πιο ενεργοί υποστηρικτές της τρομοκρατίας, παράδειγμα που στην συνέχεια ακολούθησαν η Συρία, το Ιράκ, η Κούβα και η Βόρεια Κορέα¹⁹⁸.

- *Πεδίο δράσης*

Οι «παραδοσιακές» ομάδες δρουν μέσα στα στενά γεωγραφικά όρια μιας συγκεκριμένης χώρας και περιορίζονται σε εσωτερικά κτυπήματα. Η «παλαιά» τρομοκρατία είναι λοιπόν τοπική και οι φιλοδοξίες των τρομοκρατών αντίστοιχα έχουν τοπικό χαρακτήρα, με εθνικιστική ή αυτονομιστική ατζέντα. Αυτό, όπως σημειώνει ο Giddens, αλλάζει ελαφρώς στην πορεία, καθώς αποκτά ένα διεθνές συστατικό¹⁹⁹ με χώρες όπως η Λιβύη ή η Συρία και κάποιες της ανατολικής Ευρώπης να υποστηρίζουν τον IRA και την ETA. Έτσι η «παλαιά» τρομοκρατία από αποκλειστικά τοπική γίνεται «κυρίως» τοπική καθώς, χωρίς να αλλάζουν οι

¹⁹⁶ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 199, βλ. επίσης Hoffman B, (1998), σελ.173.

¹⁹⁷ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ.8.

¹⁹⁸ Copeland T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 95.

¹⁹⁹ Neumann P. (2009), *όπ.παρ.*, σελ.18.

φιλοδοξίες της, εμπλέκεται σε ένα ευρύτερο παγκόσμιο πλαίσιο²⁰⁰. Ο Copeland σημειώνει ότι οι επιθέσεις πραγματοποιούνται εν γένει σε πεδία δράσης που οι ομάδες έχουν προηγουμένως προσδιορίσει και τα οποία περιλαμβάνουν τόσο τοπικούς στόχους, όσο και διεθνή κέντρα. Ωστόσο περιστασιακά αναλαμβάνουν δράση και εκτός του συνηθισμένου πεδίου, όπως οι Παλαιστίνιοι στην Ευρώπη και ο IRA στην Γερμανία, όμως σπάνια η τρομοκρατία διαχέεται εκτός Ευρώπης και Μέσης Ανατολής²⁰¹.

3.1.2 «Νέα» Τρομοκρατία

Με την ίδια σειρά παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αποδίδονται στην «νέα», αυτή τη φορά, τρομοκρατία από τους οπαδούς της διάκρισης αυτής. Σύμφωνα με τους Simon και Benjamin τέσσερις εξελίξεις σημαδεύουν την εμφάνιση αυτής της μορφής τρόμου: η εμφάνιση της θρησκείας ως κύρια ώθηση για τις τρομοκρατικές επιθέσεις, με κυρίαρχη - αλλά όχι μόνη - αυτή του ριζοσπαστικού Ισλάμ, η αύξηση του αριθμού των θυμάτων των τρομοκρατικών επιθέσεων, η αυξανόμενη τεχνολογική και λειτουργική ικανότητα των τρομοκρατών, καθώς και η «αποδεδειγμένη» επιθυμία των τρομοκρατών να αποκτήσουν όπλα μαζικής καταστροφής²⁰². Πιο αναλυτικά :

- *Δρώντες*

Οι τρομοκράτες είναι οργανωμένοι σε αποκεντρωμένα δίκτυα με οριζόντιο σύστημα συνεργασίας και συντονισμού²⁰³ και αυτόνομες πηγές χρηματοδότησης. Τα δίκτυα αυτά είναι ιδιαίτερα χαλαρά, η ιεραρχική τους δομή είναι μικρότερης κλίμακας²⁰⁴ και δεν υπάρχει ένας μοναδικός κεντρικός αρχηγός. Έτσι η οργάνωση

²⁰⁰ Giddens L. (2004), «The Future of World Society: the new terrorism», *Διάλεξη στο LSE*, (10 November 2004), σελ. 5.

²⁰¹ Copeland T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 5.

²⁰² Simon S., Benjamin D. (2000), *όπ.παρ.*, σελ. 66.

²⁰³ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 198.

²⁰⁴ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 12.

μπορεί να εμφανίζεται ταυτόχρονα ακέφαλη και πολυκέφαλη²⁰⁵. Τα δίκτυα αποτελούνται τόσο από επαγγελματίες τρομοκράτες πλήρους απασχόλησης που συγκροτούν το σκληρό πυρήνα της οργάνωσης, όσο και ερασιτέχνες μερικής απασχόλησης²⁰⁶. Οι τρομοκράτες είναι λιγότερο εκπαιδευμένοι, ιδίως οι ερασιτέχνες, και πολλές φορές στηρίζονται σε πληροφορίες που συλλέγουν οι ίδιοι από το internet²⁰⁷. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι είναι λιγότερο φονικοί από τους προηγούμενους²⁰⁸. Επιπλέον, οι ομάδες είναι πολύ μεγαλύτερες σε αριθμό σε σχέση με τις παραδοσιακές, καθώς ενώ για παράδειγμα η Abu Nidal Organization την δεκαετία του '80 είχε 400 με 500 μέλη, ο Osama bin Laden είχε εκπαιδεύσει στα στρατόπεδα του γύρω στα 4 με 5 χιλιάδες άτομα²⁰⁹.

Κάθε ομάδα μέσα στο δίκτυο γίνεται σχετικά αυτόνομη, χωρίς όμως να διαρρηγνύονται πλήρως οι δεσμοί, καθώς υπάρχει πάντοτε επικοινωνία και κοινός στόχος. Η Hattotuwa κάνει λόγο για μια χαλαρή αντίληψη αλληλεγγύης απέναντι σε ένα αναγνωρισμένο σκοπό που αυτός διαπνέει και παράλληλα διατηρεί ενωμένα τα συστατικά μέρη²¹⁰. Οι ομάδες χαρακτηρίζονται από μια ευελιξία που τους δίνει την δυνατότητα να μπορούν εύκολα να αντιδράσουν στις διάφορες καταστάσεις. Αν και τα μέλη των ομάδων επικοινωνούν με την ηγεσία, μπορούν ως ένα βαθμό να λειτουργούν αυτόνομα. Η ηγεσία, η οποία είναι απόρροια ενός συνόλου αρχών, θέτει τα όρια μέσα στα οποία πρέπει να κινείται η οργάνωση και παρέχει τις γενικές οδηγίες για αποφάσεις και δράσεις, οπότε τα μέλη δεν χρειάζεται να προσφύγουν στην ιεραρχία, καθώς γνωρίζουν πως πρέπει να δράσουν. Οι ομάδες σε πολλές περιπτώσεις μπορούν να δρουν με σχεδόν απόλυτη αυτονομία και απλά να εμπνέονται από την κορυφή²¹¹. Η νέα αυτή δομή είναι αποτέλεσμα κυρίως της επανάστασης της πληροφορίας και της μείωσης του κόστους επικοινωνίας. Η χρήση της τεχνολογίας των μέσων επικοινωνίας και του ηλεκτρονικού δικτύου

²⁰⁵ Arquilla J., Rondfeldt D., & Zanini M. (1999), «Networks, Netwar and Information-Age Terrorism», στο Lesser et al., (ed.) *Countering the New Terrorism*, Santa Monica, CA: RAND , σελ.51.

²⁰⁶ Hoffman B. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 418.

²⁰⁷ Hoffman B. (1998), *όπ.παρ.* σελ 197.

²⁰⁸ *Ibid.*, σελ. 203 και Chalk, P. (1999), σελ. 158.

²⁰⁹ Copeland T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 96.

²¹⁰ Hattotuwa S. (2007), *όπ.παρ.*, σελ. 6.

²¹¹ Crenshaw M. (2008a), «The Debate over “New” vs “Old” Terrorism», στο Karawan I., McCormack W., Reynolds E., (eds), *Values and Violence. Intangible Aspects of Terrorism*, Springer, σελ. 132.

έγινε στρατηγικό εργαλείο για την al-Qaeda, διαφοροποιώντας την από προηγούμενες τρομοκρατικές οργανώσεις²¹².

Οι ηγέτες των ομάδων αυτών δεν δρουν πολύ διαφορετικά από ότι ένας CEO μιας πολυεθνικής εταιρείας²¹³, με *franchise* παραρτήματα²¹⁴. Ο Bin Laden εφάρμοσε τεχνικές μοντέρνου μάνατζμεντ και διοίκησης πολυεθνικής οργάνωσης, παρόμοιο με αυτόν που είχε υιοθετηθεί από τα πολυεθνικά συγκροτήματα της δεκαετίας του '90, προκειμένου να την κάνει λειτουργική. Όρισε μια ευέλικτη στρατηγική για την ομάδα προκειμένου να λειτουργεί σε διαφορετικά επίπεδα, καθόρισε συγκεκριμένους σκοπούς και εξέδωσε συγκεκριμένες εντολές για την εξασφάλιση της εφαρμογής τους. Ακόμη, λειτουργώντας ως κεφαλαιούχος μιας κοινοπραξίας, ενθάρρυνε και χρηματοδότησε ιδέες και φιλόδοξες προτάσεις που προέρχονταν από τις χαμηλότερες βαθμίδες της ιεραρχίας ενώ, τέλος, παρότρυνε τους οπαδούς τους να συνδυάσουν τακτικές και μέσα, ανάλογα με την περίπτωση, αφού δεν υπήρχε ένα σταθερό *modus operandi*.²¹⁵

Οι Benjamin και Simon προκειμένου να καταστήσουν πιο σαφή την δομή μιας οργάνωσης και τις σχέσεις που διαπνέουν τα δίκτυα μιλούν για ένα συνδυασμό *hub and spoke structure*, όπου οι διάφοροι θύλακες επικοινωνούν απευθείας με το κέντρο και *wheel structure*, όπου οι θύλακες επικοινωνούν μεταξύ τους χωρίς αναφορά στο κέντρο²¹⁶. Ο Giddens από την πλευρά του παρομοιάζει τις «νέες» αυτές τρομοκρατικές οργανώσεις σαν άλλες ΜΚΟ, καθώς οι μορφές οργάνωσης τους είναι παρόμοιες. Τα κύτταρα της οργάνωσης βρίσκονται σε διάφορες χώρες. Μια τέτοια οργάνωση οδηγείται από ένα αίσθημα δέσμευσης απέναντι στην αποστολή που έχει αναλάβει να φέρει εις πέρας. Και ως παράδειγμα αναφέρει την al-Qaeda, που παρότι επλήγη από την αμερικάνικη επέμβαση στο Αφγανιστάν

²¹² Tucker, D. (2001), «What is New about the New Terrorism and How Dangerous is It?», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 13, No. 3, σελ.1. και Atwan, A.B., (2006), *The secret history of al-Qa'ida*, London: Saqi, σ.σ. 120 - 49.

²¹³ Judkins B., Reynolds S. (2008) «Globalization, Social Capital and Networked Violence: The role of Values» στο Karawan I., McCormack W., Reynolds E., (eds), *Values and Violence. Intangible Aspects of Terrorism*, Springer, σελ 139.

²¹⁴ Σχετικά στο Judkins B., Reynolds S., (2008), σελ 137, και Neumann P. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 73.

²¹⁵ Hoffman, B., (2002), «Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 25, No. 5, σ.σ.308-309.

²¹⁶ Simon S., Benjamin D. (2000), *όπ.παρ.*, σελ 70.

παραμένει ισχυρή, καθώς το αίσθημα της αποστολής της διατηρεί τα κύτταρα της σε λειτουργία ακόμα και όταν η οργάνωση έχει συνολικά αποδυναμωθεί²¹⁷.

Μια οργάνωση με τέτοια δομή είναι αρχικά πολύ δύσκολο να αναγνωριστεί και στη συνέχεια να διεισδύσουν σ' αυτήν δυτικές υπηρεσίες με σκοπό την εξάρθρωσή της, πάντοτε σε σύγκριση με την μορφή των «παραδοσιακών» οργανώσεων²¹⁸. Ακόμη, η δομή αυτή είναι ιδιαίτερα ανθεκτική καθώς κάθε κύτταρο μπορεί να λειτουργήσει ακόμα και αν η οργάνωση χάσει την ηγεσία της και παραμείνει ακέφαλη²¹⁹. Ο Hoffman μάλιστα θεωρεί ότι αυτή η ανυπαρξία κεντρικής αναγνωρισμένης διοίκησης αποτελεί σε μεγάλο βαθμό την αιτία έλλειψης αναστολών εκ μέρους των τρομοκρατών και αύξησης της επιθυμίας τους να προκαλέσουν πολλά και χωρίς διάκριση θύματα²²⁰.

- *Σκοποί*

Οι σκοποί των «νέων» τρομοκρατών γίνονται πιο ευρείς, ασαφείς, και απροσδιόριστοι²²¹. Αντίστοιχα οι απαιτήσεις τους είναι λιγότερο εύληπτες και, σύμφωνα με τους Bergesen και Lizardo, πολλές φορές ανύπαρκτες, όπως οι τρομοκρατικές επιθέσεις κατά Πρεσβειών το 1998 και αυτή της 11^{ης} Σεπτεμβρίου²²². Ο αγώνας τους δεν έχει πλέον πολιτικά αιτήματα, αλλά την καταστροφή της κοινωνίας και την εξάλειψη ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού²²³ της Δύσης και πιο συγκεκριμένα των ΗΠΑ²²⁴. Με απλά λόγια η «νέα» τρομοκρατία προσδιορίζεται από την ασυμβίβαστη συνύπαρξη Ισλάμ και Δύσης στο ίδιο γεωγραφικό χώρο καθώς είναι πολιτισμικά ασυμβίβαστες²²⁵ και

²¹⁷ Giddens L. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 7.

²¹⁸ Simon S., Benjamin D. (2000), *όπ.παρ.*, σελ 70.

²¹⁹ Spencer A., (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 12, και Tucker D. 2001, *όπ.παρ.*, σελ. 2.

²²⁰ Hoffman B., (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 418.

²²¹ *Ibid.*, σελ. 418.

²²² Bergesen A., Lizardo O. (2004), *όπ.παρ.* σελ. 42.

²²³ Laqueur W. (1999), *όπ.παρ.*, σελ 81.

²²⁴ Crenshaw M. (2007), «The Debate over 'New' vs 'Old' Terrorism», Prepared Presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, (August 30-September 2, 2007), σελ. 9 διαθέσιμο στο : http://start.umd.edu/start/publications/New_vs_Old_Terrorism.pdf και Παπασωτηρίου X., «Διεθνής Ισλαμική Τρομοκρατία» Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, «Διεθνής Ισλαμική Τρομοκρατία», Μελέτη, διαθέσιμη στο: http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ekome.gr%2Fupload%2F120Islam_terrorism.doc&ei=9XupT979KNT14QTmq_WLCQ&usq=AFQjCNGhJftaje9FRV6r-5b02A-shOmDcw&sig2=FwouqPXGUYAin3M0var97A

²²⁵ Masters D. (2008), *όπ.παρ.*, σελ. 398.

κίνητρό της είναι η ανατροπή του επικρατούντος μετά-βεστφαλιανού συστήματος κρατών²²⁶.

Καθώς η επιθυμία για εκδίκηση και ανταπόδοση τροφοδοτείται συχνά από επιβεβλημένες θρησκευτικές προσταγές και όχι πια από πολιτικές ιδεολογίες²²⁷, πολλοί μελετητές όπως ο Hoffman, θεωρούν το θρησκευτικό κίνητρο ως το καθοριστικό χαρακτηριστικό της «νέας» τρομοκρατίας και αυτό το οποίο παράγει τελικά ένα διαφορετικό σύστημα αξιών, μηχανισμούς νομιμοποίησης και αιτιολόγησης, έννοιες ηθικής και παγκόσμια αντίληψη²²⁸.

Θρησκεία και φανατισμός θεωρούνται λοιπόν τα κύρια κίνητρα των «νέων» τρομοκρατών ενώ η χρήση βίας αποτελεί θεϊκό καθήκον καθώς απαντά σε θεϊκή απαίτηση και δικαιολογείται από τις γραφές²²⁹. Πιο συγκεκριμένα, οι Simon και Benjamin σημειώνουν ότι οι τρομοκράτες πιστεύουν ότι συμμετέχουν σ' έναν αγώνα που έχει οριστεί από τον ίδιο το θεό προκειμένου ο κόσμος να αναμορφωθεί σ' ένα τέλειο κράτος. Για αναδόμηση της κοινωνίας κάνει λόγο και ο Giddens και χαρακτηρίζει τα κίνητρα γεωπολιτικά. Κατά συνέπεια, οι «νέοι» τρομοκράτες αποτελούν μια πρόκληση για το διεθνές σύστημα στο σύνολό του και όχι για μεμονωμένα κράτη²³⁰. Οι ίδιοι θεωρούν τον αγώνα τους ως αυτόν του καλού εναντίον του κακού, σε ένα κόσμο που είναι χωρισμένος σ' αυτούς και τους άλλους²³¹, για αυτό και αποκτηνώνουν τα θύματα τους, αφού είναι άπιστοι ή αποστάτες²³². Δεν βλέπουν τους εαυτούς τους ως μέρη ενός συστήματος που αξίζει να διατηρηθεί, αλλά ως περιθωριακούς σ' αυτό, γι' αυτό και δεν ικανοποιούνται με μια περιορισμένη πολιτική διαφοροποίηση²³³, αλλά επιδιώκουν θεμελιώδεις αλλαγές²³⁴. Παγκόσμια επανάσταση θα ήταν αυτή που θα μπορούσε να αναδείξει μια νέα θρησκευτική τάξη, κι αυτήν επιδιώκουν²³⁵ μέσα από μια «αναμορφωμένη»

²²⁶ Cronin, A. (2003), «Behind the Curve Globalization and International Terrorism», *International Security*, Vol. 27, No. 3 (Χειμώνας 2002/03), σελ.41.

²²⁷ Hofmann B. (2001), *όπ.παρ.* σελ. 418.

²²⁸ Hoffmann B. (1998), *όπ.παρ.*, σελ. 87.

²²⁹ *Ibid.*, σελ. 20.

²³⁰ Simon S., Benjamin D. (2000) *όπ.παρ.*, σελ.66.

²³¹ Tucker D. (2001), *όπ.παρ.*, σελ 3.

²³² Cronin A. (2003), *όπ.παρ.*, σελ. 41.

²³³ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 197

²³⁴ Hoffman B., (1998), *όπ. παρ.*, σελ 95, και Juergensmeyer M. (1997), «Terror Mandated by God», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 9, No. 2, σ.σ. 22-23.

²³⁵ Field A., (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 198.

ισλαμική κοινωνία, ένα χαλιφάτο που θα ξεκινάει από το Πακιστάν και θα φτάνει στην Ευρώπη²³⁶.

- *Μέσα και συνέπειες*

Οι στόχοι της «νέας» τρομοκρατίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με τα μέσα. Οι «νέοι» τρομοκράτες είναι φανατικοί χωρίς κανένα σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή, θεωρούν οι οπαδοί της «νέας» τρομοκρατίας. Η βία βρίσκεται στον πυρήνα των πεποιθήσεων τους²³⁷ και έχει γίνει από μέσον για την επίτευξη ενός σκοπού, ο ίδιος ο σκοπός.²³⁸ Η χρήση υπερβολικής, χωρίς διάκριση βίας (στρατιωτικοί και μη στρατιωτικοί στόχοι), αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της «νέας» μορφής τρομοκρατίας²³⁹. Η βία και η συμβολική της αξία μοιάζει να ταυτίζεται με τις μαζικές επιθέσεις ενάντια στον πληθυσμό, αφού αποτελούν μια ρουτίνα και όχι «λάθη» ή «εξαιρέσεις»²⁴⁰. Αφού δεν υπάρχουν πια «αθώα» θύματα, η κλίμακα επιλογής στόχων μεγαλώνει, δίνοντας στους τρομοκράτες μια μεγάλη πιθανότητα επιτυχίας ελαχιστοποιώντας παράλληλα το ρίσκο²⁴¹.

Οι τρομοκράτες έχουν τους δικούς τους υποστηρικτές και δεν ενδιαφέρονται για την απαξίωση που μπορεί να υποστούν από το έξωθεν ακροατήριο²⁴² με τις πράξεις καταστροφής, καθώς βρίσκονται υπόλογοι μόνο απέναντι στο θεό²⁴³. Δεν δρουν για κανένα κοινό αλλά για αυτούς τους ίδιους²⁴⁴. Γι' αυτό και δεν αξιώνουν ή και αρνούνται κάποιες φορές να αναλάβουν την ευθύνη των ενεργειών καθώς βλέπουν ως σημαντική την ίδια την πράξη και όχι την διεκδίκηση της. Ακόμη, διατηρώντας την ανωνυμία θεωρούν ότι εκμεταλλεύονται περισσότερο και πιο ουσιαστικά τον φόβο και την ανησυχία²⁴⁵. Ταυτόχρονα δεν ενδιαφέρονται για κανενός είδους διαπραγμάτευση. Δεν ενδιαφέρει να πείσουν τους αντιπάλους

²³⁶ Giddens L. (2004), *οπ.παρ.*, σελ. 6.

²³⁷ Crenshaw M., (2008a), σελ. 128.

²³⁸ Morgan M. (2004), «The Origins of the New Terrorism», *Parameters*, (Spring, 2004), σελ. 30.

²³⁹ Spencer A. (2006), *οπ.παρ.*, σελ. 9.

²⁴⁰ Neumann P. (2009), *οπ.παρ.*, σελ. 26.

²⁴¹ Hattotuwa S. (2007), *οπ.παρ.*, σελ. 5.

²⁴² Juergensmeyer, M., (2000), *οπ.παρ.*, σελ. 218.

²⁴³ Hoffman B. (2005), «Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative», *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 18, σελ. 273.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ Hoffman B. (2001), *οπ.παρ.* σελ. 418.

τους²⁴⁶, επικοινωνούν το μήνυμα τους μέσω των εικόνων χωρίς γραπτές δηλώσεις να τις συνοδεύουν, αποκλείοντας εκ των προτέρων οποιοδήποτε συμβιβασμό ανάμεσα στα αντικρουόμενα συμφέροντα²⁴⁷. Οι σημερινοί τρομοκράτες, γράφει ο Morgan, δεν θέλουν θέση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, αλλά να καταστρέψουν το τραπέζι και όποιον κάθεται σ' αυτό²⁴⁸. Την ίδια στιγμή μοιάζουν περισσότερο «πρόθυμοι» να θυσιάσουν την ζωή τους καθώς το μαρτύριο είναι ένας τρόπος για να κερδίσουν τον παράδεισο²⁴⁹.

Για πολλούς ερευνητές η σύνδεση ανάμεσα στην «νέα» τρομοκρατία και τα όπλα μαζικής καταστροφής αποτελεί την αληθινή απειλή, καθώς ο σκοπός τους είναι η εξαφάνιση των θρησκευτικών τους αντιπάλων και κατ' επέκταση η πρόκληση, όσο τον δυνατόν, μεγαλύτερου αριθμού θυμάτων ανάμεσα στους πολίτες. Τα μέσα που θέλουν να χρησιμοποιούν οι τρομοκράτες δεν είναι πια οι απαγωγές, οι αεροπειρατείες και οι βόμβες, αλλά όπλα μαζικής καταστροφής (βιολογικά, χημικά, ραδιολογικά και πυρηνικά όπλα)²⁵⁰. Η απειλή μαζικής καταστροφής αποτελεί θεμελιώδες κομμάτι της έννοιας «νέα τρομοκρατία» πιστεύουν οι οπαδοί της²⁵¹. Ο Hoffman προειδοποιεί ότι πολλοί από τους περιορισμούς (τεχνικούς και ηθικούς) που εμποδίζουν προηγουμένως την χρήση όπλων μαζικής καταστροφής δεν υπάρχουν πια²⁵² ενώ σημειώνει ότι το επιχείρημα ότι «οι τρομοκράτες θέλουν περισσότερο κόσμο να βλέπει από ότι νεκρό» τείνει να μοιάζει αναχρονιστικό²⁵³. Μάλιστα ο Jenkins συμφωνώντας το αναπροσαρμόζει: «πολλοί από τους σημερινούς τρομοκράτες θέλουν πολύ κόσμο να βλέπει και πολύ κόσμο νεκρό»²⁵⁴.

Οι Benjamin και Simon υπογραμμίζουν με την σειρά τους ότι η στενή αυτή σχέση μεταξύ της καταστροφικότητας που μπορούν να προκαλέσουν αυτά τα όπλα

²⁴⁶ Tucker D. (2001), *οπ.παρ.* σελ. 3.

²⁴⁷ Munkler H. (2005), *The new wars*, Polity Press, UK, σελ 114.

²⁴⁸ Morgan M. (2004), σ.σ. 30-31.

²⁴⁹ Enders, Walter and Sandler, Todd (2005), «After 9/11: Is it All Different Now? », *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 2, σελ. 311, και Rapoport D. (1990), «Sacred Terror: A Contemporary Example from Islam» στο *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*, ed. Walter Reich, New York: Woodrow Wilson International Center for Scholars and Cambridge University Press., σ.σ. 117-118.

²⁵⁰ Field A. (2009), *οπ.παρ.*, σελ. 196.

²⁵¹ Spencer A. (2006), *οπ.παρ.* σελ.10.

²⁵² Hoffmann B. (1998), *οπ.παρ.* σελ. 197.

²⁵³ Hoffman B. (2001), *οπ.παρ.* σελ. 419.

²⁵⁴ COT Institute for Safety, Security and Crisis Management, (2008), *οπ.παρ.*, σελ 82.

και των πεποιθήσεων της al-Qaeda και άλλων ομάδων, θα οδηγήσει τελικά τους τρομοκράτες -υπερνικώντας τα όποια εμπόδια- στη χρήση των όπλων μαζικής καταστροφής²⁵⁵. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης θεωρείται καθοριστικό σημείο για την απόκτηση υλικών τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως όπλα μαζικής καταστροφής, ή ως μέσα για την ολοκλήρωση τους, καθώς τώρα η πρόσβαση έχει καταστεί πιο εύκολη, ενώ δεν απαιτείται η συνεργασία ενός κράτους-χορηγού²⁵⁶. Άποψη την οποία αρκετοί άλλοι, όπως ο Wilkinson δεν συμμερίζονται²⁵⁷.

Σύμφωνα πάντα με τους Simon και Benjamin η έλλειψη ενός κράτους υποστηρικτή αποτελεί ένα ακόμα χαρακτηριστικό γνώρισμα της «νέας» τρομοκρατίας²⁵⁸. Η χωρίς κριτήρια χρήση βίας φανερώνει ακριβώς ότι οι «νέου» τρομοκράτες δεν έχουν πίσω τους κάποια οργάνωση ή κράτος να τις προστατεύει, ώστε να έχουν λόγο να περιορίσουν την βία²⁵⁹. Κατά συνέπεια η χρηματοδότηση τους γίνεται από άλλες πηγές παράνομες, όπως εμπόριο ναρκωτικών, απάτες με πιστωτικές κάρτες, και νόμιμες, όπως φιλανθρωπίες, δωρεές και εμπορικές επενδύσεις²⁶⁰. Αντίθετα ο Giddens υποστηρίζει ότι όπως και οι ΜΚΟ συνδιαλέγονται με κράτη. Καμία ΜΚΟ δεν θα ευημερούσε ως ένας απόλυτα μη κυβερνητικός οργανισμός. Όλες λοιπόν οι οργανώσεις έχουν κάποια επαφή και υποστήριξη από κράτη, ενώ οι κρατικές χορηγίες συνεχίζουν να αποτελούν σημαντικό παράγοντα χρηματοδότησης. Απλά η παγκοσμιοποίηση και η κινητικότητα ανθρώπων και κεφαλαίων έχει δημιουργήσει περισσότερες ευκαιρίες για τους τρομοκράτες να διαφοροποιήσουν τις πηγές χρηματοδότησης κυρίως μέσω παράνομων μεθόδων. Η χορηγία προωθείται κυρίως από χώρες όπως το Ιράν, το Ιράκ και το Αφγανιστάν, οι οποίες τώρα παρέχουν περισσότερο ένα ασφαλές καταφύγιο και όχι κεφάλαια ή εκπαίδευση²⁶¹. Στην περίπτωση του Αφγανιστάν, η al-Qaeda επωφελήθηκε από το αδύναμο κράτος, το οποίο μοιάζει με τη σειρά του εξαρτημένο από την υποστήριξη των τρομοκρατών. Ο Morgan συμφωνεί ότι σε

²⁵⁵ Simon S., Benjamin D. (2000), *οπ.παρ.*, σελ. 72.

²⁵⁶ Spencer A. (2006), *οπ.παρ.* σελ 11.

²⁵⁷ Hattotuwa S. (2007), *οπ.παρ.*, σελ 8.

²⁵⁸ Simon S., Benjamin D. (2000), *οπ.παρ.*, σ.σ. 59-75.

²⁵⁹ Tucker D. (2001), *οπ.παρ.*, σελ. 3.

²⁶⁰ Nimrod R., (2003), «Financing of terrorism sources methods and channels, terrorism and political violence», *Terrorism and Political Violence*, vol. 15, no 4, σ.σ. 59-82.

²⁶¹ Giddens L. (2004), *οπ.παρ.*, σ.σ. 7-8.

πολλές περιπτώσεις οι τρομοκράτες συνεχίζουν να απολαμβάνουν τα οφέλη της κρατικής χορηγίας, αν και έχει μειωθεί κατά πολύ, με τον «war on terror» κατά την περίοδο Bush του νεώτερου²⁶².

- *Πεδίο δράσης*

Όσον αφορά το πεδίο δράσης αυτό επεκτείνεται από τοπικό σε παγκόσμιο επίπεδο²⁶³. Οι «νέοι» τρομοκράτες είναι διεθνικοί και κινητοποιούνται σε μεγαλύτερη εμβέλεια. Οι τρομοκρατικές οργανώσεις τους, όχι μόνο ξεπερνούν τα σύνορα, αλλά δημιουργούν ένα νέο είδος κοινωνικού χώρου το οποίο δεν έχει ένα μοναδικό και μόνιμο γεωγραφικό σημείο αναφοράς και δεν υπόκειται στον έλεγχο ενός μόνο κράτους. Τα μέλη αυτών των δικτύων ενταγμένα σ' αυτό το νέο χώρο αναπτύσσουν δυνατούς προσδιορισμούς σ' αυτόν, με αποτέλεσμα να εκτοπίζεται η ταύτιση με την τοποθεσία εγκατάστασής τους²⁶⁴. Η διεθνικότητα σχετίζεται άμεσα και με την ατζέντα των «νέων» ομάδων που δεν είναι πλέον εθνικιστική ή αυτονομιστική, αλλά πρόκειται για μια διευρυμένη γεωγραφικά πλατφόρμα που συνδέεται με την αναθεώρηση του παγκόσμιου *status quo* και την εγκαθίδρυση μιας νέας παγκόσμιας θρησκευτικής τάξης²⁶⁵.

3.2 Ο αντίλογος στην «νέα» τρομοκρατία

Εξίσου πολλοί είναι και οι συγγραφείς²⁶⁶, που αμφισβητούν την εγκυρότητα του όρου «νέα» τρομοκρατία. Υποστηρίζουν ότι η διάκριση «νέας» και «παλαιάς» τρομοκρατίας είναι τεχνητή καθώς κρίνουν την υποτιθέμενη διαφορετικότητα υπερβολική. Σύμφωνα μ' αυτή την σχολή σκέψης, η ιστορία της τρομοκρατίας αποκαλύπτει μια λανθάνουσα αλλά σημαντική συνέχεια που υπονομεύει την θεωρία μιας «νέας» τρομοκρατίας.

²⁶² Morgan M., (2004), *οπ.παρ.*, σελ.37.

²⁶³ Field A. (2009), *οπ.παρ.*, σελ. 198.

²⁶⁴ Neumann P., (2009), *οπ.παρ.*, σελ. 20.

²⁶⁵ Field A. (2009), *οπ.παρ.*, σ.σ. 198-9.

²⁶⁶ Ανάμεσα τους οι Thomas Copeland, Isabelle Duyvesteyn, David Tucker, Alexander Spencer, Antony Field, Martha Crenshaw κλπ.

Πολλές από τις εμφανιζόμενες ως εξελίξεις, όπως το θρησκευτικό κίνητρο, οι παγκόσμιοι σκοποί, η χωρίς διάκριση βία, ακόμη και το ενδιαφέρον για τα πυρηνικά, βιολογικά ή χημικά όπλα, εντοπίζονται και στις «παραδοσιακές» ομάδες. Με τον ίδιο τρόπο, πολλά «παραδοσιακά» χαρακτηριστικά, όπως τα κοσμικού χαρακτήρα κίνητρα, οι τοπικοί στόχοι, ο στρατηγικός υπολογισμός και η ελεγχόμενη χρήση βίας συνέχισαν να αποτελούν γνωρίσματα και της «νέας» τρομοκρατίας. Κατά συνέπεια, οι συγκεκριμένοι ερευνητές σημειώνουν ότι η φράση «νέα» τρομοκρατία είναι παραπλανητική και θέτουν υπό αμφισβήτηση το κατά πόσο τα χαρακτηριστικά της είναι πράγματι νέα²⁶⁷.

Υπάρχει λοιπόν πράγματι η ανάγκη δημιουργίας μιας νέας εξήγησης της τρομοκρατίας; κι αν τελικά αυτή η εξήγηση είναι απαραίτητη, ποιοι είναι αυτοί οι γρίφοι που δεν μπορεί να λύσει η παλαιά; Στην προσπάθεια απάντησης στα ερωτήματα αυτά είναι σκόπιμη μια ενδελεχής ανάλυση των κύριων γνωρισμάτων της αποκαλούμενης «νέας» τρομοκρατίας, παραβάλλοντάς την στα αντεπιχειρήματα που προτάσσει η ομάδα των υποστηρικτών της συνέχειας του φαινομένου.

Κίνητρα:

Όσον αφορά τα κίνητρα των τρομοκρατών, οι υποστηρικτές του νέου Παραδείγματος τα αποδίδουν στην αύξηση του θρησκευτικού φονταμενταλισμού. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η θρησκεία αποτελεί το χαρακτηριστικό γνώρισμα του πυρήνα της σύγχρονης τρομοκρατίας²⁶⁸. Αυτή όμως η θρησκευτική επιταγή²⁶⁹ νομιμοποιεί πράγματι την έννοια «νέα» τρομοκρατία;

Ιστορικά, σε καμία περίπτωση η θρησκευτική τρομοκρατία δεν είναι νέο φαινόμενο²⁷⁰. Ο Hoffman επισημαίνει τους ισχυρούς ιστορικούς δεσμούς ανάμεσα στην θρησκεία και την τρομοκρατία, αναφερόμενος στο φάσμα από τους Zealots του πρώτου μΧ αιώνα μέχρι τους Assassins του 19^{ου} ²⁷¹. Ο Rapoport σημειώνει, με τη σειρά του, ότι η θρησκευτικά υποκινούμενη τρομοκρατία που στοχεύει τους

²⁶⁷ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ 200.

²⁶⁸ Gofas A., (2011), *όπ.παρ.*, σελ. 12.

²⁶⁹ “the religious imperative for terrorism is the most important characteristic of terrorism activity today” όπως βεβαιώνει ο Hoffman B., (1998), σελ. 87.

²⁷⁰ Spencer A. (2006), *όπ.παρ* σελ. 14, βλ. επίσης Copeland, T. (2001), *όπ.παρ* σελ. 15-6, Duyvesteyn, I. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 446 και Zimmermann R. (2004), «Terrorism Transformed: The ‘New Terrorism,’ Impact Scalability and the Dynamic of Reciprocal Threat Perception», *The Quarterly Journal*, Vol. 3, No. 1 (March 2004), *όπ.παρ.*, σ.σ. 21-2.

²⁷¹ Copeland T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ 98, βλ. επίσης, Cronin A. (2003), σελ 38 .

άπιστους υπάρχει εδώ και χιλιάδες χρόνια²⁷². Δεν πρόκειται παρά για ενός είδους «κυκλικής επιστροφής» σε παλιότερα και πιθανά ξεχασμένα κίνητρα, θα προσθέσει ο Morgan²⁷³. Ξεχασμένα, επειδή η εμφάνιση του εθνικισμού και των ριζοσπαστικών φιλοσοφιών, όπως ο Μαρξισμός, συνέβαλαν στην «εκκοσμίκευση» της τρομοκρατίας, διαδικασία που επιταχύνθηκε με τους ανταποικιακούς αγώνες στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Άλλωστε οι περισσότερες κυβερνήσεις του 20^{ου} αιώνα προσπάθησαν με την σειρά τους, όχι πάντοτε με επιτυχία, να αποβάλουν κάθε είδους θρησκευτικές ταυτίσεις και επιρροές. Η επιστροφή λοιπόν της τρομοκρατικής δράσης σε θρησκευτικά κίνητρα («holy war»²⁷⁴) είναι λογικό να εκπλήσσει πολλούς από τους δυτικούς αναλυτές²⁷⁵.

Βέβαια και οι «παλαιές» τρομοκρατικές οργανώσεις από το '60 έως το '80 είχαν στενούς δεσμούς με την θρησκεία, ή παρακινήθηκαν εν μέρει από αυτή. Τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο IRA με τα μέλη του προσκολλημένα στο Καθολικό δόγμα και οι Protestant Ulster Freedom Fighters, ή Ulster Volunteer Force. Οι τελευταίες είχαν εμπλακεί σε μια είδους σεχταριστική βία ενάντια στις αντίπαλες προτεσταντικές και καθολικές κοινότητες. Η μουσουλμανική FLN στην Αλγερία, η εβραϊκή τρομοκρατική ομάδα Irgun και η ΕΟΚΑ στην Κύπρο που εν μέρει επηρεάστηκε από την Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία, αποτελούν επίσης τέτοια παραδείγματα²⁷⁶.

Το επιχείρημα όμως του θρησκευτικού δόγματος που προτάσσει η ιδέα μιας «νέας» τρομοκρατίας κλονίζεται περαιτέρω από το εξής παράδοξο: ενώ όλοι οι «νέοι» τρομοκράτες, είναι εν δυνάμει θρησκευτικοί τρομοκράτες, αντίστοιχα δεν θεωρούνται όλες οι θρησκευτικές τρομοκρατικές ομάδες «νέες»²⁷⁷. Αυτό συμβαίνει επειδή σε πολλές περιπτώσεις κάποιες οργανώσεις έχουν αναμείξει σε τέτοιο βαθμό την πολιτική με την θρησκευτική τους ατζέντα, ώστε να καθίσταται δύσκολη η διάκριση ανάμεσα σε «παραδοσιακή, μη-θρησκευτική τρομοκρατία» και «νέα

²⁷² Spencer, A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ 14.

²⁷³ Morgan M. (2004), *όπ.παρ.*, σελ 32, και Gottlieb S. (ed), (2010), *όπ.παρ.*, σελ 9.

²⁷⁴ Ο Ιερός Πόλεμος υπήρξε μια από τις θρησκευτικές αρχές στις οποίες όλοι οι Μουσουλμάνοι συμφωνούν. Περισσότερα στο Kometer M., «The new Terrorism. The Nature of the War on Terrorism», (2004), *Air University*, διαθέσιμο στο: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA455763>, σελ 54.

²⁷⁵ Copeland T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ 99.

²⁷⁶ Spencer A., (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 14, βλ. επίσης Duyensteyn I. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 445.

²⁷⁷ Crenshaw M. (2008a), *όπ.παρ.*, σελ 121.

θρησκευτική»²⁷⁸. Καθώς λοιπόν υπάρχουν ομάδες που θεωρούνται τόσο θρησκευτικές όσο και εθνικιστικές, ποια κατεύθυνση τους θα είναι αυτή που θα προσδιορίσει και τις ενέργειες τους, με δεδομένες μάλιστα τις δυσκολίες να ορίσουμε έτσι και αλλιώς σε πρώτη φάση μια «θρησκευτική» ομάδα; Για παράδειγμα, οι Εβραίοι τρομοκράτες στην υπό βρετανική κατοχή Παλαιστίνη πάλευαν για την θρησκεία τους, ή ενάντια στην αποικιοκρατία; Οι Tamil Tigers επιθυμούν την δική τους πατρίδα γιατί είναι Hindus μέσα σ' ένα μουσουλμανικό έθνος, ή Tamil που δεν θέλουν να υπάγονται εθνικά στη Σρι-Λάνκα;²⁷⁹ Το παράδειγμα όμως της Hamas είναι το πλέον ενδεικτικό, καθώς εκεί η διάκριση δεν είναι μόνο δύσκολη, αλλά ενδεχομένως και παραπλανητική: διοικείται από εκλεγμένους «κοσμικούς» πολιτικούς αρχηγούς που όμως αντλούν την εξουσία τους από θρησκευτικές πηγές, αναπτύσσει ιδεολογία επηρεασμένη από τον εθνικισμό και επιλέγει στόχους όχι αντιπροσωπευτικά θρησκευτικούς²⁸⁰.

Οι ομάδες που αναφέρονται τυπικά ως παραδείγματα του «νέου» είδους τρομοκρατίας είναι οι ριζοσπαστικοί Ισλαμιστές όπως η al-Qaeda, η al-Qaeda στη Μεσοποταμία, η Jemaah al-Islamiya στην Ινδονησία, η Abu Sayyaf Group στις Φιλιππίνες, οι Salafist Group for Preaching και Combat στην Αλγερία. Κι ακόμη το Christian Identity Movement και οι παραφυάδες τους στις ΗΠΑ, ο Ramzi Yousef και η ομάδα του στο Πακιστάν, η Aum Shinrikyo στην Ιαπωνία και τέλος οι Εβραϊκές ριζοσπαστικές ομάδες. Αντίθετα η Hamas δεν περιλαμβάνεται σ' αυτές, ενώ η περίπτωση της Hezbollah αντιμετωπίζεται με διαφορετικό τρόπο από τον κάθε ερευνητή²⁸¹. Ο Laqueur συμπεριλαμβάνει τους Tamil στη Σρι-Λάνκα και τους Taliban στο Αφγανιστάν στην «νέα» τρομοκρατία, καθώς θεωρεί ότι κάποιες εθνικιστικές ομάδες αποτελούν μέρος της κατηγορίας αυτής. Η Jessica Stern συμπεριλαμβάνει ακόμη και ακροδεξιές οργανώσεις και τις αιρέσεις των Χιλιαστών (Millenarian Cults). Στην πραγματικότητα μια σαφής διάκριση των κατηγοριών είναι δύσκολο να υπάρξει στην φιλολογία περί νέας τρομοκρατίας²⁸².

²⁷⁸ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ 201, βλ. επίσης Quillen C. (2002), «A historical Analysis of Mass Casualty», *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 25, No. 5, σελ. 288.

²⁷⁹ Quillen C. (2002), *όπ.παρ.*, σελ 288.

²⁸⁰ Jackson R., Jarvis L., Gunning J., Smyth M.B. (2011), *όπ.παρ.*, σελ.169.

²⁸¹ Για παράδειγμα, οι Hoffman και Laqueur την περιλαμβάνουν, ενώ οι Simon και Benjamin όχι.

²⁸² Crenshaw M. (2008a), *όπ.παρ.*, σ.σ. 120- 121.

Ακόμα όμως και στις αποκαλούμενες «νέες» θρησκευτικές τρομοκρατικές οργανώσεις διακρίνεται μια πολιτική διάσταση όσον αφορά τους σκοπούς τους²⁸³. Εξετάζοντας τους στόχους της al-Qaeda²⁸⁴ και άλλων «νέων» τρομοκρατικών οργανώσεων που συνδέονται μ' αυτή, γίνεται φανερό ότι πολλές από αυτές περιλαμβάνουν πολιτικούς σκοπούς, όπως η εξάπλωση του πολιτικού Ισλάμ, η αποχώρηση των ξένων από τους Άγιους Τόπους, η συντριβή των υπαρχόντων, διεφθαρμένων από τη Δύση, καθεστώτων στη Μέση Ανατολή (πχ. Σαουδική Αραβία και Αίγυπτος), η δημιουργία ενός παν-ισλαμικού Χαλιφάτου, ο περιορισμός του κράτους του Ισραήλ²⁸⁵. Στα παραπάνω διακρίνονται ακόμη εδαφικοί στόχοι, όπως στην δημιουργία Χαλιφάτου, όσο και υψηλής σημασίας εθνικοί, όπως στην απομάκρυνση των αμερικανικών στρατευμάτων²⁸⁶. Παρά το γεγονός ότι οι πράξεις της ισλαμικής τρομοκρατίας είναι θρησκευτικά υποκινούμενες διατηρούν πολιτική ατζέντα, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να διακρίνουμε ανάμεσα σε πολιτικά και θρησκευτικά κίνητρα²⁸⁷. Οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου από την al-Qaeda μπορούν να ειπωθούν όχι αποκλειστικά ως μια τιμωρία με σκοπό την κάθαρση, καθώς εξυπηρετούν έναν ευρύτερο στρατηγικό σκοπό με στόχο την κυβέρνηση των ΗΠΑ και την αλλαγή της εξωτερικής της πολιτικής. Το ίδιο συμβαίνει και με τις επιθέσεις στη Μαδρίτη το 2004 καθώς φάνηκε ότι σχεδιάστηκαν ως απάντηση στην πολιτική της Ισπανίας στο Ιράκ²⁸⁸. Εκτός όμως από τις περιπτώσεις της ισλαμικής τρομοκρατίας, και στις περιπτώσεις των αιρέσεων διακρίνουμε πολιτικά κίνητρα, όπως στην περίπτωση της Aum Shinrikyo που επιθυμούσε την παραίτηση της ιαπωνικής κυβέρνησης²⁸⁹.

Όσον αφορά τα μεμονωμένα τρομοκρατικά κτυπήματα ο εντοπισμός των κινήτρων είναι εξίσου, ή ακόμη πιο δύσκολος. Για παράδειγμα, το τρομοκρατικό κτύπημα στην Οκλαχόμα θα μπορούσε να ερμηνευτεί είτε ως αποτέλεσμα της αφοσίωσης του Timothy Mc Veigh's στις αρχές των κινημάτων «χριστιανικής

²⁸³ Field A. (2009), *οπ.παρ.*, σελ. 201.

²⁸⁴ *Ibid.*, σελ 203.

²⁸⁵ Spencer A. (2006), *οπ.παρ.*, σ.σ. 14-15.

²⁸⁶ Duyvesteyn, I. (2004), *οπ.παρ.*, σελ. 444.

²⁸⁷ Jackson R. (2007), «Playing the politics of fear: Writing the terrorist threat in the war on terrorism», στο Kassimeris G. (ed.), *Playing Politics with Terrorism*. London: Hurst and Company, σελ. 193.

²⁸⁸ Field, A. (2009), *οπ.παρ.*, σελ 203.

²⁸⁹ Quillen C. (2002), *οπ.παρ.*, σελ. 288.

ταυτότητας» (Christian Identity)²⁹⁰, είτε ως αντίδραση ενός πολιτικού τρομοκράτη στην παρέμβαση της κυβέρνησης στη ζωή των Αμερικανών πολιτών, με αφορμή τα μέτρα για τον έλεγχο των όπλων και την επίθεση του FBI κατά των Davidians Branch²⁹¹. Η απόδοση αποκλειστικά θρησκευτικών κινήτρων σε μεμονωμένες τρομοκρατικές επιθέσεις κρίνεται με την σειρά της καθ' όλα υποκειμενική και παραμένει ανοικτή σε διαφορετικές ερμηνείες²⁹².

Γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω ότι θρησκεία και πολιτική είναι τόσο βαθιά δεμένες μεταξύ τους που είναι σχεδόν αδύνατο να διαχωριστούν²⁹³. Ως απόρροια του δεδομένου αυτού φαίνεται να αποδομείται το επιχείρημα ότι οι θρησκευτικές τρομοκρατικές ομάδες επιθυμούσαν την ανατροπή του επικρατούντος μετά-βεσφαιανού συστήματος κρατών σε αντίθεση με τις κοσμικές που επιθυμούσαν την διατήρηση του. Καθώς λοιπόν δύσκολα διακρίνονται τα πολιτικά από τα θρησκευτικά κίνητρα, ενώ τις περισσότερες φορές συνυπάρχουν, μοιάζουν να μην αποτελούν το κριτήριο που καθορίζει αν μια ομάδα απειλεί ή όχι το σύστημα. Ο Zakakol μάλιστα εντοπίζει μια παρόμοια απειλή για το σύστημα κρατών στο πρώτο κύμα και τους αναρχικούς τρομοκράτες, επιβεβαιώνοντας έτσι ότι η πρόκληση κατά του επικρατούντος συστήματος κρατών δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνο της θρησκευτικής τρομοκρατίας²⁹⁴.

- **Ουτοπικοί στόχοι και διαπραγμάτευση**

Κατ' επέκταση δεν αποτελούν ίδιον αποκλειστικά της θρησκευτικής τρομοκρατίας οι φιλόδοξοι και ουτοπικοί (ανεπίτευκτοι) στόχοι, όπως πιστεύεται. Η υιοθέτηση ουτοπικών στόχων δεν είναι κάτι ασυνήθιστο και για τα πολιτικά ριζοσπαστικά κινήματα. Ο στόχος των Ευρωπαίων αναρχικών να ανατρέψουν ολόκληρες κυβερνήσεις, ή απόπειρες όπως αυτή του Sendero Luninoso να εγκαταστήσει ένα μαοϊκό καθεστώς στο Περού, ή ακόμη επιδιώξεις όπως αυτή της

²⁹⁰ Simon S., Benjamin D. (2000), *όπ.παρ.*, σελ. 67.

²⁹¹ ένοπλη αντιπαράθεση 51 ημερών μεταξύ του FBI και μελών της θρησκευτικής σέκτας Branch Davidians (του David Koresh) το 1993 που άρχισε με την δολοφονία ομοσπονδιακών πρακτόρων σε επιτόπια νόμιμη έρευνά τους και έληξε με τον θάνατο του Koresh και 75 άλλων ανθρώπων, σχετικά στο Quillen, C. (2002), *όπ.παρ.*, σελ. 287.

²⁹² *Ibid.*, σελ. 288.

²⁹³ Jackson R., Jarvis L., Gunning J., Smyth M.B. (eds), (2011), *όπ.παρ.*, σελ. 168.

²⁹⁴ Zakakol A. (2011), *όπ.παρ.*, σελ.2316

ΕΤΑ για δημιουργία βασκικού κράτους με τμήματα από την Γαλλία και την Ισπανία, θα μπορούσαν να θεωρηθούν υπερβολικά φιλόδοξοι στόχοι²⁹⁵.

Εξίσου αδύναμο θεωρείται και το επιχείρημα ότι οι «παραδοσιακοί» τρομοκράτες ήταν πρόθυμοι να κάνουν συμβιβασμούς στους σκοπούς τους, ενώ οι «νέοι» τρομοκράτες έχουν μη διαπραγματεύσιμα αιτήματα, κινούμενοι με τον απολυταρχικό τρόπο που επιβάλλουν τα θρησκευτικά τους κίνητρα. Ο Field σημειώνει ότι οι τρομοκράτες διαμορφώνουν τα αιτήματα τους σε απόλυτους όρους προκειμένου να προσελκύσουν νεοσύλλεκτους, όσο και για να διαφοροποιηθούν από τις μη-βίαιες φατρίες, επομένως θεωρεί λογικό τα κίνητρα τους να εμφανίζονται ως φανατικά και αδιάλλακτα σε αυτούς που βρίσκονται έξω από το συγκεκριμένο σύστημα αξιών. Συμπληρώνει, όμως, ότι τα κίνητρα των μη θρησκευτικών οργανώσεων μπορούν να καταστούν σε πολλές περιπτώσεις στον ίδιο βαθμό αδιάλλακτα με τα θρησκευτικά²⁹⁶. Οι περιπτώσεις των κοσμικών ομάδων Tamil Tigers, οι αριστεριστές του Popular Front- Liberation Palestine (PFLP) και το αποσχιστικό Kurdistan Workers Party (PKK) είναι από τις πιο χαρακτηριστικές.

Όσον πάλι αφορά τα ζητήματα διαπραγμάτευσης, πολλές από τις «παραδοσιακές» ομάδες δεν ήταν πρόθυμες να διαπραγματευθούν σοβαρά με τις κυβερνήσεις προκειμένου να λύσουν τις όποιες διαμάχες, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της δράσης τους. Όπως, για παράδειγμα, η Provisional Irish Republican Army, ομάδα αποφασισμένη για περισσότερο από μια δεκαετία να μην σταματήσει παρά μέχρι την πλήρη απομάκρυνση των Βρετανών από την Βόρεια Ιρλανδία. Όμοια, διάφορες παλαιστινιακές ομάδες που άνηκαν στο «rejection front», όπως η οργάνωση Abu Nidal και το PFLP αρνούσαν να διαπραγματευτούν με την ισραηλινή κυβέρνηση²⁹⁷.

Στην πραγματικότητα, η προθυμία μιας τρομοκρατικής ομάδας να συμβιβαστεί φαίνεται να διαμορφώνεται με την πάροδο του χρόνου και να εξαρτάται από την εκάστοτε στρατηγική κατάσταση. Παράλληλα η απόφαση να επιδιωχθεί μια διαπραγμάτευση επηρεάζονταν και επηρεάζεται από μια σειρά

²⁹⁵ Creshnaw M. (2003), «New versus Old Terrorism. Is Today's 'new' terrorism qualitatively different from pre-September 11 'old'», *Palestine and Israel, Journal of Politics, Economics and Culture*, διαθέσιμο στο <http://www.pij.org/details.php?id=80>

²⁹⁶ Field A. (2009), *οπ.παρ.*, σ.σ. 201-2.

²⁹⁷ *Ibid.*, σελ. 201.

παραγόντων, όπως το πολιτικό κλίμα, η δύναμη της τρομοκρατικής ομάδας και τα εκάστοτε ισχύοντα αντιτρομοκρατικά μέτρα²⁹⁸. Όπως αναφέρει και ο Field είναι, τουλάχιστον απλοϊκό να υποστηρίζεται ότι η επιθυμία μιας ομάδας να διαπραγματευθεί εξαρτάται από μια και μοναδική αιτία, δηλαδή από το αν η οργάνωση έχει κοσμικά ή θρησκευτικά κίνητρα²⁹⁹.

Τακτικές :

- **Χρήση υπερβολικής βίας**

Οι οπαδοί της θεωρίας της «νέας» τρομοκρατίας υποστηρίζουν ότι οι τρομοκράτες έχουν γίνει περισσότερο φονικοί, επιθυμούν δε την χρήση απεριόριστης βίας με σκοπό να προκαλέσουν μεγάλο αριθμό θυμάτων. Κι αυτό σε αντίθεση με τους «παραδοσιακούς» τρομοκράτες οι οποίοι είχαν υιοθετήσει μια τέτοια στρατηγική προσέγγιση της βίας³⁰⁰, που είχε ως αποτέλεσμα να είναι περισσότερο συγκρατημένοι στην χρήση της. Οι αντιτιθέμενοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι το επιχείρημα δεν ισχύει, καθώς οι χωρίς διάκριση επιθέσεις και η πρόκληση μεγάλου αριθμού θυμάτων αποτελούν εδώ και αρκετό καιρό γενικό χαρακτηριστικό της τρομοκρατίας.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το επίπεδο των ανθρωπίνων απωλειών ανά περιστατικό έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, όμως ο αριθμός των περιστατικών έχει μειωθεί. Όπως σημειώνει ο Neumann δεν έχει μέχρι σήμερα υπάρξει καμία βάση δεδομένων η οποία να δείχνει πτώση ή στασιμότητα στις επιθέσεις με μαζικά θύματα τις τελευταίες δεκαετίες³⁰¹. Παρατηρούμε όμως ότι η αύξηση των θυμάτων ανά περιστατικό ξεκινά από τις αρχές της δεκαετίας του '80 (βλ. τον Πίνακα αρ.3, που ακολουθεί). Καθώς όμως η «νέα» τρομοκρατία γεννιέται στις αρχές του '90, η αύξηση αυτή των θυμάτων δεν φαίνεται να συνδέεται άμεσα με το φαινόμενο μιας «νέας» τρομοκρατίας, ή να αποτελεί χαρακτηριστικό αυτής και μόνο.

²⁹⁸ Taylor, M., Horgan, J. (.2007), «Future developments of political terrorism in Europe», *Terrorism and Political Violence* 11 (4), (Dec 2007), σελ 89.

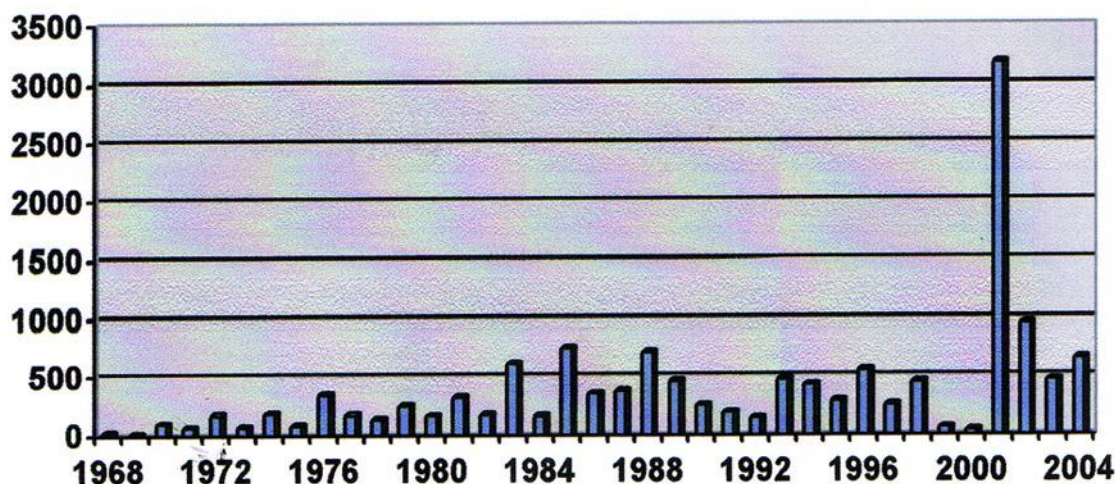
²⁹⁹ Field A. (2009), *οπ.παρ.*, σελ. 201.

³⁰⁰ Zimmerman, D. (2004), «Terrorism Transformed: The 'New Terrorism,' Impact Scalability and the Dynamic of Reciprocal Threat Perception». *The Quarterly Journal* 3, no. 1, (March 2004), *οπ.παρ.* σ.σ. 22-23.

³⁰¹ *Ibid.*

ΠΙΝΑΚΑΣ.3.

ΘΑΝΑΤΟΙ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΚΤΥΠΗΜΑΤΑ (Fatalities in International Terrorist Incidences)

Πηγή: Spencer AL., "Questioning the Concept of New Terrorism", *Peace Conflict & Development*, Issue 8, January 2006, σελ. 16, (διαθέσιμο στο www.peacestudiesjournal.org.uk).

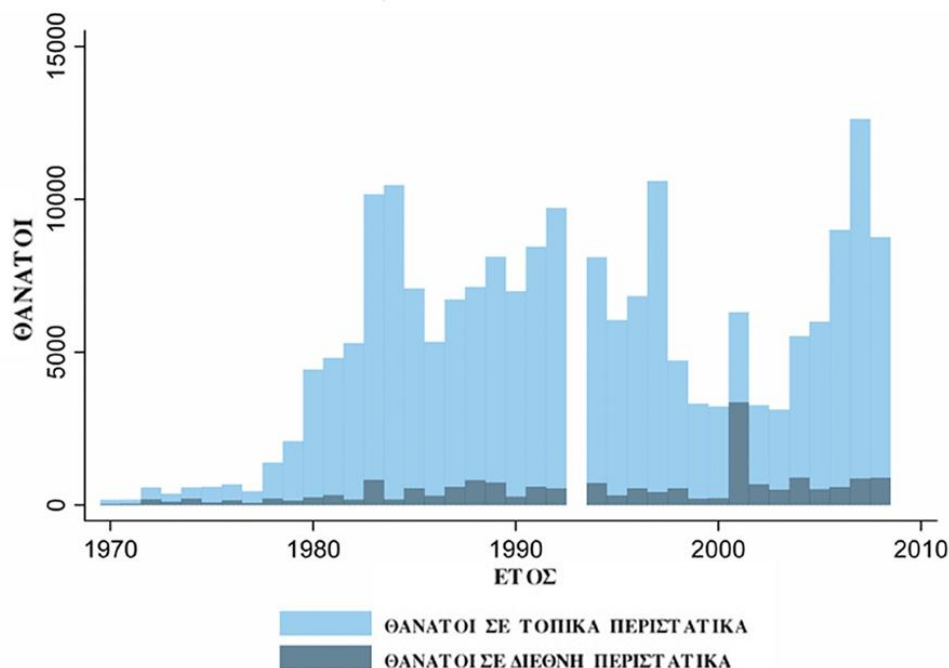
Η Crenshaw υπογραμμίζει ότι τα επίπεδα «επιλεκτικότητας» -στην σύνδεση στόχου με προβλεπόμενα θύματα- ποικίλλουν ανάλογα με τις ομάδες και με το πέρασμα του χρόνου και όχι σύμφωνα με τη διαίρεση σε θρησκευτικό-κοσμικό ή παρελθόν-παρόν³⁰². Μια θέση που επιβεβαιώνεται μέσα από τα στατιστικά στοιχεία (βλ. πίνακα αρ. 4) ενώ διαγνέεται η υποτιθέμενη διάκριση μεταξύ της «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας βάσει του κριτηρίου του αριθμού των θυμάτων των περιστατικών. Αντίθετα, η θνησιμότητα διαφοροποιείται σημαντικά μέσα από το πέρασμα του χρόνου και όχι μέσα από μια διαίρεση σε «παλαιά» και «νέα» τρομοκρατία³⁰³.

³⁰² Crenshaw M. (2008a), *όπ.παρ.* σελ 128.

³⁰³ Gofas A. (2012), «'Old' vs 'New' Terrorism: What's in a Name?», *Turkish journal of international relations*, σελ. 14.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 :

ΘΑΝΑΤΟΙ ΣΕ ΤΟΠΙΚΑ & ΔΙΕΘΝΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ 1970 -2008

Πηγή : Gofas, Andreas (2012), «"Old" vs "New" Terrorism: What's in a Name?», *Turkish journal of international relations* [προσεχώς], σελ. 15.

Μια σειρά παραδειγμάτων³⁰⁴, όπως η τρομοκρατική επίθεση με παγιδευμένα φορτηγά εναντίον των δυνάμεων ΗΠΑ και Γαλλίας στο Λίβανο το 1983 που προκάλεσε το θάνατο σε 367 ανθρώπους, ή η συντριβή του αεροσκάφους της Pan American το 1988 πάνω από το Lockerbie που κόστισε τη ζωή σε 270 ανθρώπους και η βόμβα στην πτήση της Air India το 1985 με 329 θύματα, επιβεβαιώνουν ότι ο μεγάλος αριθμός θυμάτων δεν είναι απόρροια του θρησκευτικού ή κοσμικού χαρακτήρα της ομάδας. Φαίνεται λοιπόν ότι οι «παλαιοί», υποτιθέμενοι «λογικοί», τρομοκράτες δεν ήταν πάντοτε τόσο διακριτικοί στις επιλογές των στόχων τους, ενώ συχνά επιτίθονταν σε αθώους πολίτες, πυροδοτώντας βόμβες σε δημόσιους

³⁰⁴ Υπάρχουν και παλαιότερα παραδείγματα : οι Γάλλοι αναρχικοί που το 1880 πυροδοτούσαν βόμβες σε πολυσύχναστα κέντρα, ή οι Ισπανοί ομοϊδεάτες τους που αποδείχτηκαν εξαιρετικά βίαιοι. Ο Martin Miller αναφέρει την τάση αυτή του ευρωπαϊκού αναρχικού κινήματος ως «διάθεση για καταστροφή». Παρόμοια, εθνικιστικές ομάδες ευθύνονται για πολύνεκρες επιθέσεις, όπως αυτή στο King David Hotel στην Ιερουσαλήμ το 1946, με 91 νεκρούς και 45 τραυματίες, ή οι αδιάκριτες επιθέσεις της FLN κατά τον πόλεμο της Αλγερίας, σχετικά στο Crenshaw M. (2008), *οπ.παρ.*, σ.σ.128-129.

χώρους με ελάχιστη, ή και καμία ειδοποίηση³⁰⁵. Είναι βέβαια γεγονός ότι κανένα από τα παραπάνω περιστατικά δεν μπορεί να συγκριθεί με τα θύματα που προκάλεσε η 11/9, εντούτοις ο όρος «νέα» τρομοκρατία είχε εισαχθεί πολύ πριν το 2001. Ακόμα όμως κι αν ο όρος «νέα» τρομοκρατία γεννιόταν την 11^η Σεπτεμβρίου, πάλι θα υπήρχαν ερωτηματικά για την νομιμοποίησή του, αφού ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του θα στηρίζονταν αποκλειστικά σε μια και μοναδική επίθεση³⁰⁶.

Τέλος, η μελέτη της ταξινόμησης των είκοσι πιο δολοφονικών ομάδων στην MIPT (Terrorism Knowledge Base) μοιάζει να εξασθενεί περαιτέρω τη σχέση θρησκείας-«φονικότητας», καθώς μόνο εννιά από τις είκοσι ομάδες είναι αποκλειστικά θρησκευτικές (βλ.πίνακα αρ. 5)

Αυτό που γίνεται εμφανές από τα παραπάνω είναι ότι «παραδοσιακοί» και «νέοι» τρομοκράτες έχουν ακολουθήσει την ίδια λογική στοχοποίησης πολιτών προκείμενου να δημιουργήσουν φόβο και ανησυχία³⁰⁷. Η αύξηση δε των θανατηφόρων περιστατικών μπορεί να αντιμετωπίζεται περισσότερο ως μια διαχρονική διαδικασία, η οποία δεν αποτελεί χαρακτηριστικό που προσδιορίζει την «νέα» τρομοκρατία³⁰⁸ αλλά την τρομοκρατία στο σύνολο της³⁰⁹.

Όσον δε αφορά το επιχείρημα ότι οι «νέοι» τρομοκράτες αδιαφορούν πλήρως για τη κοινή γνώμη, γεγονός που αντανάκλαται στον αριθμό των θυμάτων των επιθέσεων τους, είναι μάλλον αδύναμο. Φυσικά και ενδιαφέρονται να τραβήξουν την προσοχή και να αποκτήσουν αναγνωρισιμότητα και φυσικά χρειάζονται την λαϊκή υποστήριξη, τόσο για στρατολόγηση, όσο και χρηματοδότηση³¹⁰. Σε περιπτώσεις που η τελευταία αγνοήθηκε, οργανώσεις οδηγήθηκαν στην πλήρη απομόνωση και τελικά στην εξαφάνιση. Η περίπτωση της Gamaat Islamiya, Ισλαμικής ομάδας, η οποία επιχειρούσε επιθέσεις εναντίον σε τουρίστες στην Αίγυπτο, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα³¹¹. Τα σκηνοθετημένα βίντεο και οι ηχογραφημένες κασέτες του Osama bin Laden

³⁰⁵ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ 203, και Neumann P. (2009), *όπ.παρ.*, σελ 25.

³⁰⁶ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 15. Ακόμη Crenshaw M. (2008a), *όπ.παρ.* σελ. 130.

³⁰⁷ Field A., (2009), *όπ.παρ.*, σελ 204.

³⁰⁸ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 18.

³⁰⁹ Masters D. (2008), *όπ.παρ.* σελ. 412.

³¹⁰ Spencer A. (2010), στο Gottlieb S., (ed), *όπ.παρ.*, σελ. 13 και Tucker, D., (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 6.

³¹¹ Neumann P. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 148-49, επίσης στο Crenshaw M., (2008), *όπ.παρ.* σελ. 130.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ ΑΠΟ 100 ΘΑΝΑΤΟΥΣ, 1968 - 2006

ΟΜΑΔΑ	ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ	ΤΡΑΥΜΑΤΙΕΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ
Al-Qaeda	28	8,859	3,533
Al-Qaeda Organization in the Land of the Two Rivers*	179	2,719	1,463
Hezbollah*	180	1,538	838
Hamas*	545	2,904	595
Riyad us-Saliheyn Martyrs' Brigade* (Chechnya)	11	1,136	514
Armed Islamic Group	64	259	506
Lord's Resistance Army (LRA)	27	291	503
Ansar al-Sunnah Army	49	894	478
Taliban	168	239	339
Jemaah Islamiyah (JI)	4	699	261
Abu Hafs al-Masri Brigade (Al Qaeda in Europe)	9	826	249
Dagestan Liberation Army*	4	453	248
Tawhid and Jihad* (Iraq)	30	219	200
Abu Sayyaf Group (ASG)*	55	515	197
Palestinian Islamic Jihad (PIJ)*	119	971	186
Movsar Baryayev Gang* (Chechnya)	2	657	162
Lashkar-e-Taiba (LeT)*	17	276	150
Al-Gama'a al-Islamiyya (GAI)	36	229	134
Ansar Allah	3	236	117
Moro Islamic Liberation Front (MILF) *	29	311	104

*Classified as hybrid religious and national-separatist groups; note also that Hamas is not typically listed as a 'new terrorist' group even though it is religious and causes mass casualties.

Πηγή : Crenshaw Martha (2008b), «"New" vs "Old" Terrorism: A critical Appraisal» στο Coolsaet Rik (ed.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation*, Ashgate Publishing Limited, UK. σελ.33.

αποδεικνύουν ακριβώς το ενδιαφέρον των «νέων» τρομοκρατών να παραμείνουν στο επίκεντρο της δημοσιότητας³¹². Η δήλωση του Jenkins «ητρομοκρατία είναι

³¹² Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 17.

θέατρο» επαληθεύεται ακόμα σήμερα. Η τρομοκρατία είναι ένα θέατρο που απλά διαδραματίζεται τώρα σε μια μεγαλύτερη σκηνή, όπου οι πράξεις βίας πρέπει να είναι πιο πλατιές, να προκαλούν μεγαλύτερο σοκ, προκειμένου να κρατήσουν ζωντανή την προσοχή των εξοικειωμένων πια, με τη βία, τηλεθεατών³¹³.

- **Επιθέσεις αυτοκτονίας**

Οι επιθέσεις αυτοκτονίας είναι τακτική που συνδέθηκε κατά κόρον για κάποιους με το φανατικό πρόσωπο της «νέας» τρομοκρατίας³¹⁴ και συνέβαλε δραματικά στην αύξηση των θυμάτων³¹⁵. Όμως είναι μια τακτική που χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν, τόσο από θρησκευτικές ομάδες, όσο και κοσμικές³¹⁶, και σε καμία περίπτωση δεν μονοπωλείται από ισλαμικούς φονταμενταλιστές. Ήδη, από την δεκαετία του '80 εφαρμόζονταν από τους Tamil Tigers στην Σρι Λάνκα, ενώ πολλοί αναρχικοί του 19^{ου} αιώνα στην Ευρώπη πέθαιναν κατά την διάρκεια επιθέσεων στους στόχους τους³¹⁷. Σύμφωνα με τον Pape, η εν λόγω τακτική σχετίζεται με τον θρησκευτικό φονταμενταλισμό πολύ λιγότερο από ότι η ίδια η «νέα» τρομοκρατία διατείνεται³¹⁸. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης του μόνον οι μισές περίπου από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της περιόδου αυτής μπορούν να συσχετιστούν με τον ισλαμικό φονταμενταλισμό³¹⁹.

- **Χρήση τεχνολογίας και Όπλα μαζικής καταστροφής**

Πολλοί είναι κι αυτοί που υποστηρίζουν ότι η εξάπλωση της τεχνολογίας και της πρόσβασης σε πληροφορίες μέσω διαδικτύου, αποτελούν νέες τάσεις, που συνέβαλαν στην εμφάνιση της «νέας» τρομοκρατίας³²⁰. Σύμφωνα με τον Copeland,

³¹³ Ibid., σελ. 24, επίσης Πάσχος Γ. (2005), *Η επιστροφή των λύκων. Πολιτικές του τρόμου στον 21^ο αιώνα*. Σαββάλας, σελ. 234 και Cooper, H. H. A. (2001), «The Problem of Definition Revisited», *American Behavioral Scientist*, Vol. 44, No. 6, σ.σ.887-888.

³¹⁴ Βλ. Duyvesteyn, I. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 446.

³¹⁵ Gofas A. (2012), *όπ.παρ.*, σελ. 15.

³¹⁶ Pape R. A (2003), «The Strategic logic of suicide terrorism.», *American Political Science Review*, 97 (3), σελ. 343.

³¹⁷ Spencer A. (2010) στο Gottlieb S. (ed.), *όπ.παρ.* σελ 12.

³¹⁸ Pape R. A (2003), *όπ.παρ.* σελ 343.

³¹⁹ Jackson R. (2007), «Constructing Enemies: “Islamic Terrorism” in Political and Academic Discourse», *Government and Opposition*, Vol. 42, No. 3, σελ.416.

³²⁰ Hoffman B. (1997) «The Modern Terrorist Mindset: Tactics, Targets and Technologies», *Columbia International Affairs, Online Working Paper* (October 1997).

η διάθεση πληροφοριών δεν αποτελεί τίποτα καινούργιο, καθώς συμβουλές για την δημιουργία μιας βόμβας και τακτικές τρόμου ήταν διαθέσιμες σε ενημερωτικά δελτία και εγχειρίδια τουλάχιστον από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα³²¹ και αναφέρει χαρακτηριστικά το *Anarchist Cookbook* που εκδόθηκε το 1960³²². Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το ρόλο της τεχνολογίας στην διαφοροποίηση, «αποτελεσματικότητα» των μέσων και ιδιαίτερα το ρόλο του διαδικτύου ως μέσον επικοινωνίας, διανομής της πληροφορίας, κοινωνικοποίησης της πράξης³²³.

Οι οπαδοί του «νέου» Παραδείγματος για την τρομοκρατία υποστηρίζουν επίσης, ότι η χρήση όπλων μαζικής καταστροφής αποτελεί μια ακόμα νέα τάση επειδή ακριβώς η απειλή μαζικής καταστροφής αποτελεί θεμελιώδη αρχή του. Το παράδειγμα της Aum Shinirikyō και η χρήση του τοξικού σαρίν στο μετρό του Τόκιο χρησιμοποιείται για να συνδέσει τη «νέα» τρομοκρατία με την χρήση όπλων μαζικής καταστροφής³²⁴. Επιχείρημα καθόλα αμφισβητήσιμο καθώς αποτελεί την εξαίρεση, παρά τον κανόνα από άποψη τρομοκρατικής συμπεριφοράς³²⁵. Οι επιστολές με άνθρακα που στοίχισαν τη ζωή σε πέντε ανθρώπους στις Η.Π.Α., αποτέλεσαν ένα δεύτερο περιστατικό που αν και μικρότερης εμβέλειας είχε «μαζική επίδραση» αυξάνοντας τον φόβο για μια μεγάλη βιολογική επίθεση.

Ωστόσο τα περιστατικά αυτά δεν μπορούν να διαμορφώσουν χαρακτηριστικά για μια «νέα» τρομοκρατία. Κι αυτό γιατί δεν είναι η πρώτη φορά που τρομοκρατικές οργανώσεις επιχειρούν να αποκτήσουν όπλα μαζικής καταστροφής καθώς υπάρχουν αποδείξεις για διάφορες απόπειρες³²⁶ εδώ και πολλές δεκαετίες³²⁷. Οι «πολιτικοί» τρομοκράτες του '70 και '80 στην Δύση είχαν έκδηλο ενδιαφέρον για τη χρήση μη-συμβατικών όπλων³²⁸. Ήδη το 1972 βρέθηκαν στην κατοχή μελών της νεοναζι ομάδας «Order of the Rising Sun», 30 - 40 κιλά

³²¹ Copeland. T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ 99.

³²² Gearson J. (2002), «The nature of Modern Terrorism» στο Lawrence Freedman (ed), *Superterrorism – Policy Responses*, Oxford: Blackwell Publishing, σελ. 15.

³²³ Για περισσότερα βλ. Duyvesteyn I., Malkii L., «No: The fallacy of the new terrorism thesis», στο Jackson R., Sinclair S. J. (2012), *Contemporary Debates on Terrorism*, Routledge, Taylor & Francis Group, New York, σελ.38.

³²⁴ Spencer A., (2006), *όπ.παρ.* σελ 18-19.

³²⁵ Hofmann B. (2001), *όπ.παρ.* σελ.424.

³²⁶ Stern J. E. (1993), «Will Terrorists Turn to Poison?», *Orbis* 37:2 σελ. 397.

³²⁷ Zimmermann, D. (2004), σελ 20.

³²⁸ *Ibid.*, σελ. 25.

επιδημικά παθογόνα τύφου, με τα οποία σκόπευαν να δηλητηριάσουν την παροχή νερού στο Chicago, το St. Louis και άλλες μεσοδυτικές πολιτείες των Η.Π.Α. Στη δεκαετία του '80, σε κρησφύγετα στην Γαλλία και την Γερμανία, βρέθηκαν χημικά (botanical toxin και organophosphorous) που χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή nerve gas που άνηκαν στην Red Army Fraction³²⁹. Το 1992, το PKK δηλητηρίασε δεξαμενές νερού της Τουρκικής Αεροπορίας με cyanide και το 1990 οι Tamil Tigers επιτέθηκαν σε στρατιωτικό στρατόπεδο στη Σρι Λάνκα με chlorine gas³³⁰. Θα ήταν λοιπόν ανακριβές να υποθέσουμε ότι τα όπλα μαζικής καταστροφής υπήρξαν ελκυστικά αποκλειστικά για τους θρησκευτικούς τρομοκράτες που επιδιώκουν να προκαλέσουν θύματα σε μαζική κλίμακα. Ακόμη και ο Laqueur, υποστηρικτής της έννοιας μιας «νέας» τρομοκρατίας, αναγνωρίζει ότι και οι δυο, «παλιοί» και «νέοι» τρομοκράτες, θα μπορούσαν να αντλήσουν στρατηγικά οφέλη από τα όπλα μαζικής καταστροφής³³¹.

Εκτός βέβαια από τα βιολογικά και χημικά όπλα, η απειλή πυρηνικών όπλων είναι αυτή που συνδέθηκε κυρίως την «νέα» τρομοκρατία. Μέχρι στιγμής δεν υπάρχει καμία επίθεση με πυρηνικά όπλα. Επιθέσεις σε πυρηνικούς σταθμούς τις δεκαετίες '70 και '80, αποδεικνύουν για ακόμα μια φορά ότι οι «παλιοί» τρομοκράτες επιθυμούσαν να περάσουν την πυρηνική γραμμή³³². Παρά ταύτα, στις πιο καταστρεπτικές τρομοκρατικές επιθέσεις μέχρι σήμερα έχουν χρησιμοποιηθεί μόνον συμβατικά όπλα, βόμβες, εκρηκτικά. Ο Hoffman αναφέρει ότι από το 1968 στην RAND (Chronology of International Terrorism), υπήρξαν λιγότερες από 100 ενδείξεις - σε ένα σύνολο 9.000 περιστατικών- για ανάμειξη σε προσπάθειες κατασκευής, κλοπής όπλων μαζικής καταστροφής, ή χρήσης³³³. Ο ίδιος σημειώνει ότι οι τρομοκράτες προτιμούν την ασφάλεια μιας μέτριας επιτυχίας που τους παρέχουν τα συμβατικά όπλα και οι παραδοσιακές τακτικές, από το ρίσκο μιας αποτυχίας, σύμφυτης με τις περίπλοκες συνθήκες στις επιθέσεις όπου χρησιμοποιούνται όπλα μαζικής καταστροφής. Το πιο σημαντικό εργαλείο για να λάβει χώρα μια τρομοκρατική επίθεση παραμένει η βόμβα, και τα παγιδευμένα

³²⁹ Spencer A. (2006), σελ 19.

³³⁰ Gearson J. (2002), σελ.15, βλ. επίσης Tucker J.B. (ed.), (2000), *Toxic Terror: Assessing Terrorist Use of Chemical and Biological Weapons*, Cambridge: MIT Press.

³³¹ Field A. (2006), *όπ.παρ.* σελ 204.

³³² Spencer A. (2006), *όπ.παρ.* σ.σ. 19-20.

³³³ Hoffman B. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 424.

αυτοκίνητα έχουν πρωτοφανή «δημοτικότητα»³³⁴. Το χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου στηρίχθηκε στην συμβατική τεχνολογία, αποδεικνύοντας ότι οι τρομοκράτες δεν χρειάζονταν όπλα μαζικής καταστροφής ώστε να περάσουν στο επόμενο «στάδιο» τρομοκρατίας³³⁵. Ο Claridge συμπληρώνει ότι οι αρχές έχουν σε πολλές περιπτώσεις διογκώσει την απειλή χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής με αποτέλεσμα την υπερβολική κατανάλωση οικονομικών πόρων για την αντιμετώπισή της³³⁶.

Κράτη-χορηγοί:

Ένα ακόμα επιχείρημα, το οποίο βρίσκει διχασμένους και τους ίδιους τους οπαδούς της «νέας» τρομοκρατίας είναι ότι οι τρομοκράτες εξελίχθηκαν σε ανεξάρτητους, μη κρατικούς, δρώντες που έχουν βρει καινούργιες μη-κρατικές πηγές χρηματοδότησης. Την αλλαγή αυτή στις πηγές εσόδων την αποδίδουν στις ευκαιρίες που πρόσφερε η παγκοσμιοποίηση, κυρίως μέσω του οργανωμένου εγκλήματος. Καθώς όμως και σ' αυτή την περίπτωση απαιτείται μια συμβιωτική σχέση με τις κυβερνήσεις, η άλλη πλευρά υποστηρίζει ότι δεν μπορούμε να μιλάμε στην πραγματικότητα, παρά για μια παραλλαγή της κρατικής χορηγίας³³⁷.

Ακόμη, μια μερίδα των υποστηρικτών του «νέου» Παραδείγματος συνεχίζουν να πιστεύουν ότι οι δεσμοί με το κράτος δεν έχουν διαρρηχθεί, προτάσσοντας το παράδειγμα της al-Qaeda η οποία διέθετε βάσεις και στρατόπεδα στο Αφγανιστάν. Και είναι πεπεισμένοι για την ύπαρξη συνεργασίας της τρομοκρατίας με κράτη όπως η Σαουδική Αραβία και το Πακιστάν. Όπως και να χει, και σ' αυτή την περίπτωση δεν διαπιστώνουμε κάποιου είδους καινοτομία, αφού η τρομοκρατία εξακολουθεί να έχει την κρατική στήριξη. Ίσως θα μπορούσαμε να μιλάμε μόνο για μια μικρή διαφοροποίηση από το χθες, καθώς η στήριξη αυτή δεν είναι πλέον οικονομική.

Αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι οι τρομοκράτες ακόμη χρειάζονται ένα μέρος να οργανώσουν τα σχέδια τους, να εξασκούνται, να εκπαιδεύουν

³³⁴ Freedman L. (2001), «The Third World War?», *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 43, No. 4, σελ. 72, επίσης και Duyvesteyn I., (2004), *όπ. παρ.*, σελ. 448 και Stern, J. E., (1993) σελ. 70.

³³⁵ Quillen C. (2002), *όπ.παρ.*, σελ. 290.

³³⁶ Claridge D. (1999), «Exploring the Myths of Syperterrorism», *Terrorism and Political Violence*, vol. 11, n 4 (1999), σ.σ. 144-148, βλ. επίσης Duyvesteyn I. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 448.

³³⁷ Copeland T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 98.

νεοσύλλεκτους. Βέβαια πολλά είναι τα κράτη που αν και αποφεύγουν να στηρίξουν ανοιχτά την τρομοκρατία, έχουν χάσει τον έλεγχο μέρους της περιφέρειας τους και κατ' επέκταση τα απαραίτητα αποθέματα πολιτικής δύναμης για να αντισταθούν σε πιθανή τρομοκρατική δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα στην περιοχή τους³³⁸. Αυτό δημιουργεί ερωτήματα, καθώς στην περίπτωση αυτή θα πρέπει, ή είναι δυνατόν, να μιλάμε για έναν εκούσιο συνεργάτη και ένα κράτος-χορηγό. Κι ακόμη, στο παράδειγμα του Αφγανιστάν το οποίο δεν αποτελεί ένα κράτος-σπόνσορα αλλά ένα κράτος χρηματοδοτούμενο από την τρομοκρατία (terrorist-sponsored state)³³⁹.

Πεδίο Δράσης:

Ο διεθνής, ή παγκόσμιος χαρακτήρας της «νέας» τρομοκρατίας εξίσου αμφισβητείται απ' όσους στέκονται κριτικά στην άποψη αυτή. Συμφωνούν ότι υπάρχουν ξεκάθαρες μορφές διεθνούς δράσης και συνεργασίας στην τρομοκρατία σήμερα, αναφέρουν όμως σειρά ιστορικών παραδειγμάτων από το παρελθόν που αποδεικνύει ότι τίποτα το καινούργιο δεν έχει προστεθεί³⁴⁰. Οι Bergesen και Lizardo υπογραμμίζουν ότι υπάρχουν λόγοι να θεωρούμε ότι το αναρχικό κίνημα το οποίο εμφανίστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, είχε επίσης διεθνή ή παγκόσμιο προσανατολισμό. Παραδείγματα όπως η δολοφονία του Ισπανού πρωθυπουργού από τον ιταλό Michele Angiolillo το 1897, η δολοφονία της αυτοκράτειρας Elizabeth της Αυστρίας από τον ιταλό Luigi Luccheni το 1898 και αυτή του Αυστριακού αρχιδούκα Franz Ferdinand από τον Σέρβο εθνικιστή στο Σαράγεβο το 1914, αποδεικνύουν το παραπάνω³⁴¹. Κι ακόμη διεθνής συνεργασία υπήρξε και μεταξύ πολλών από τις «παραδοσιακές» οργανώσεις (RAF, Red Brigades, Action Directe PFLP και IRA). Παρόλο που είχε την μορφή μιας υποστήριξης σε επίπεδο εκπαίδευσης, ή παροχής ασφαλούς καταφυγίου στο εξωτερικό, υπήρχαν και περιπτώσεις συνεργασίας σε τρομοκρατικές επιθέσεις. Το 1977, μια παλαιστινιακή ομάδα έκανε πειρατεία σε αεροπλάνο που προσγειώθηκε στην Σομαλία ζητώντας από την γερμανική κυβέρνηση την απελευθέρωση συντρόφων της RAF από γερμανικές φυλακές. Επίσης, πολλοί Γερμανοί τρομοκράτες από την Red Army

³³⁸ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.* σελ. 21.

³³⁹ Morgan M. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 48.

³⁴⁰ Neumann P. (2009), *όπ.παρ.* σελ 20 και Duyvesteyn I. (2004), *όπ.παρ.* σελ.444, και Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σ.σ. 21-2, επίσης Zimmermann, D., (2004), *όπ.παρ.* σελ. 24.

³⁴¹ Spencer A., (2006), *όπ.παρ.*, σ.σ. 21-22

Fraction, Movement 2 και June Revolutionary Cells συμμετείχαν σε διάφορες επιχειρήσεις για το PFLP, καθώς και σε επιχειρήσεις που οργάνωσε ο Ilich Ramirez Sanchez, γνωστός ως Κάρλος, το τσακάλι, για λογαριασμό της PFLP³⁴².

Και στο παρελθόν λοιπόν οι τρομοκράτες διασχίζουν τα διεθνή σύνορα, συλλέγουν κεφάλαια, εκπαιδεύουν μέλη και διευθύνουν επιθέσεις σε πολλές διαφορετικές χώρες³⁴³. Και παρόλο που κάποιοι ειδικοί υποστηρίζουν ότι η μορφή συνεργασίας που περιγράψαμε δεν είναι ίδια ακριβώς μ' αυτή που εντοπίζουν σήμερα, και βλέπουν ένα αυξημένο, σε σχέση με το παρελθόν, διεθνή ακτιβισμό, το επιχείρημα της «νέας» διεθνούς τρομοκρατίας αποδυναμώνεται³⁴⁴ και δεν είναι εύκολο να αμφισβητηθεί στοιχία μιας ιστορικής συνέχειας³⁴⁵. Σε συνδυασμό μάλιστα με τα αποτελέσματα της έρευνας του Goldman που φανερώνουν ότι οι τρομοκρατικές επιθέσεις είναι κατά κύριο λόγο ένα τοπικό φαινόμενο και ότι τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες δεν υπήρξε καμία αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση των επιθέσεων - αντίθετα από τις αρχές του '90 οι τρομοκρατικές επιθέσεις έγιναν λιγότερο παγκοσμιοποιημένες απ' ό,τι το '70 και '80 - εξασθενούν το επιχείρημα ότι βιώνουμε την περίοδο του «παγκόσμιου» τρόμου³⁴⁶. Μια πιο πρόσφατη έρευνα των Kis-Katow, Liebert και Sculze (βλ. Πίνακα αρ.6) συμφωνεί με τα ευρήματα του Goldman, καθώς επιβεβαιώνει ότι τα διεθνή περιστατικά είναι λίγα και σχετικά σταθερά στο πέρασμα του χρόνου³⁴⁷.

³⁴² *Ibid.*, σελ.22, βλέπε επίσης Duyvesteyn, I. και Malkii, L. (2012), «No: The fallacy of the new terrorism thesis» στο Jackson, Richard και Sinclair, Justin (eds), *Contemporary Debates on Terrorism*, Routledge, Taylor & Francis Group, New York (eds), σελ. 39.

³⁴³ Field A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 203.

³⁴⁴ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 22.

³⁴⁵ Neumann P. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 21.

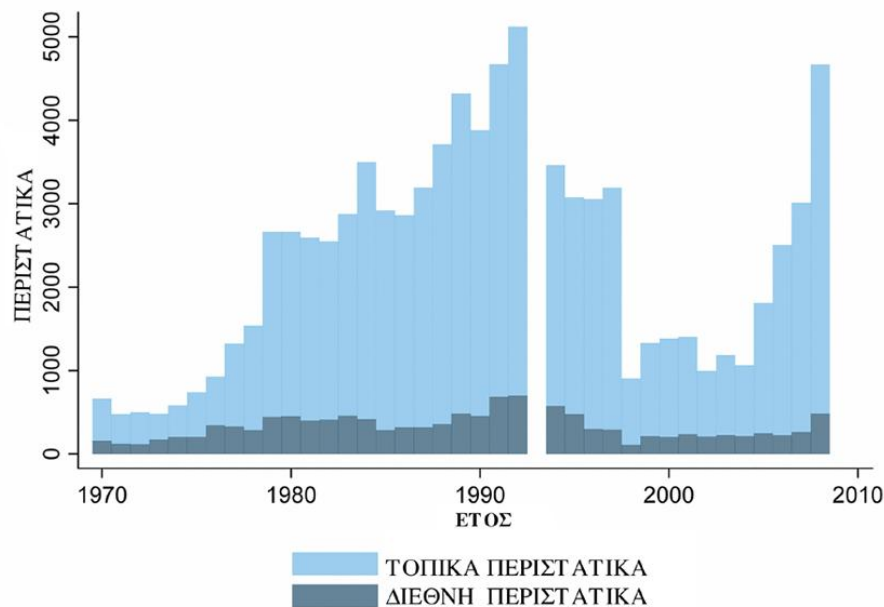
³⁴⁶ Στη δεκαετία του '90 και περισσότερο του 2000 οι τρομοκρατικές επιθέσεις γίνονται λιγότερο διεθνείς, καθώς μειώνονται τα ποσοστά. Χαρακτηριστικά, το ποσοστό διεθνών επιθέσεων που είναι 17% του συνόλου για την δεκαετία 1968-1977 και 24% για την επόμενη (1978-1987), μειώνεται στο 13% την δεκαετία 1988-1997 για να φθάσει λιγότερο από το 5% για την περίοδο 1988-2007. Goldman, O. (2010), «The Globalization of Terror Attacks», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 23, No.1, σελ. 50.

³⁴⁷ Gofas A. (2012), *όπ.παρ.*, σελ. 11.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΚΤΥΠΗΜΑΤΑ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΛΙΜΑΚΑ 1970 - 2008

ΤΟΠΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ
1970 - 2008

Πηγή : Gofas, Andreas (2012), «"Old" vs "New" Terrorism: What's in a Name?», *Turkish journal of international relations* (προσεχώς), σελ. 11.

Μορφή Οργάνωσης:

Όσον αφορά, τέλος, την μεγάλη διαφοροποίηση ανάμεσα σε «νέες» και «παλαιές» τρομοκρατικές οργανώσεις όσον αφορά την μορφή τους, οι κριτικοί της «νέας» τρομοκρατίας θεωρούν ότι οι διαφορές αυτές μεγαλοποιήθηκαν. Οι ομάδες της «νέας» τρομοκρατίας έχουν την μορφή ενός χαλαρού δικτύου, σε αντίθεση με την «παλαιά» που ακολουθούσε μια ιεραρχική δομή και ξεκάθαρη διοίκηση. Εντούτοις, η μορφή δικτύου δεν αποτελεί νέο φαινόμενο στην τρομοκρατία³⁴⁸. Ακόμη και ο Hoffman, οπαδός της «νέας» τρομοκρατίας, αμφισβητεί την νεωτερικότητα του. Άλλωστε και στις «παραδοσιακές» τρομοκρατικές οργανώσεις, παρόλο που υιοθετούν την ιεραρχία, συχνά η πυραμίδα της διοίκησης

³⁴⁸ Crenshaw M. (2003), *όπ.παρ.* σελ. 52 και Tucker D., (2001), *όπ.παρ.* σελ. 3 και Zimmermann D. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 23.

παρακάμπτεται, γεγονός που σημαίνει ότι στην πράξη λειτούργησαν συχνά ως ένα λιγότερο οργανωμένο δίκτυο μαχητών³⁴⁹.

Άλλωστε πολλές «παραδοσιακές» ομάδες ενθάρρυναν ενεργά μια δομή χαλαρού δικτύου τόσο για στρατηγικούς, όσο και για πρακτικούς λόγους³⁵⁰. Για παράδειγμα, μια τέτοια δομή εντοπίζεται, πριν από έναν αιώνα και περισσότερο, στο αναρχικό κίνημα Anarchist or Black International, που δρούσε κατά κύριο λόγο στην Ρωσία και την Γαλλία³⁵¹. Παρόμοιες δομές εντοπίζονται επίσης στην PLO, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ως μια οργάνωση - ομπρέλα, όπου η κύρια φατρία Fatah δεν είχε το μονοπώλιο της βίας, ενώ συνυπήρχαν και διάφορες άλλες φατρίες που δρούσαν σχεδόν ανεξάρτητα, έχοντας διαφορετικές στρατηγικές και πολιτικές³⁵². Το ίδιο μπορεί να υποστηριχθεί για την Hezbollah, που μπορεί με την σειρά της να θεωρηθεί οργάνωση-ομπρέλα των ριζοσπαστικών συιτικών ομάδων, ενώ οι σχέσεις μεταξύ των μελών δεν ακολουθούν ένα αυστηρό μοντέλο ελέγχου³⁵³. Και οι μαρξιστικές ή αριστερές επαναστατικές ομάδες απέκτησαν δομή σχεδόν δικτύου όσο η ιδεολογική διαφοροποίηση οδηγούσε σε δομική πολυπλοκότητα³⁵⁴. Για παράδειγμα, στη RAF, η δεύτερη, τρίτη και τέταρτη γενιές τρομοκρατών δεν σχηματίζουν την ιεραρχική οργάνωση πυραμίδας, αλλά ένα δίκτυο με κοινούς στόχους³⁵⁵. Το ίδιο συμβαίνει και με την Red Brigades, που ήταν οργανωμένη σε ανεξάρτητα «columns», ή τη Γαλλική Action Directe, η οποία αποτελούταν από δυο ομάδες, με την μια να περιορίζεται στη Γαλλία και την άλλη να επιχειρεί διεθνώς και να συνδέεται με δυο ομάδες του Βελγίου. Σ' αυτές μπορεί να προστεθεί και ο IRA που λειτουργούσε μερικές φορές ανεξάρτητα, χωρίς την έγκριση του Στρατιωτικού Συμβουλίου της οργάνωσης³⁵⁶.

Όπως υπάρχουν «παλαιές» οργανώσεις με δομή δικτύου, αντίστοιχα υπάρχουν σημάδια ιεραρχίας στη «νέα» τρομοκρατία³⁵⁷. Οργανώσεις όπως η

³⁴⁹ Field A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ 202

³⁵⁰ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ 202

³⁵¹ Hoffman B. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 24.

³⁵² Gobban H. (1981), *The Palaistinian Liberationa Organisation, People, Powers and Politics*, Cambridge :Cambridge University Press, σελ. 140.

³⁵³ Ranstorp M. (1994), «Hizbullaz's Command Leadership: its structures, Decision-Making and Relationship with Iranian Clergy and institutions», *Terrorism and Political Violence*, vol.6, No3, σελ. 304.

³⁵⁴ Tucker D. (2001), *όπ.παρ.*, σελ 4.

³⁵⁵ *Ibid.*,.

³⁵⁶ Crenshaw M. (2008a), *όπ. παρ.*, σελ. 133.

³⁵⁷ Spencer A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 23.

Hezbollah, η Hamas και η Αιγυπτιακή Islami Jihad έχουν μια πιο παραδοσιακή μορφή, όπως αντίστοιχα συμβαίνει με την ιαπωνική Aum Shinrikyo που υιοθετεί ιεραρχική δομή. Και η al-Qaeda όμως, ιδιαίτερα πριν τον πόλεμο στον Αφγανιστάν το 2001, ήταν μια κεντροποιημένη οργάνωση³⁵⁸, με επικοινωνία «πρόσωπο με πρόσωπο»³⁵⁹. Διακρίνεται σ' αυτήν μια ενεργή ομάδα ηγεσίας που διευθύνει τις επιθέσεις, καθώς και μια σειρά μονάδων κάτω από το επίπεδο ηγεσίας, που είναι υπεύθυνες για την στρατολόγηση, τις δημόσιες σχέσεις και την χρηματοδότηση³⁶⁰. Η πρακτική αυτή ήταν εμφανής στο σχεδιασμό και την προετοιμασία της 11/9, όπου υπάρχει μια κεντρική ηγεσία την οποία εκπροσωπεί ο bin Laden, αλλά παράλληλα και ένα ευρύτερο δίκτυο υποστηρικτών της ομάδας³⁶¹. Ανεξάρτητα όμως από την πραγματική μορφή των τρομοκρατικών οργανώσεων είναι γεγονός ότι οι οργανωτικές διαφορές μεταξύ «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας μεγαλοποιήθηκαν ριψοκίνδυνα³⁶².

Την ίδια στιγμή «παλαιές» και «νέες» τρομοκρατικές οργανώσεις, συγκεντρώνουν στους κόλπους τους διαφορετικούς τύπους μελών: τους επαγγελματίες που αποτελούν τον σκληρό πυρήνα, τους ευκαιριακούς τρομοκράτες και μια σειρά στενών υποστηρικτών³⁶³. Ο χαρακτηρισμός του «ερασιτέχνη» που αποδόθηκε στους «νέους» τρομοκράτες, δεν επαληθεύεται τουλάχιστον με την παραδοσιακή του έννοια καθώς για παράδειγμα στην περίπτωση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου είχαμε να κάνουμε μάλλον με καλά εκπαιδευμένους πιλότους³⁶⁴. Ο Tucker σημειώνει μάλιστα, ότι στην πραγματικότητα όλοι οι τρομοκράτες ξεκινούν ως ερασιτέχνες, κι αν τα λάθη τους δεν αποβούν μοιραία για τους ίδιους και επιβιώσουν, ίσως μάθουν από αυτά ώστε να γίνουν επαγγελματίες. Επιπλέον αποδίδει το γεγονός ότι εντοπίζονται ερασιτέχνες ανάμεσα στους ισλαμιστές

³⁵⁸ Crenshaw M. (2008a), σελ.132.

³⁵⁹ Crenshaw M. (2003), *όπ.παρ.*, διαθέσιμο στο: <http://www.pij.org/details.php?id=80>

³⁶⁰ Mayntz R. (2004), «Organizational Forms of Terrorism- Hierarchy, Network, or a Type sui generis?», *MPIfG Discussion Paper 04/04*, Cologne: Max-Planck-Institute for the Study of Societies, σ.σ. 11-12.

³⁶¹ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 203.

³⁶² Gofas A. (2012), *όπ.παρ.*, σ.σ. 8-9 .

³⁶³ Spencer A. (2006), σελ. 23./ Hoffman B. (2002), «Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 25, No. 5, σ.σ. 309-310.

³⁶⁴ Copeland T. (2001), *όπ.παρ.*, σελ. 9.

τρομοκράτες πιθανά επειδή αυτοί είχαν ξεκινήσει σχετικά πρόσφατα την δράση τους³⁶⁵.

3.2.1 «Νέα» ν «Παλαιά» Τρομοκρατία και τα πρώτα συμπεράσματα

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι τα επιχειρήματα για την ύπαρξη νέου Παραδείγματος έχουν μια βήμα προς βήμα απάντηση. Τα χαρακτηριστικά που του αποδόθηκαν δεν αποδείχθηκαν στην πραγματικότητα τόσο «νέα». Η «νέα» τρομοκρατία μοιάζει να μοιράζεται πολλά από τα χαρακτηριστικά της «παλαιάς», γεγονός που αμφισβητεί την κατασκευή. Τόσο οι πρόσφατες όσο και οι παλαιότερες ομάδες επέδειξαν ένα συνδυασμό θρησκευτικών και κοσμικών κινήτρων, μαζί με μια σύνθεση παγκόσμιων και τοπικών σκοπών και μια κυμαινόμενη επιθυμία για διαπραγμάτευση³⁶⁶. Επίσης οι τρομοκρατικές ομάδες, σε όλη την περίοδο που εξετάζουμε, επέδειξαν παρόμοια οργανωτικά χαρακτηριστικά, συνδυάζοντας ιεραρχίες και δίκτυα προκειμένου να διευκολύνουν την διεθνή και εσωτερική, τοπική δράση, ενώ διαπιστώνεται και μια κοινή στρατηγική προσέγγιση στη χρήση βίας. Γυρνώντας μάλιστα πίσω στον 19^ο αιώνα παρατηρούμε ότι η «νέα» τρομοκρατία υιοθετεί πολλά χαρακτηριστικά από τις ομάδες των Ρώσων επαναστατών, των Ευρωπαίων αναρχικών και των Ιρλανδών εθνικιστών³⁶⁷.

Είναι βέβαιο ότι κάποια πράγματα έχουν εξελιχθεί και κάποια άλλα έχουν αλλάξει στην τρομοκρατία σε σχέση με το παρελθόν, γεγονός που εξηγείται, καθώς σε έναν διαρκώς μεταλλασσόμενο κόσμο οι τρομοκράτες δεν είναι δυνατόν να μένουν αδρανείς³⁶⁸. Οι όποιες αλλαγές εντοπίζονται από τους υπερασπιστές της θεωρίας της «νέας» τρομοκρατίας είναι διαδικασίες που συνδέονται κυρίως με τις σημερινές συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, και αποτελούν διαφοροποίηση βαθμού και όχι είδους³⁶⁹, χωρίς να δημιουργούν εκείνες τις εξελίξεις που να δικαιολογούν τον όρο «νέα». Κι ακόμη περισσότερο να καθιστούν δυο, διακριτά μεταξύ τους, κυρίαρχα είδη τρομοκρατίας. Η σημερινή τρομοκρατία δεν είναι ουσιαστικά, ή ποιοτικά ένα «νέο» φαινόμενο αλλά ένα φαινόμενο που θεμελιώνεται σε ένα

³⁶⁵ Tucker D. (2001), *όπ.παρ.*, σ.σ. 4-5.

³⁶⁶ Field A. (2009), *όπ.παρ.*, σελ. 205.

³⁶⁷ Crenshaw M. (2008a), *όπ.παρ.*, σελ. 120.

³⁶⁸ Spencer A. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 25.

³⁶⁹ Crenshaw M. (2008a), *όπ.παρ.*, σελ. 120.

εξελισσόμενο ιστορικό πλαίσιο³⁷⁰. Η διάταξη σε κύματα με αλληλοεπικαλυπτόμενους κύκλους που προτείνει ο Rapoport καταδεικνύει περισσότερο την ιστορική συνέχεια του φαινομένου, με διαφοροποιήσεις που δικαιολογούνται από τις εξωτερικές ιστορικές και πολιτικές συνθήκες.

3.3 «Νέα» τρομοκρατία : εργαλείο νομιμοποίησης του War on Terror;

Το γεγονός όμως ότι η θεωρία μιας «νέας» τρομοκρατία έφερε μαζί της μια σειρά εξελίξεων σε διεθνές επίπεδο και θα συνδεθεί στενά με μια καταγίδα αντιτρομοκρατικών μέτρων που υιοθετήθηκαν αμέσως μετά την 11/9, εγείρει ερωτήματα για τους λόγους που έγινε ιδιαίτερα ελκυστική η ιδέα μιας ποιοτικά διαφορετικής «νέας» τρομοκρατίας και όχι της συνέχειας και της σταδιακής αλλαγής.

Γιατί η ιδέα της «νέας» τρομοκρατίας αποδείχθηκε τόσο ελκυστική; Η φιλολογία που αναπτύχθηκε στο θέμα αυτό παραπέμπει κατ' ευθείαν στην θεωρία του securitization και τη Σχολή της Κοπεγχάγης. Με εφελτήριο το ερώτημα που τέθηκε θα εξεταστεί η διαδικασία κλιμάκωσης της τρομοκρατίας σε ζήτημα ασφάλειας, μέσα από την χρήση του λόγου ως κοινωνικής πρακτικής, προσθέτοντας, τέλος, στην εξίσωση την «πολιτική του φόβου», ως μέρους της πρακτικής της ασφάλειας.

3.3.1 Η τρομοκρατία ως υπαρξιακή απειλή.

Η τρομοκρατία, όπως είδαμε, αποτέλεσε μέρος της διευρυμένης έννοιας της ασφάλειας από την δεκαετία του '90. Οι Η.Π.Α. στην «National Security Strategy»³⁷¹ το 1994, εισάγουν την τρομοκρατία ως έναν από τους κινδύνους μη-στρατιωτικής φύσεως, και το 1998 ο Πρόεδρος Κλίντον διορίζει συντονιστή για την ασφάλεια, την προστασία των υποδομών και την αντιτρομοκρατία³⁷². Όμως το

³⁷⁰ *Ibid.*, σελ. 120.

³⁷¹ Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας

³⁷² Crenshaw M., (2000), «The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century», *Political Psychology*, Vol. 21, No.2, (Juin 2000), σελ. 407.

Σεπτέμβριο του 2001³⁷³ η τρομοκρατία αρχίζει να αποτελεί την «νέα απειλή ασφάλειας», αποκτώντας νέο μήνυμα³⁷⁴.

Το σοκ των αιφνιδιαστικών επιθέσεων υπήρξε το σημείο καμπής ώστε η τρομοκρατία να μεταφερθεί από την περιφέρεια στον πυρήνα των θεμάτων ασφάλειας³⁷⁵, ως υπ' αριθμόν ένα -υπαρξιακή- απειλή³⁷⁶. Η επείγουσα κατάσταση που δημιουργείται δικαιολογεί για την αντιμετώπιση της τη χρήση εξαιρετικών μέσων ακόμη και στρατιωτικής επέμβασης, καθώς η σύνδεσή της με τα όπλα μαζικής καταστροφής ενίσχυε περαιτέρω τον κίνδυνο. Τα ειδικά μέτρα που έλαβε η αμερικανική κυβέρνηση καλύπτονται από την ομπρέλα του *Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας - Global War on Terror (GWOt)*, την μεγαλύτερη αντιτρομοκρατική εκστρατεία στην ιστορία μέχρι σήμερα³⁷⁷.

Το GWOt δεν είναι μόνο ένα σύνολο θεσμικών πρακτικών αλλά και ένα σύνολο πολιτικών αφηγήσεων που χρησιμοποιήθηκαν με σκοπό να επιτύχουν την κοινωνική συγκατάθεση απέναντι στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Στο κέντρο του νομιμοποιητικού αφηγήματος (discourse) βρίσκεται η ιδέα μιας πανταχού παρούσας καταστροφικής απειλής που δικαιολογεί και απαιτεί τον παγκόσμιο «πόλεμο»³⁷⁸.

Η κυρίαρχη αφήγηση αποτελείται από μια σειρά συγκεκριμένων υπό-αφηγήσεων, με πρώτη την ιδέα ότι από την 11^η Σεπτεμβρίου μια «νέα» μορφή τρομοκρατίας έχει κάνει την εμφάνιση της, η οποία είναι τελείως διαφορετική από την «παλαιά». Σύμφωνα λοιπόν μ' αυτή την υπο-αφήγηση, οι Δυτικές κοινωνίες απειλούνται από μια «νέου» είδους καταστροφική τρομοκρατία, όπου τρομοκράτες γεμάτοι μίσος, βοηθούμενοι από κράτη-παρίες (axis of evil) αναζητούν όπλα μαζικής καταστροφής για να σκοτώσουν χιλιάδες δυτικούς. Καθώς οι τρομοκράτες

³⁷³ Hough P. (2004), *όπ.παρ.*, σελ 14.

³⁷⁴ Franks J. (2009), *όπ.παρ.*, σελ 2.

³⁷⁵ Gofas A. (2012), *όπ.παρ.*, σελ. 3.

³⁷⁶ Η Condoleezza Rice δηλώνει ότι «δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι σήμερα η Αμερική αντιμετωπίζει μια **υπαρξιακή απειλή** για την ασφάλεια μας- μια απειλή τόσο σοβαρή, όσο αυτές που αντιμετώπισε στη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου, του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και του Ψυχρού Πολέμου», στο Rice C., «A balance of power that favors freedom», 1 October 2002, διαθέσιμο στο: <http://www.manhattan-institute.org/html>

³⁷⁷ Jackson R. (2005), *Writing the war on Terrorism. Language, Politics and Counter-Terrorism*, Manchester University Press, UK, σελ. 8.

³⁷⁸ Jackson, R. (2007f), «Playing the Politics of fear: Writing the Terrorist threat in the war on terrorism», στο G. Kassimeris (ed.), *Playing Politics with Terrorism*. London: Hurst and Company, σελ.179.

είναι φανατικοί, παρακινούμενοι από θρησκευτικά κίνητρα, παράλογοι και φονικοί δεν υπάρχει καμία δυνατότητα για διαπραγμάτευση, συμβιβασμό, ή κατευνασμό και η εξόντωση, η αποτροπή και μια ισχυρή αντιτρομοκρατική πολιτική αποτελούν τις μοναδικές λογικές απαντήσεις³⁷⁹. Σύμφωνα με τον Jackson, οι αφηγήσεις που κατασκεύασαν την «γνώση» μας για την σύγχρονη τρομοκρατία, αποδείχθηκαν εξαιρετικά αποτελεσματικές στην «κατασκευή» του φόβου, χάρις φυσικά και στην έκταση και ένταση του δημόσιου διαλόγου (speech acts)³⁸⁰.

Πράγματι, τα *speech acts* συνέβαλαν σημαντικά στην κατασκευή της «νέας» τρομοκρατίας ως υπαρξιακής απειλής³⁸¹. Μόνο στον ιστότοπο του US Department of State ο αριθμός των ομιλιών, συνεντεύξεων και δελτίων τύπου που σχετίζονται με τον *Πόλεμο κατά του Τρόμου* και πραγματοποιήθηκαν από ανώτερους υπαλλήλους, ξεπέρασε τις 6.000³⁸². Το παράδειγμα του Αμερικανού Προέδρου και των ανώτερων υπαλλήλων της κυβέρνησης, ακολούθησε μεγάλος αριθμός ηγετών άλλων χωρών, ενώ υπήρξε απόφαση του NATO να επικληθεί το άρθρο 5³⁸³ για πρώτη φορά στην ιστορία³⁸⁴. Φυσικά, στην αναγωγή της τρομοκρατίας σε μείζον ζήτημα ασφάλειας, συνέβαλε σε μέγιστο βαθμό το οπτικό υλικό από τις επιθέσεις της 11/9, που προβλήθηκε κατ' εξακολούθηση και για μεγάλο διάστημα από την τηλεόραση και το διαδίκτυο³⁸⁵.

Η καμπάνια ενάντια στην al-Qaeda και ο πόλεμος κατά του Αφγανιστάν που αυτή προκάλεσε, αποτελούν νομιμοποιημένες ενέργειες που εγκρίθηκαν, από μεγάλο μέρος του παγκόσμιου ακροατηρίου³⁸⁶. Οι περιπτώσεις αυτές μπορούν να

³⁷⁹ Jackson R. (2007b), «Constructing Enemies: “Islamic Terrorism” in Political and Academic Discourse», *Government and Opposition*, Vol. 42, No. 3, σελ. 401, και Yongtao L., (2009), *όπ.παρ.*, σελ 102.

³⁸⁰ Για περισσότερα σχετικά με τον ρόλο του τύπου στη διαμόρφωση του politics of fear βλ. Altheide, D. (2006), «Terrorism and the Politics of Fear», *Cultural Studies and Critical Methodologies*, Vol. 6, No. 4, σελ. 415.

³⁸¹ Για την σημασία του λόγου - αφηγήματος (discourse) , βλ. Jackson R., (2005), σ.σ. 21-24 και 32-38.

³⁸² Jackson R., (2005), σελ. 17.

³⁸³ Σχετικά με το άρθρο 5 στο Κεχαγιά, Α. (2005), «Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (ΕΠΙΑΑ) και NATO: Βίοι παράλληλοι ή πορείες σε αντιδιαστολή;» *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος, 10 (3): 179-215, σ.σ. 181- 182.

³⁸⁴ Buzan B. (2006), *όπ.παρ.*, σελ 1103.

³⁸⁵ Shepherd L. J. (2008), «Visualising violence: legitimacy and authority in the ‘war on terror’», *Critical Studies on Terrorism*, vol. 1, no. 2, σελ. 213.

³⁸⁶ Kelstrup, M. (2004), *όπ.παρ.*, σελ. 113.

θεωρηθούν ως μια επιτυχημένη³⁸⁷ *macro-securitization*³⁸⁸ : η al-Qaeda και η ιδεολογία της έχουν αναγνωριστεί ευρέως ως απειλή για τον δυτικό πολιτισμό τόσο από τον μη ισλαμικό κόσμο, όσο και από τον ισλαμικό, αν και ο τελευταίος είναι διχασμένος αναφορικά με την αν είναι ορθή ή νόμιμη³⁸⁹ . Επιπλέον, το γεγονός ότι η τρομοκρατία παραμένει ως κύρια και υπαρξιακή απειλή για τις δυτικές κοινωνίες και κυρίως για τις Η.Π.Α.³⁹⁰ επιβεβαιώνει, όχι μόνο την επιτυχία της θεωρίας, αλλά και την ανησυχία του θεμελιωτή της Buzan ότι ο πολιτικός φόβος μπορεί πολύ εύκολα να γίνει μια μόνιμη συνθήκη³⁹¹.

Ο φόβος είναι στενά συνδεδεμένος με την *securitization* και διευκολύνει την επιτυχία της, αν και ως έννοια, ή λέξη, δεν εντοπίζεται συχνά στη θεωρία της³⁹². Μετά την 11/9, η κυβέρνηση Bush κινητοποίησε μια «πολιτική του φόβου». Είχε να κάνει με την συνεχή αναβίωση του παρελθόντος, που κινητοποιούσε το ενδεχόμενο για μια καινούργια τρομοκρατική επίθεση³⁹³. Η διαχείριση της επίθεσης της 11/9 καταδεικνύει πώς ο «φόβος» μπορεί να εξυπηρετήσει την αέναη μάχη για την ασφάλεια και προσέφερε στην κυβέρνηση Bush την ευκαιρία για επανατοποθέτηση της μάχης αυτής στην υπηρεσία των μακροπρόθεσμων στόχων της εξωτερικής πολιτικής³⁹⁴. Η χρήση του φόβου για την τρομοκρατία ως πολιτικού μέσου ξεκινά ήδη από την αρχές της δεκαετίας του '90, κι έρχεται να αντικαταστήσει την απειλή παγκόσμιας πυρηνικής καταστροφής που συντηρήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της

³⁸⁷ Buzan B., Waever O. (2009), «Macrosecritisation and security constellations: reconsidering scale in securitization theory», *Review of International Studies*, σ.σ. 257-258.

³⁸⁸ *Ibid.*, σελ. 257, και Buzan B., «The war on Terrorism as the new macro-securitization», *Oslo workshop*, διαθέσιμο στο: <http://rii.150m.com/t08/Barry%20Buzan%20-%20The%20War%20on%20Terrorism%20as%20the%20new%20macro-securitisation.pdf>

³⁸⁹ Buzan, B. (2006), *όπ.παρ.*, σελ. 1113 και 1103.

³⁹⁰ Fidas, G. (2007), «The Terrorist Threat: Existential or Exaggerated? A Red Team Perspective» Paper presented at the 48th *Annual International Studies Association Convention*, διαθέσιμο στο: http://www.allacademic.com/meta/p.181269_index.html, σελ. 3. Ακόμη σύμφωνα με έρευνα του Pew Research Center το 2010, το 63% των Αμερικανών δήλωσαν ότι αισθάνονται έντονη ή λιγότερο έντονη απειλή για νέα τρομοκρατική επίθεση στο άμεσο μέλλον, στο Ian S. Lustick, (2012), «No: Why terrorism is a much smaller threat than you think» στο Jackson R., Sinclair S. J. (eds), , *Contemporary Debates on Terrorism*, Routledge, NY.

³⁹¹ Barry B. (1983), *People, States and Fear: the National Security Problem in International Relations*, Brighton, σελ. 240, αναφορά στο Kassimeris G., (ed.), (2007), σελ.190.

³⁹² Ο φόβος θα μπορούσε να λειτουργήσει και προς την αντίθετη κατεύθυνση . Βλ. Williams M., (2011), «Securitization and the liberalism of fear», *Security Dialogue*, vol. 42 no. 4-5, σ.σ. 453-463

³⁹³ Fierke, K.M. (2005), σελ. 56.

³⁹⁴ Scott L. (2009), «Mobilizing Fear: US Politics Before and After 9/11», *Review of International American Studies*, no 3.3-4.1, σελ. 31 διαθέσιμο στο: http://www.iasaweb.org/uploads/85269a7a29636329bf5b99704b4d5257/RIAS_3_3-4.pdf

ψυχροπολεμικής περιόδου. Μετά την 11/9 ο φόβος προέρχεται από την «νέα» τρομοκρατία και την απειλή χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής³⁹⁵.

Τα πολιτικά οφέλη που μπορεί να αποφέρει η δημιουργία φόβου, πανικού και κοινωνικής ανησυχίας, έχουν αποδειχθεί πολλά. Εκτός από το γεγονός ότι μπορεί να απο-νομιμοποιήσει κάθε κριτική και να περιορίσει τον εσωτερικό αντίπαλο, μπορεί παράλληλα να αποσπάσει την προσοχή του κοινού από διάφορα ζητήματα, ή να την κατευθύνει σε κάποια άλλα³⁹⁶. Ταυτόχρονα όμως έχει μian ακόμη βασική λειτουργία: την κατασκευή μιας συλλογικής ταυτότητας. Η εξωτερική απειλή υπήρξε -βασισμένη σε στερεότυπα- η ισλαμική τρομοκρατία, που αποτέλεσε τον «άλλον», συνειδητοποιώντας «εαυτόν» και διευκολύνοντας την κατασκευή του *Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας*³⁹⁷. Φυσικά, προστίθενται και οικονομικά οφέλη από τις αυξανόμενες δαπάνες για την εθνική ασφάλεια, κυρίως για την πολεμική βιομηχανία. Ακόμη μπορεί να αποτελέσει μέσον για παραγωγή και αναπαραγωγή της βίας, κυρίως σε περιπτώσεις που απαιτείται ευρεία κοινωνική στήριξη γι' αυτό, όπως η περίπτωση αντεπίθεσης και πολέμου. Στην συγκεκριμένη περίπτωση δικαιολόγησε τις προληπτικές επιθέσεις σε Αφγανιστάν και Ιράκ³⁹⁸.

Όμως ο πολιτικός φόβος ενέχει πολλούς κινδύνους: είναι ιδιαίτερα υπονομευτικός για τη δημοκρατική έκφραση καθώς από-νομιμοποιεί τις διαφωνίες, οξύνει τα περιθώρια πολιτικής αντίδρασης και επεκτείνει την κρατική καταπίεση εις βάρος των ατόμων. Κι ακόμη η κατασκευή της τρομοκρατικής απειλής συνδέεται άμεσα με τις καταχρήσεις της αντιτρομοκρατικής εκστρατείας, όπως οι μαζικές δολοφονίες κρατουμένων Taliban στη διάρκεια της *Operation Enduring Freedom*, οι μη νόμιμες εκδόσεις υπόπτων για τρομοκρατικές πράξεις, η μεταχείριση κρατούμενων στο Guantanamo Bay, κλπ³⁹⁹. Ο πολιτικός φόβος είναι δυνατόν να οδηγήσει άτομα και κοινωνίες να προδώσουν τις πεποιθήσεις τους, να εγκαταλείψουν τις ηθικές τους αρχές για την δικαιοσύνη και να εκχωρήσουν

³⁹⁵ Furendi F. (2005), *Politics of Fear. Beyond Left and Right*., Continuum International Publishing Group, London, σ.σ. 132-3.

³⁹⁶ Jackson, R. (2007f), σ.σ 189-190.

³⁹⁷ Για περισσότερα βλ. Cambell D., (1998), *Writing Security: United States foreign policy and the politics of identity*, 2nd edn, Minneapolis.

³⁹⁸ Jackson, R. (2007f), σ.σ. 189-192.

³⁹⁹ *Ibid.*, σ.σ. 184-9.

ανθρώπινα δικαιώματα. Η διάβρωση αυτή της κοινωνικής ηθικής αποτελεί ένα από τα σημαντικά ζητήματα που διαμόρφωσε ο GWoT⁴⁰⁰.

Εν κατακλείδι, η «νέα» τρομοκρατία αποτέλεσε μια δικαιολογία για τον *War on Terror*, για την καθιέρωση της κατηγορίας *enemy combatant*⁴⁰¹, για τις σκληρές μεθόδους ανάκρισης, την έκφραση εμπιστοσύνης στην στρατηγική προληπτικού πολέμου. Ακόμη κατηύθυνε στην χρήση τακτικών, όπως η εσωτερική παρακολούθηση, και μέτρων ασφαλείας που περιορίζουν τις πολιτικές ελευθερίες⁴⁰². Επιπλέον επέτρεψε την επέμβαση για την αλλαγή καθεστώτων σε διάφορες χώρες⁴⁰³ και την αναδιαμόρφωση των γεωπολιτικών συσχετισμών. Η «νέα» τρομοκρατία ήταν το όχημα μέσω του οποίου η τρομοκρατία παρουσιάστηκε ως Χομπσιανό πρόβλημα που απαιτούσε μιαν ανάλογη λύση⁴⁰⁴.

⁴⁰⁰ Lyon D. (2001), «Surveillance after September 11», *Sociological Research Online*, vol. 6, no. 3, σελ. 18.

⁴⁰¹ Ο όρος αναφέρεται σε στρατιωτικούς αντιπάλους με περιορισμό των δικαιωμάτων που απορρέουν από την Συνθήκη της Γενεύης, περισσότερα στο Haynes W. (2002), «Enemy Combatants», *Council on Foreign Relations*, διαθέσιμο στο: <http://www.cfr.org/international-law/enemy-combatants/p5312>.

⁴⁰² Crenshaw M. (2008a), *όπ.παρ.*, σελ 133.

⁴⁰³ Fierke K.M, (2005), σελ 54.

⁴⁰⁴ Goodin R. (2006), *What's wrong with terrorism?* Cambridge UK: Polity Press, σελ.291.

Συμπεράσματα

Μελετώντας έστω και συνοπτικά την τρομοκρατία γίνεται από νωρίς σαφές ότι πρόκειται για ένα οντολογικά ασταθές και μη ευπροσδιόριστο φαινόμενο καθώς είναι αδύνατον να μελετηθεί και να κατανοηθεί αντικειμενικά, χωρίς πολιτική προκατάληψη. Δεν διαθέτει έμφυτα αντικειμενικά, αλλά στηρίζεται σχεδόν εξ ολοκλήρου σε υποκειμενικά χαρακτηριστικά βασισμένα σε κρίσεις αναφορικά με το περιεχόμενο, τις συνθήκες και την πρόθεση της πράξης βίας. Μια τρομοκρατική πράξη λοιπόν που διαφοροποιείται ανάλογα με τα συμπεριφοριστικά και εκ προθέσεως χαρακτηριστικά της μπορεί να περιγραφεί με τελείως διαφορετικό τρόπο από δυο διαφορετικούς παρατηρητές. Η ύπαρξη τόσων ορισμών όσο και προσπαθειών ορισμού του φαινομένου επιβεβαιώνει την υποκειμενικότητα που διαπνέει τον όρο.

Μοιάζει λοιπόν παράδοξο το πώς σε έναν όρο όπως η τρομοκρατία, που όπως εύλογα αναφέρει ο Jackson στερείται οντολογικής υπόστασης, είναι δυνατόν να αποδίδονται ποιοτικά χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την διάκριση «παλαιά» και «νέα».

Μια διάκριση που αποτελεί μέρος της συζήτησης για τους μελετητές των σπουδών της τρομοκρατίας ήδη από την αρχές της δεκαετίας του '90. Οι οπαδοί της «νέας» τρομοκρατίας κάνουν λόγο για ρήξη σε σχέση με το παρελθόν και μιλούν για ένα «νέο» Παράδειγμα. Η 11^η Σεπτεμβρίου θα αποτελέσει το κομβικό σημείο που θα φέρει την μέχρι τότε θεωρητική συζήτηση περί «νέας» τρομοκρατίας από τον ακαδημαϊκό στο δημόσιο λόγο. Θα είναι αυτή λοιπόν η χρονική στιγμή που θα περιχαράκωσε τα δυο αντίπαλα μέρη. Η συγκεκριμένη τρομοκρατική επίθεση εμπεριείχε για τον επιστημονικό κόσμο το στοιχείο του αιφνιδιασμού, καθώς ο παράγοντας θρησκεία μέσα στο πλαίσιο των θεωριών των Διεθνών Σχέσεων, αποτελούσε μian *έκπληξη* την οποία δυσκολεύονταν να αντιληφθούν. Και αυτό δικαιολογεί εν μέρει τους λόγους για τους οποίους ο όρος «νέα» όχι μόνο επιβεβαιώνεται για πολλούς, αλλά αποκτά και ένθερμους οπαδούς.

Η θρησκεία λοιπόν μαζί με μια σειρά από «καινοφανείς» πρακτικές αποτέλεσαν τα στοιχεία για την απόδοση του όρου «νέα» στην σύγχρονη τρομοκρατία. Η ενδελεχής όμως έρευνα των χαρακτηριστικών αυτών, μέσα από μια βήμα προς βήμα ανάλυση, έκανε φανερό πως ο χαρακτηρισμός είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί.

Συγκεκριμένα, αναφορικά με τα θρησκευτικού χαρακτήρα κίνητρα των «νέων» τρομοκρατών καταδείχτηκε ότι αν και η θρησκεία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της σύγχρονης τρομοκρατίας, δεν παύει να εμπεριέχεται σε κάποιες από τις μορφές της παραδοσιακής. Ο παραγκωνισμός -με εξαιρέσεις- των θρησκευτικών κινήτρων στα προηγούμενα κύματα υπήρξε αφενός αποτέλεσμα της εμφάνισης του εθνικισμού - που ωστόσο συνδέθηκε στις περισσότερες περιπτώσεις με θρησκευτικά κίνητρα- και αφετέρου των ριζοσπαστικών φιλοσοφιών που συνέβαλαν στην «εκκοσμίκευση» της τρομοκρατίας, αλλά και της εξουσίας την οποία αυτή υπονόμει. Άλλωστε, όπως αναφέρθηκε, κάποιες οργανώσεις έχουν αναμείξει σε τέτοιο βαθμό την πολιτική με την θρησκευτική τους ατζέντα, ώστε να είναι αδύνατη η διάκριση ανάμεσα σε «παραδοσιακή, μη-θρησκευτική τρομοκρατία» και «νέα θρησκευτική». Παρά το γεγονός ότι οι πράξεις της ισλαμικής τρομοκρατίας είναι θρησκευτικά υποκινούμενες διατηρούν πολιτική ατζέντα, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να διακρίνουμε ανάμεσα σε πολιτικά και θρησκευτικά κίνητρα. Έτσι η απόδοση αποκλειστικά θρησκευτικών κινήτρων σε μεμονωμένες τρομοκρατικές επιθέσεις κρίνεται καθ' όλα υποκειμενική και παραμένει ανοικτή σε διαφορετικές ερμηνείες. Καθώς λοιπόν δύσκολα διακρίνονται τα πολιτικά από τα θρησκευτικά κίνητρα, ενώ τις περισσότερες φορές συνυπάρχουν, μοιάζουν να μην αποτελούν χαρακτηριστικό της «νέας» τρομοκρατίας.

Εξίσου αδύναμο θεωρείται και το επιχείρημα ότι οι «παραδοσιακοί» τρομοκράτες ήταν πρόθυμοι σε συμβιβασμούς στους σκοπούς τους, ενώ οι «νέοι» τρομοκράτες έχουν μη διαπραγματεύσιμα αιτήματα. Οι τρομοκράτες διαμορφώνουν αιτήματα με απόλυτους όρους για να στρατολογήσουν και να διαφοροποιηθούν από τις μη-βίαιες ομάδες, επομένως εμφανίζονται υποκειμενικά φανατικοί και αδιάλλακτοι σε όσους βρίσκονται έξω από το συγκεκριμένο σύστημα αξιών. Η αδιαλλαξία αυτή μπορεί να είναι σύμπτωμα τόσο μιας θρησκευτικής όσο και μιας

πολιτικής τρομοκρατικής ομάδας και εξαρτάται από την εκάστοτε στρατηγική περίσταση και όχι από την φύση της ίδιας της οργάνωσης.

Επίσης αμφίβολο παραμένει το επιχείρημα για το επίπεδο των ανθρωπίνων απωλειών. Η αύξηση των θυμάτων ανά περιστατικό ξεκινά από τις αρχές της δεκαετίας του '80, πολύ ενωρίτερα δηλαδή από την περίοδο της ονομαζόμενης «νέας» τρομοκρατίας. Μια μελέτη των στοιχείων καταδεικνύει άμεσα ότι η σχέση επιλογής στόχου με προβλεπόμενα θύματα ποικίλλει ανάλογα με τις ομάδες και το πέρασμα του χρόνου και όχι σύμφωνα με τη διαίρεση σε θρησκευτικό- κοσμικό. Θέση που επιβεβαιώνεται μέσα από τα στατιστικά στοιχεία και διαψεύδει την υποτιθέμενη διάκριση μεταξύ της «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας βάσει του κριτηρίου του αριθμού των θυμάτων της καθεμίας. Ενώ και οι επιθέσεις αυτοκτονίας, χαρακτηριστική δράση που αποδόθηκε στο φανατικό πρόσωπο της «νέας» τρομοκρατίας και συνέβαλε δραματικά στην αύξηση των θυμάτων, είναι μια τακτική που έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν τόσο από θρησκευτικές όσο και κοσμικές ομάδες, χωρίς να μονοπωλείται από ισλαμικούς φονταμενταλιστές.

Το ίδιο ισχύει για ότι αφορά την χρήση όπλων μαζικής καταστροφής, πυρηνικά και βιολογικά όπλα, καθώς αυτά δεν μονοπωλούν το ενδιαφέρον των «νέων» τρομοκρατικών οργανώσεων, καθώς και οι πολιτικοί τρομοκράτες των δεκαετιών '70 και '80 στην Δύση ενδιαφέρθηκαν για τη χρήση μη-συμβατικών όπλων. Αναμφίβολα όμως κοινό σημείο για «παλαιούς» και «νέους» τρομοκράτες είναι η αποτελεσματική χρήση συμβατικών όπλων.

Ακόμη καταρρίπτονται οι διαφοροποιήσεις με το παρελθόν που οι υποστηρικτές της «νέας» τρομοκρατίας αναφέρουν για επιμέρους θέματα όπως η κρατική υποστήριξη, ή το πεδίο δράσης. Ανέκαθεν, όπως αναφέρθηκε, η τρομοκρατία είχε ανάγκη την κρατική χορηγία, ή έστω την ανοχή κάποιου κράτους για να αναπτύξει την δράση της. Άλλωστε ακόμη και η εκστρατεία Bush του *Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας*, που όπως είδαμε στηρίχθηκε στο κατασκευάσμα «νέα» τρομοκρατία, είχε ως κύριο στόχο τον axis of evil (άξονα του κακού) στον οποίο περιλαμβάνονταν τα κράτη που θεωρήθηκε ότι υπέθαλπαν την «νέα» τρομοκρατία. Αναφορικά δε με το πεδίο δράσης είναι μάλλον στοιχείο ένδειξης της συνέχειας παρά μιας διαφοροποίησης της σύγχρονης τρομοκρατικής πρακτικής αφού πάντοτε, από τον αναρχικό ακτιβισμό του τέλους του 19^{ου} αιώνα μέχρι

σήμερα, οι τρομοκράτες συλλέγουν κεφάλαια, εκπαιδεύουν μέλη, συνεργάζονται και δρουν σε διεθνές επίπεδο με την ίδια ευκολία, όπως και σε τοπικό.

Τα χαρακτηριστικά λοιπόν που αποδόθηκαν στην «νέα» τρομοκρατία δεν αποδείχθηκαν στην πραγματικότητα διόλου νέα. Η «νέα» τρομοκρατία μοιάζει να μοιράζεται πολλά από τα χαρακτηριστικά της «παλαιάς». Είναι βέβαιο ότι κάποια πράγματα έχουν εξελιχθεί και κάποια έχουν αλλάξει σε σχέση με το παρελθόν, γεγονός ευεξήγητο, καθώς σε έναν διαρκώς μεταλλασσόμενο κόσμο οι τρομοκράτες δεν είναι δυνατόν να μένουν αδρανείς. Οι αλλαγές που εντοπίζονται από τους υπερασπιστές της θεωρίας της «νέας» τρομοκρατίας είναι διαδικασίες που συνδέονται κυρίως με τις σημερινές συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, και αποτελούν διαφοροποίηση βαθμού και όχι είδους, χωρίς να δημιουργούν εκείνες τις εξελίξεις που να δικαιολογούν τον όρο «νέα», κι ακόμη περισσότερο να καθιστούν διακριτά μεταξύ τους δύο κυρίαρχα είδη τρομοκρατίας.

Η σημερινή λοιπόν τρομοκρατία δεν είναι ουσιαστικά, ή ποιοτικά ένα «νέο» φαινόμενο, αλλά ένα φαινόμενο που θεμελιώνεται σε ένα εξελισσόμενο ιστορικό πλαίσιο. Η διάταξη σε κύματα με αλληλοεπικαλυπτόμενους κύκλους που προτείνει ο Rapoport καταδεικνύει περισσότερο την ιστορική συνέχεια του φαινομένου, ενώ οι διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται και χαρακτηρίζουν την φύση του κάθε κύματος παίρνουν υπόσταση και δικαιολογούνται από τις εκάστοτε εξωτερικές ιστορικές και πολιτικές συνθήκες.

Αναρωτώμενοι για τους λόγους ύπαρξης και διατήρησης της έννοιας «νέα», φτάσαμε στο επιπλέον συμπέρασμα ότι η τρομοκρατία παίρνοντας τον χαρακτηρισμό αυτό, υπήρξε το νομιμοποιητικό προπέτασμα των πολιτικών επιλογών που ακολουθήθηκαν μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, και των συνεπειών τους. Η διαδικασία της *securitization* κατέδειξε την εξελικτική πορεία αναγωγής της τρομοκρατίας σε νούμερο ένα υπαρξιακή απειλή. Κι αυτό δεν θα ήταν δυνατόν εάν δεν υπήρχε η διάκρισή της από την «παραδοσιακή» τρομοκρατία. Ο ορισμός της τζιχαντικής τρομοκρατίας, ως κάτι εξ ολοκλήρου νέο ήταν ένας τρόπος ώστε να σχεδιαστεί και να μορφοποιηθεί μια απειλή προκειμένου να κινητοποιηθεί η υποστήριξη -ή τουλάχιστον να επιδιωχθεί η ανοχή- από τις ελίτ και το ευρύ κοινό σε δαπανηρές λύσεις με μακροπρόθεσμη και αβέβαιη έκβαση. Έγινε το μέσον προκειμένου να απαιτηθούν περισσότερες δυνάμεις, από αυτές που θα

δικαιολογούνταν σε φυσιολογικές συνθήκες, ακριβώς επειδή οι νέες και πρωτοφανείς απειλές απαιτούν αντίστοιχα πρωτοφανείς δυνάμεις και πόρους. Εν ολίγοις η «νέα» τρομοκρατία υπήρξε «εργαλείο» στα χέρια πολιτικών και κυβερνήσεων ώστε να δικαιολογήσουν την σοβαρότητα της τρομοκρατικής απειλής και να νομιμοποιήσουν τις αντιτρομοκρατικές πολιτικές σ' ένα δύσπιστο ακροατήριο. Ταυτόχρονα η θερμή υιοθέτηση στην πράξη της θεωρητικής κατασκευής «επιβεβαίωνε» την ορθότητά της.

Αντί επιλόγου

Ανεξάρτητα από το εάν το φαινόμενο έχει συνέχεια, όπως υποστηρίζουμε, ή είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί «νέο», είναι αδιαμφισβήτητο ότι η τρομοκρατική απειλή παραμένει υπαρκτή και απαιτούνται μια σειρά μέτρων για την αντιμετώπισή της. Μια αποκλειστικά μιλιταριστική απάντηση στο φαινόμενο δεν ενδείκνυται, καθώς μπορεί να φέρει τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα, αφού περιχαράκωνει τα στρατόπεδα, δημιουργεί αδιαπέραστα δίπολα και διαιωνίζει έναν κύκλο βίας εκατέρωθεν. Η περίπτωση των Η.Π.Α. και του *Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας* είναι χαρακτηριστική: η επιλεγμένη «μέθοδος θεραπείας» υπήρξε όχι μόνο αποτυχημένη καθώς δεν κατάφερε να εξαλείψει την τρομοκρατία, αλλά και αποδείχθηκε ριψοκίνδυνη για τους δημοκρατικούς θεσμούς και διαβρωτική για την ηθική υπόσταση του Δυτικού κόσμου.

Καθώς ο κίνδυνος να ξεπεραστεί η λεπτή γραμμή ανάμεσα στην ασφάλεια και την ελευθερία ελλοχεύει, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή στον τρόπο χειρισμού και καθιέρωσης περιοριστικών αντιτρομοκρατικών μέτρων. Τα ανθρώπινα δικαιώματα θα πρέπει να αποτελούν σε κάθε περίπτωση τον κατευθυντήριο άξονα στη χάραξη αντιτρομοκρατικών πολιτικών.

Άλλωστε όποια αντιτρομοκρατική πολιτική και αν εφαρμοστεί όσο αποτελεσματική και αν θεωρηθεί, η τρομοκρατία θα εξακολουθήσει να παραμένει ένα σημαντικό ζήτημα, προϊόν εθνικών, θρησκευτικών, εθνικιστικών, πολιτικών, και οικονομικής φύσεως προβλημάτων, στο βαθμό που δεν επικεντρωνόμαστε στις αιτίες της δημιουργίας του φαινομένου. Και στον τομέα αυτό είναι που μπορεί η επιστημονική κοινότητα να έχει την μεγαλύτερη συμβολή.

Γλωσσάριο

Action Directe (*Άμεση Δράση*): Γαλλική Επαναστατική ομάδα που διέπραξε σειρά από βίαιες επιθέσεις και δολοφονίες στη Γαλλία μεταξύ του 1979-1987. Τα μέλη της ομάδας θεωρούσαν τους εαυτούς τους ελευθεριακούς (libertarian) κομμουνιστές.

Al-Qaeda: Ένοπλη τρομοκρατική οργάνωση Ισλαμιστών που πρωτοεμφανίστηκε το 1989. Στόχος της, όπως διαφαίνεται από το μανιφέστο που δημοσιοποίησε το 1996, όλες οι «φιλοδυτικές» αραβικές κυβερνήσεις. Σύντομα ωστόσο επεκτείνει τις επιθέσεις της εναντίον των «εχθρών του αραβικού κόσμου». Θεωρείται υπεύθυνη για τις τρομοκρατικές επιθέσεις στις ΗΠΑ στις 11 Σεπτεμβρίου 2001, καθώς και μια σειρά άλλων επιθέσεων. Ιδρυτής και ηγέτης της οργάνωσης φέρεται ο Σαουδάραβας επιχειρηματίας Osama bin Laden.

Assassins: Βίαιη ριζοσπαστική μουσουλμανική σέχτα, που έδρασε από τον 11^ο έως το 13^ο αιώνα.

Aum Shinrikyo: Ιαπωνική θρησκευτική χιλιαστική λατρεία. Ιδρύθηκε το 1987 από τον Σόκο Ασαχάρα. Απελευθέρωσε αέριο Σαρίν στο μετρό του Τόκιο τον Μάρτιο του 1995.

Christian Patriot Movement: χριστιανικό και πατριωτικό κίνημα που συμμετέχει σε αγώνα για την απελευθέρωση των ΗΠΑ από τους Εβραίους και τους Μασώνους και επιδιώκει να επαναπροσδιορίσει τις ΗΠΑ σαν ένα καθαρό, θρησκευτικά και φυλετικά, κράτος.

Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών (EOKA): Οργάνωση Ελληνοκυπρίων που έδρασε κατά την χρονική περίοδο 1955-1959 για την ελευθερία της Κύπρου από την Βρετανική κυριαρχία, εθνική αυτοδιάθεση και την ένωση της με την Ελλάδα.

Euskadi Ta Askatasuna (*Βασκική Πατρίδα και Ελευθερία*) (**ETA**): Αυτονομιστική οργάνωση Βάσκων που ιδρύθηκε το 1959. Έδρασε στην Ισπανία αρχικά με σκοπό να διαφυλάξει την πολιτιστική κληρονομιά των Βάσκων και να ασκήσει αντίσταση κατά της δικτατορίας του Φράνκο. Γρήγορα όμως εξελίχθηκε σε παραστρατιωτική ένοπλη οργάνωση, μαρξιστικής ιδεολογίας, με στόχο την αυτοδιάθεση και την ανεξαρτησία των Βάσκων.

Gamaat Islamiya: Αιγυπτιακή ισλαμική οργάνωση που κάνει την εμφάνιση της στην δεκαετία του '70. Η οργάνωση είναι αφιερωμένη στην ανατροπή της αιγυπτιακής κυβέρνησης και την αντικατάστασή της με ένα ισλαμικό κράτος.

Hamas: Ριζοσπαστική ισλαμική παλαιστινιακή ομάδα, η οποία συστάθηκε στα τέλη του 1987 με σκοπό την ίδρυση ισλαμικού παλαιστινιακού κράτους στο Ισραήλ. Η δύναμη της είναι συγκεντρωμένη στη Λωρίδα της Γάζας και στη Δυτική Όχθη και ανταγωνίζεται την κοσμικού χαρακτήρα PLO και την μικρότερη Παλαιστινιακή Ισλαμική Τζιχάντ. Τον Ιανουάριο του 2006, ήταν ο νικητής στις παλαιστινιακές κοινοβουλευτικές εκλογές.

Hezbollah (Κόμμα του θεού): Ριζοσπαστική σιιτική οργάνωση που συστάθηκε στον Λίβανο στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Είναι αφοσιωμένη στην πάλη κατά του Ισραήλ και επιδιώκει την ίδρυση ενός ισλαμικού κράτους στον Λίβανο. Με σημερινό ηγέτη το γενικό γραμματέα Hasan Nasrallah, υποστηρίζεται από τον Ιράν και τη Συρία.

Irish Republican Army (IRA): σχηματίστηκε το 1919 ως διάδοχος της οργάνωσης Ιρλανδών Εθελοντών (Irish Volunteers), μιας ένοπλης εθνικής οργάνωσης που είχε ιδρυθεί το 1913. Με στόχο να καταστήσει την Βρετανική διοίκηση στην Ιρλανδία ατελέσφορη και να βοηθήσει την επίτευξη του ευρύτερου πολιτικού στόχου για ανεξάρτητο κράτος, προσέφυγε στην ένοπλη δράση. Στα τέλη του 1969, ο «παλαιός» IRA διασπάστηκε σε «Προσωρινούς» και «Επίσημους». Οι «Προσωρινοί» έγιναν σύντομα συνώνυμοι του IRA και εξαπέλυσαν μια 35χρονη βίαιη εκστρατεία υπέρ μιας ιρλανδικής ενότητας κατά των Βρετανών. Κήρυξαν το τέλος της στρατιωτικής τους δράσης το καλοκαίρι του 2005.

Irgun: Σιωνιστική Στρατιωτική Οργάνωση, γνωστή και ως Etzel, ιδρύθηκε ως αντίδραση προς την αραβική αντίσταση και έδρασε στην Παλαιστίνη από το 1931 έως το 1948. Ήταν παραφυάδα της προηγούμενης μεγαλύτερης εβραϊκής παραστρατιωτικής οργάνωσης Haganah. Ηγέτης της υπήρξε για ένα διάστημα ο Menachem Begin, μετέπειτα πρωθυπουργός του Ισραήλ (1977-1983).

Japanese Red Army:(Arab-JRA) Ιαπωνική κομμουνιστική μαχητική ομάδα που ιδρύθηκε από τον Fusako Shigenobu στις αρχές του '70 στο Λίβανο. Στόχος της η ανατροπή της Ιαπωνικής Κυβέρνησης και η επανάσταση στην Ιαπωνία.

June Revolutionary Cells: Αυτοοριζόμενη ως *urban guerilla* η οργάνωση εμφανίστηκε το 1973 και δραστηριοποιήθηκε ως το 1995. Την δεκαετία του '80 υπήρξε από τις πιο επικίνδυνες τρομοκρατικές ομάδες στην Γερμανία.

Kurdistan Workers' Party (PKK): Οργάνωση Κούρδων που ξεκίνησε το 1984 ένοπλο αγώνα κατά του τουρκικού κράτους για ένα αυτοδύναμο Κουρδιστάν καθώς και για τα δικαιώματα των Κούρδων στην Τουρκία. Η ομάδα ιδρύθηκε το 1978 από τον Abdullah Ocalan. Η ιδεολογία της είναι ένα μείγμα επαναστατικού σοσιαλισμού και κουρδικού εθνικισμού.

Lehi: Σιωνιστική ομάδα που ιδρύθηκε από τον Avraham (Yair) Stern το 1940. Σκοπός της ήταν η βίαιη εκδίωξη των βρετανικών δυνάμεων και των Αράβων από την Παλαιστίνη.

Movement 2 June: Αναρχική γερμανική οργάνωση που έδρασε στη Δυτική Γερμανία από το 1971 έως το 1980. Αν και δεν μοιράζεται την ίδια ιδεολογία με την Red Army Faction, οι δυο εξτρεμιστικές οργανώσεις υπήρξαν σύμμαχοι.

Narodnaya Volya: (θέληση του Λαού) δεν είναι αναρχικό κίνημα αλλά μια έκφραση του τότε διαμορφούμενου επαναστατικού σοσιαλισμού και σύμπτωμα της καθολικής κρίσης που κυριαρχούσε στη ρωσική κοινωνία της εποχής. Την πρώτη Μαρτίου 1881 δολοφόνησε τον Τσάρο Αλέξανδρο II της Ρωσίας.

National Liberation Front (FLN): Σοσιαλιστικό πολιτικό κόμμα στην Αλγερία που ιδρύθηκε το 1954 με την συγχώνευση άλλων μικρότερων ομάδων για να διεκδικήσει την ανεξαρτησία της Αλγερίας από την Γαλλία.

Order of the Rising Sun: νέο-ναζιστική τρομοκρατική ομάδα με έδρα το Σικάγο η οποία επιχείρησε το 1974 να δηλητηριάσουν ποσότητες νερού με βακτήρια typhus pathogens που είχαν στην κατοχή τους με στόχο να εξαλείψουν τον «υποδεέστερο» πληθυσμό.

Palestine Liberation Organization (PLO): Πολιτική και παραστρατιωτική οργάνωση-ομπρέλα που δημιουργήθηκε το 1964 με σκοπό να ενώσει τις διάφορες παλαιστινιακές ομάδες αντίστασης ενάντια στην ισραηλινή κατοχή της αραβικής Παλαιστίνης. Το 1974 η Αραβική Συνδιάσκεψη την αναγνώρισε ως το μοναδικό εκπρόσωπο του Παλαιστινιακού λαού. Από το 1999 έως το 2004 είχε επικεφαλής τον Yasser Arafat, τον οποίο διαδέχθηκε ο Mahmoud Abbas το 2005, όταν εκλέχθηκε πρόεδρος της Παλαιστινιακής Αρχής.

Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP): Παλαιστινιακή, Μαρξιστική-Λενιστική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1967 μετά τον πόλεμο των έξι ημερών από τον George Habash. Είναι η δεύτερη μεγαλύτερη, μετά την Al-fatah, από τις ομάδες που σχηματίζουν την PLO.

Protestant Ulster Freedom Fighters: στρατιωτικού τύπου παρακρατική οργάνωση στη Βόρεια Ιρλανδία. Πρωτοεμφανίστηκε το 1971 και αποτελούνταν από μέλη της ευρύτερης οργάνωσης "Ulster Defence Association". Στόχοι τους αποτελούσαν οι Καθολικοί Ιρλανδοί πολίτες ως αντίποινα για τις επιθέσεις σε Προτεστάντες. Η οργάνωση διέκοψε τη δράση της το 2007.

Red Army Faction (RAF/ Baader-Meinhof Gang): Ακροαριστερή οργάνωση που έδρασε στη Δυτική Γερμανία στη δεκαετία του 1970 με ιδρυτές τον Andreas Baader και την Ulrike Meinhof. Η οργάνωση προήλθε ως αντίδραση στην πολιτική εξουδετέρωσης της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς από το γερμανικό κράτος, υιοθέτησε τις αρχές αντάρτικου των πόλεων και κήρυξε ένοπλο αγώνα για την εξουδετέρωση του καπιταλιστικού και ιμπεριαλιστικού κρατικού μηχανισμού στη Δυτική Γερμανία. Επισήμως διαλύθηκε το 1998.

Red Brigades (Ερυθρές Ταξιαρχίες): Ιταλική μαρξιστική-λενινική οργάνωση που έδρασε τη δεκαετία του 1970 και τις αρχές του '80. Μέσα από την ένοπλη πάλη προσπάθησε να δημιουργήσει ένα επαναστατικό κράτος και να εκβιάσει την αποχώρηση της Ιταλίας από το NATO. Ευθύνεται για την απαγωγή και τη δολοφονία του Aldo Moro, το 1978.

Sendero Luminoso (φωτεινό μονοπάτι): Μαοϊκή αντάρτικη οργάνωση του Περού που ιδρύθηκε το 1960. Η οργάνωση που αυτοαποκαλείται Κομμουνιστικό Κόμμα του Περού ξεκινά το 1980 μια ένοπλη δράση που θα οδηγήσει σε εμφύλια σύρραξη. Η δράση της εξασθενεί μετά τη σύλληψη της ηγεσίας της το 1992.

Tamil Tigers (Liberation Tigers of Tamil Eelam/ LTTE): Αυτονομιστική οργάνωση μαχητών που δρούσε στη Σρι Λάνκα. Ιδρύθηκε το Μάιο του 1976 από τον Vellupillai Prabhakaran και διεξήγαγε μια βίαιη αποσχιστική εθνικιστική εκστρατεία για την δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους. Αυτή η εκστρατεία εξελίχθηκε σε εμφύλιο πόλεμο που διήρκεσε σχεδόν 25 χρόνια.

Thug: Βίαιη ινδική λατρεία που έδρασε στην Ινδία από τον 13^ο μέχρι τον 19^ο αιώνα.

Ulster Volunteer Force (UVF): παραστρατιωτική ομάδα που δρα στη Βόρεια Ιρλανδία. Ιδρύθηκε στα τέλη του 1965 και η δράση της συνεχίζεται ως το 2007. Η UVF πολεμούσε τον ιρλανδικό ρεπουμπλικανισμό και τους ιρλανδούς εθνικιστές με στόχο την διατήρηση της Βόρειας Ιρλανδίας ως τμήμα του Ηνωμένου Βασιλείου.

Weather Underground (the Weathermen): Αμερικανική ριζοσπαστική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1969, παρακλάδι του φοιτητικού κινήματος διαμαρτυρίας SDS (Φοιτητές για μια Δημοκρατική Κοινωνία). Σκοπό της είχε την βίαιη ανατροπή της κυβέρνησης των ΗΠΑ.

Zealots-Sicarii : Εβραίοι ζηλωτές που αντιτάσσονταν βίαια στη ρωμαϊκή κυριαρχία τον 1^ο αιώνα μ.Χ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Rapoport's four waves of terrorism

Focus	Primary strategy	Target identity	Precipitant	Special characteristics
Anarchists 1870–1910s	Elite assassinations Bank robberies	Primarily European states	Failure/ slowness of political reform	Developed basic terrorism strategies and rationales
Nationalist 1920s–1960s	Guerrilla attacks on police and military	European empires	Post-1919 delegitimization of empire	Increased international support (UN and diasporas)
New Left/ Marxist 1960s–1980s	Hijackings, kidnappings, assassination	Governments in general; increasing focus on U.S.	Viet Cong successes	Increased international training/cooperation/sponsorship
Religious 1970s–2020s	Suicide bombings	U.S., Israel, and secular regimes with Muslim populations	Iranian Revolution, Soviet invasion of Afghanistan	Casualty escalation, Decline in the number of terrorist groups

Source: Based on the discussion in David C. Rapoport, "The Four Waves of Modern Terrorism," in Audrey K. Cronin and James M. Ludes, eds., *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2004).

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Altheide, David L. (2006), «Terrorism and the Politics of Fear», *Cultural Studies-Critical Methodologies*, Vol. 6, No. 4, σσ. 415-439.
- Aradau, Claudia και Van Munster, Rens (2007), «Governing Terrorism Through Risk: Taking Precautions, (un)Knowing the Future», *European Journal of International Relations*, Vol. 13, No. 1, σσ. 89-115.
- Arquilla John, Rondfeldt David και Zanini Michele, «Networks, Netwar and Information-Age Terrorism» στο Lesser et al., (ed.) (1999), *Countering the New Terrorism*, Santa Monica, CA: RAND.
- Ashley, Richard K. and Walker, R. B. J. (1990) «Speaking the Language of Exile: Dissident Thought in International Studies», *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 3 (September 1990), σσ. 259-268.
- Atwan, Abdel-Bari, (2006), *The secret history of al-Qa'ida*, London: Saqi.
- Badey, Thomas J. (1998) «Defining international terrorism: A pragmatic approach», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 10, No. 1, σσ. 90-107.
- Battistella, Dario (2004), «Introduction: Le réalisme réfuté ?», *Études internationales*, Vol. 35, No. 4, σσ. 613-622.
- Battistella, Dario (2004), «Prendre Clausewitz au mot: Une explication libérale de “Liberté en Irak”», *Études internationales*, Vol. 35, No. 4, σσ. 667-687.
- Battistella, Dario (2009), *Théories des relations Internationales*, Science Po, Les Presses, Paris.
- Becker, Tal (2006), *Terrorism and the State*, Hart Publishing, USA
- Beer, Francis A. και Hariman, Robert (2004), «Le post-réalisme après le 11 Septembre», *Études internationales*, Vol. 35, No. 4, σσ. 689-719.
- Ben-Yehuda, Hemda and Levin-Banchik, Luba (2011), «The Dangers of Terror in World Politics: International Terror Crises, 1918-2006», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 34, No.1, σσ. 31-46.

- Bergen, Peter, Hoffman, Bruce and Tiedemann, Katherine (2011), «Assessing the Jihadist Terrorist Threat to America and American Interests», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol.34, No. 2, σσ. 65-101.
- Bergesen, Albert J. and Lizardo, Omar (2004), «International Terrorism and the World-System», *Sociological Theory*, Vol. 22, No. 1, Theories of Terrorism: A Symposium (Mar., 2004), σσ. 38-52.
- Bhatia, Michael V. (2005), «Fighting words: naming terrorists, bandits, rebels and other violent actors», *Third World Quarterly*, Vol.26, No.1, σσ. 5-22.
- Bogen, Kenneth T. and Jones, Edwin D. (2006), «Risks of Mortality and Morbidity from Worldwide Terrorism: 1968–2004», *Society for Risk Analysis*, Vol. 26, No. 1, σσ. 45-59.
- Burke, Anthony (2008), «The end of terrorism studies», *Critical Studies on Terrorism*, Vol.1, No.1, σσ. 37-49.
- Burnett, Jonny και Whyte, Dave (2005), «Embedded Expertise and the New Terrorism», *Journal for Crime, Conflict and the Media*, Vol. 1, No.4, σσ. 1-18.
- Butko, Thomas J. (2009), «Four Perspectives on Terrorism: Where They Stand Depends on Where You Sit», *Political Studies Review*, Vol. 7, σσ. 185-194.
- Buzan, Barry (2006), «Will the ‘global war on terrorism’ be the new Cold War?», *International Affairs*, Vol. 82, No. 6, σσ. 1101-1118.
- Buzan, Barry, Waever, Ole και De Wilde, Jaap (1998), *Security: A new Framework for analysis*, CO: Lynne Rienner, London
- Buzan, Barry και Waever, Ole (2009), «Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitization theory», *Review of International Studies* 35, σσ. 253-276.
- Cambell, David (1998), *Writing Security: United States foreign policy and the politics of identity*, 2nd edn, Minneapolis.
- Carter, Ashton, Deutch, John. και Zelikow, Philip (1998), «Catastrophic Terrorism», *Foreign Affairs*, 77 (6), σσ. 80-94.
- Casale, Davide (2008), «EU Institutional and Legal Counter-Terrorism Framework», *Defence against Terrorism Review*, Vol. 1, No.1, σσ. 49-78.
- Chaliand, Gerard και Blin, Arnaud (2007), *The history of terrorism: from antiquity to al Qaeda*, London: University of California Press.

- Carpentier, Chantal (2004), «Le critère de légitimité démocratique opposé au peuple irakien par la Société des Nations», *Études internationales*, Vol. 35, No. 4, σσ. 721-739.
- Chalk, Peter (1999), «The Evolving Dynamic of Terrorism in the 1990s'», *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 53, No. 2, σσ. 151-167.
- Chomsky, Noam (2003), *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*. New York: Henry Holt and Company.
- Claridge, David (1999), «Exploring the Myths of Superterrorism», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, No 4, σσ. 133-148.
- Cooper, H. H. A. (2001), «The Problem of Definition Revisited», *American Behavioral Scientist*, Vol. 44, No. 6 (Feb. 2001), σσ. 881-893.
- Copeland, Thomas (2001), «Is the “New Terrorism” Really New? An Analysis of the New Paradigm for Terrorism», *The Journal of Conflict Studies*, Vol. 21, No. 2 ,(Winter 2001), σσ. 91-105.
- Cox, Robert (1981), «Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory», *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 10, No. 2, σσ. 126-155.
- Crenshaw, Martha, (2000), «The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century», *Political Psychology*, Vol. 21, No. 2 (June 2000), σσ. 405-420.
- Crenshaw, Martha (2008a), «The Debate over “New” vs. “Old” Terrorism» στο Karawan, Ibrahim A. et al. (eds.) *Values and Violence. Intangible Aspects of Terrorism*. University of Utah, Salt Lake City, UT, U.S.A.
- Crenshaw, Martha (2008b), «‘New’ vs ‘Old’ Terrorism: A critical Appraisal» στο Coolsaet Rik (ed.), *Jihadi Terrorism and the Radicalisation*, Ashgate Publishing Limited, UK. σσ.25- 39.
- Croft, Stuart and Moore, Cerwyn (2010), «The evolution of threat narratives in the age of terror: understanding terrorist threats in Britain», *International Affairs*, Vol. 86, No. 4, σσ. 821-835.
- Cronin, Audrey Kurth (2003), «Behind the Curve Globalization and International Terrorism», *International Security*, Vol. 27, No. 3 (Winter 2002/03), σσ. 30-58.
- De Goede, Marieke (2008), «Beyond Risk: Premediation and the Post-9/11 Security Imagination», *Security Dialogue*, Vol. 39, No. 2-3, σσ. 155-176.
- De Swielande, Tanguy Struye (Juillet 2004), «Le terrorisme dans le spectre de la violence politique» στο *Les cahiers du RMES* , No. 1.

- Dedeoglu, Beril (2003), «Bermuda triangle: comparing official definitions of Terrorist Activity», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 15, No. 3, σσ. 81-110.
- Der Derian, James (2005), «Imaging terror: logos, pathos and ethos», *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 1, σσ. 23-37.
- Dugard, John (1974), «International Terrorism: Problems of Definition», *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 50, No. 1 (Jan. 1974), σσ. 67-81.
- Dunn, Elizabeth W., Moore, Moriah and Nosek, Brian A. (2005), «The War of the Words: How Linguistic Differences in Reporting Shape Perceptions of Terrorism», *Analyses of Social Issues and Public Policy*, Vol. 5, No. 1, σσ. 67-86.
- Dunne, Tim, Milja, Kurki and Smith, Steve (eds) (2007), *International Relations Theories. Discipline and Diversity*, Oxford University Press.
- Duyvesteyn, Isabelle (2004), «How New Is the New Terrorism?», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 27, No. 5, σσ. 439-454.
- Duyvesteyn, Isabelle and Malkii, Leena (2012), «No: The fallacy of the new terrorism thesis» στο Jackson, Richard and Sinclair, Justin (eds), *Contemporary Debates on Terrorism*, Routledge, Taylor & Francis Group, New York.
- Enders, Walter and Sandler, Todd (2005), «After 9/11: Is it All Different Now?», *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 2, *The Political Economy of Transnational Terrorism* (Apr. 2005), σσ. 259-277.
- Enders, Walter and Su, Xuejuan (2007), «Rational Terrorists and Optimal Network Structure», *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 51, No. 1 (Feb. 2007), σσ. 33-57.
- English, Richard (2009), *Terrorism How To Respond*, Oxford University Press, NY.
- Eriksson, Johan (1999), «Observers or Advocates?: On the Political Role of Security Analysts», *Cooperation and Conflict*, Vol. 34, No. 3, σσ. 311-330.
- Ferguson, Yale H. και Rosenau, James N. (2004), «De la superpuissance avant et après le 11 septembre 2001: Une perspective post internationale», *Études internationales*, Vol. 35, No. 4, σσ. 623-639.
- Ferguson E. Kathy, (2011), *Emma Goldman. Political Thinking in the Streets.*, Rowman & Littlefield Publishers. UK.

- Ferrero, Mario (2006), «Martyrdom Contracts», *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 50, No. 6 (Dec. 2006), σσ. 855-877.
- Field, Antony (2009) «The ‘New Terrorism’: Revolution or Evolution?», *Political Studies Review*, Vol. 7, No. 2, σσ.195-207.
- Fierke, Karin M. (2005), «The war on terrorism: A critical Perspective», *Irish Studies in International Affairs*, Vol. 16, σσ. 51-64.
- Foxell, Joseph W. (2005), «In Defense of the Bush Administration's “War on Terror”», *American Foreign Policy Interests*, Vol. 27, No. 2, σσ. 125 - 136.
- Foxell, Joseph W. (2009), «How Is the Terrorist Threat Changing?», *American Foreign Policy Interests*, Vol. 31, No. 6, σσ. 389 - 399.
- Franks, Jason (2009), «Rethinking the Roots of Terrorism: Beyond Orthodox Terrorism Theory - A Critical Research Agenda», *Global Society*, Vol. 23, No. 2, σσ.153 - 176.
- Freedman, Lawrence (2001), «The Third World War?», *Survival: Global Politics and Strategy*, Vol. 43, No. 4, σσ. 61-88.
- Furedi Frank (2005), *Politics of Fear. Beyond Left and Right*, Continuum International Publishing Group, London.
- Gaddis, John Lewis (1992-3), «International Relations Theories and the End of the Cold War», *International Security*, Vol. 16, No. 3, σσ. 5-53.
- Ganor, Boaz (2002), «Defining Terrorism: Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?», *Police Practice and Research*, Vol. 3, No. 4, σσ. 287-304.
- Gearson, John (2002), «The nature of Modern Terrorism» στο Lawrence Freedman (ed), *Superterrorism – Policy Responses*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Giddens, Lord (2004), «The Future of World Society: the new terrorism», Διάλεξη στο LSE, (10 November 2004).
- Gobban, Helen (1981), *The Palaistinian Liberation Organisation, People, Powers and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gofas, Andreas (2011), «The Terrorism–Democracy Nexus and the Security vs. CivilLiberties Tradeoff» στο Tzifakis, Nikolaos (ed.), *International Politics in Times of Change*, Springer. σσ. 283-298
- Gofas, Andreas (2012), «‘Old’ vs ‘New’ Terrorism: What’s in a Name?», *Turkish journal of international relations {προσεχώς}*.

- Goldman, Ogen (2010), «The Globalization of Terror Attacks», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 23, No.1, σσ. 31-59.
- Goodin, Robert (2006), *What's wrong with terrorism?*, Cambridge UK: Polity Press.
- Gourevitch, Peter (2002), «Interacting Variables: September 11 and the Role of Ideas and Domestic Politics», *Dialog-IO* (Spring 2002), σσ. 71-80.
- Gray, Colin (2002), «World Politics as Usual after September 11: Realism» στο Booth, Ken and Dunne, Tim, *Words in Collision. Terror and the Future of Global Order*, Palgrave, NY.
- Grob-Fitzgibbon, Benjamin (2005), «What is Terrorism? Redefining a Phenomenon In Time of War», *Peace & Change*, Vol. 30, No. 2, σσ. 231-246.
- Gupta, Dipak K. (2008), «Accounting for the Waves of International Terrorism», *Perspectives on Terrorism*, Vol. 2, No. 11 (Aug. 2008), σσ. 3-9.
- Gunaratna, Rohan (2010), «Al-Qaeda is an example of a 'new terrorism'» στο Gottlieb, Stuart (ed.), *Debating Terrorism and Counterterrorism. Conflicting, Perspectives on Causes, Contexts and Responses*.
- Gus Martin, (2006), *Understanding Terrorism, Challenges, Perspectives and Issues*, Sage Publications.
- Hansen, Lene (2000), «The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School», *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 29, No. 9, σσ. 285-306.
- Hansen, Lene (2007), «Case for Seduction?: Evaluating the Poststructuralist Conceptualization of Security», *Cooperation and Conflict*, Vol. 32, No. 4, σσ. 369-397.
- Harrow, Martin (2008), «Inside a Wave of Terrorism: The Dynamic Relation between Terrorism and the Factors Leading to Terrorism», *Journal of Global Change and Governance*, Vol. 1, No. 3 (Summer 2008), σσ. 1-19.
- Hattotuwa, Sanjana (2007), «The New Terrorism», *Peace and Conflict*, (17 may 2007), σσ. 1-15.
- Hoffman, Bruce (1997) «The Modern Terrorist Mindset: Tactics, Targets and Technologies», *Columbia International Affairs Online Working Paper*, (October 1997).
- Hoffman, Bruce (2001), «Change and Continuity in Terrorism», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 24, No. 5, σσ. 417-428.

- Hoffman, Bruce (2005) «“Holy Terror”: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative», *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 18, σσ. 271- 284.
- Hoffman, Bruce (2008) «Assessing the State of Al Qaeda and Current and Future Terrorist Threats», στο Karawan, Ibrahim A. et al. (eds.) *Values and Violence. Intangible Aspects of Terrorism*. University of Utah, Salt Lake City, UT, U.S.A.
- Hoffman, Bruce (2002), «Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 25, No. 5, σσ. 303-316.
- Hoffman, Bruce (1998), *Inside Terrorism*, Columbia University Press, NY.
- Hoffman, Bruce (2006), *Inside Terrorism*, Revised and Expanded edition, Columbia University Press, NY.
- Hoffman, Mark (1987), «Critical Theory and the Inter-Paradigm Debate», *Millennium - Journal of International Studies*, Vol. 16, No. 2, σσ. 231-249.
- Hodges, Adam και Nilep Chad (eds.) (2007), *Discourse, War and Terrorism*, John Benjamins Publishing Company.
- Horgan, John και Boyle, Michael J. (2008), «A case against “Critical Terrorism Studies”», *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 1, No. 1, σσ. 51-64.
- Hough, Peter (2005), *Understanding Global Security*, Routledge, NY.
- Hoveyda, Fereydoun (2005), «Understanding and Fighting Islamist Terrorism», *American Foreign Policy Interests*, Vol. 27, No. 6, σσ. 503-512.
- Hülse, Rainer, Spencer, Alexander (2008), «The Metaphor of Terror: Terrorism Studies and the Constructivist Turn», *Security Dialogue*, Vol. 39, No. 6, (December 2008), σσ. 571-592.
- Jackson, Richard (2005), *Writing the war on Terrorism. Language, Politics and Counter-Terrorism*, Manchester University Press, UK.
- Jackson, Richard (2007a), «An analysis of EU counterterrorism discourse post-September 11», *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 20, No. 2, σσ. 233-247.
- Jackson, Richard (2007b), «Constructing Enemies: “Islamic Terrorism” in Political and Academic Discourse», *Government and Opposition*, Vol. 42, No. 3, σσ. 394-426.

- Jackson, Richard (2007c), «Terrorism Studies and the Politics of State Power», *Paper prepared for International Studies Association (ISA) 47th Annual Convention*, 28 Feb. - 3 March, Chicago, United States.
- Jackson Richard., (2007d), Introduction: the case for critical terrorism studies, *European Political Science: EPS 6.3*, (1 September 2007), σσ. 225-227.
- Jackson, Richard (2007e), «The Core Commitments of Critical Terrorism Studies», *European Political Science 6*, σσ. 244–251.
- Jackson, Richard (2007f), «Playing the Politics of fear: Writing the Terrorist threat in the war on terrorism», στο G. Kassimeris (ed.), *Playing Politics with Terrorism. London: Hurst and Company*.
- Jackson, Richard (2008), «An Argument for Terrorism», *Perspectives on Terrorism*, Vol. 2, No. 2 (Jan. 2008), σσ. 25-32.
- Jackson, Richard (2009a), «Critical Terrorism Studies: An Explanation, a Defence and a Way Forward», Aberystwyth University, *Paper prepared for the BISA Annual Conference*, 14-16 December 2009, University of Leicester, UK.
- Jackson, Richard (2009b), «The Study of Terrorism after 11 September 2001: Problems, Challenges and Future Developments», *Political Studies Review*, Vol. 7, No. 2, σσ. 171-184.
- Jackson, Richard, Jarvis, Lee, Gunning, Jeroen και Smyth, Marie-Breen (2011), *Terrorism A critical Introduction*, Palgrave Mackmillan, NY.
- Jervis, Robert (2002), «An Interim Assessment of September 11: What Has Changed and What Has Not?», *Political Science Quarterly*, Vol. 117, No. 1, σσ. 37-54.
- Joffé G., (2004), «Global Terrorism», *EuroMeScopaper 30*, (May 2004).
- Jones, David Martin και Smith, M. L. R. (2009), «We're All Terrorists Now: Critical -or Hypocritical - Studies “on” Terrorism?», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 32, No.4, σσ. 292-302.
- Joseph, Jonathan (2009), «Critical of What? Terrorism and its Study», *International Relations*, Vol. 23, No.1, σσ. 93-98.
- Judkins, Benjamin and Reynolds, Stephen (2008), «Globalization, Social Capital and Networked Violence: The role of Values» στο Karawan, Ibrahim, McCormack, Wayne and Reynolds, Stephen E. (eds), *Values and Violence. Intangible Aspects of Terrorism*, Springer Publishing.
- Juergensmeyer, Mark (1997), «Terror Mandated by God», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 9, No. 2, σσ. 16-23.

- Juergensmeyer, Mark (2000), «Understanding the new terrorism Current History», *ProQuest Political Science*, Vol. 99, No. 636, σσ. 158-163.
- Kalyvas, Stathis N. (2001), «“New” and “Old” Civil Wars: A Valid Distinction?», *World Politics*, Vol. 54, No. 1 (Oct. 2001), σσ. 99-118.
- Kaplan, Jeffrey (2008), «Terrorism’s Fifth Wave: A Theory, a Conundrum and a Dilemma», *Perspectives of Terrorism*, Vol. 2, No. 2 (Jan. 2008), σσ. 12-24.
- Kassimeris, George (ed.) (2007), *Playing Politics with Terrorism. A User’s Guide*, Hurst & Company, London.
- Kegley, C.W. (2003). *The New Global Terrorism; Characteristics, Causes, Controls*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Kelly, Robert E. (2008), «From the “Global War on Terror” to Containment: An Opinion Brief», *Perspectives on Terrorism*, Vol. 2, No. 4 (Feb. 2008), σσ. 12-14.
- Kennedy, Robert (1999), «Is one person's terrorist another's freedom fighter? Western and Islamic approaches to “just war” compared», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, No. 1, σσ. 1-21.
- Kennedy-Pipe, Caroline και Rengger, Nicholas (2006), «Apocalypse now? Continuities or disjunctions in world politics after 9/11», *International Affairs*, Vol. 82, No. 3, σσ. 539-552.
- Keohane, Robert O. (2002), «The Globalization of Informal Violence, Theories of World Politics, and the “Liberalism of Fear”», *Dialog-IO* (Spring 2002), σσ. 29-43.
- Krueger, Alan B. and Laitin, David D. (2004), «“Misunderestimating” Terrorism – The State Department’s Big Mistake», *Foreign affairs*, Vol. 83, No. 5 (Sep. / Oct. 2004), σσ. 8-13.
- Kurtulus, Ersun N. (2011), «The “New Terrorism” and its Critics», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 34, No. 6, σσ. 476-500.
- LaFree, Gary (2010), «The Global Terrorism Database(GTD): Accomplishments and Challenges», *Perspectives on Terrorism*, Vol. 4, No. 1 (Mar. 2010), σσ. 24-46.
- Lake, David A. (2002), «Rational Extremism: Understanding Terrorism in the Twenty-first Century», *Dialog-IO* (Spring 2002), σσ. 15-29.
- Laqueur Walter, (1999), *The New Terrorism : Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York : Oxford University Press.

- Laqueur, Walter, (1996) «Postmodern Terrorism», *Foreign Affairs*, 75 (5), 24–36.
- Law Randall, (2009), *Terrorism a history*, Polity Press, UK.
- Leheny David, (2002), «Symbols, Strategies and Choices for International Relations Scholarship after 11», *Dialog-IO*, Vol. 1, No. 1, σσ. 57-70.
- Lesser, Ian O. (1999), «Countering the New Terrorism: Implications For Strategy» στο Lesser, Ian O. (ed.), *Countering the New Terrorism*. Rand Publishing, σσ. 85-144.
- Lustick, S. Ian (2012), «No: Why terrorism is a much smaller threat than you think» στο Jackson, Richard and Sinclair, Justin S. (eds.), *Contemporary Debates on Terrorism*, Routledge, NY.
- Lutz, James M. (2010), «A Critical View of Critical Terrorism Studies», *Perspectives of Terrorism*, Vol. 4, No. 6 (Dec. 2010), σσ. 31-40.
- Lutz, James M. and Lutz, Brenda J. (2010), «A Critical View of Critical Terrorism Studies», *Perspectives of Terrorism*, Vol. 4, No. 1 (Mar. 2010), σσ. 63-74.
- Masters, Daniel (2008), «The Origin of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 20, No. 3, σσ. 396-414.
- Mayntz, Renate (2004), «Organizational Forms of Terrorism- Hierarchy, Network, or a Type sui generis?», *MPIfG Discussion Paper 04/04*, Cologne: Max-Planck- Institute for the Study of Societies.
- Medd, Roger και Goldstein, Frank (1997), «International Terrorism on the eve of a new Millennium», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 20, Issue 3, σσ. 281-316.
- Merari, Ariel (1993), «Terrorism as a Strategy of Insurgency Terrorism and Political Violence», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 5, No. 4 (Winter 1993), σσ. 213-251.
- Morgan, Matthew (2004), «The Origins of the New Terrorism», *Parameters*, (Spring, 2004), σσ. 29-43.
- Mueller, John (2005), «Simplicity and Spook: Terrorism and the Dynamics of Threat Exaggeration», *International Studies Perspectives*, Vol. 6, σσ. 208-234.
- Mythen, Gabe και Walklate, Sandra (2008), «Terrorism, Risk and International Security: The Perils of Asking “What If?”», *Security Dialogue*, Vol. 39, No. 2–3, σσ. 221-242.

- Nacos, Brigitte Lebens (2006), *Terrorism and Counterterrorism: Understanding Threats and Responses in the Post-9/11 World*, New York: Pearson, Longman.
- Neumann, Peter (2009), *Old & New Terrorism*, Polity Press, UK.
- Nimrod, Raphaeli (2003), «Financing of terrorism sources methods and channels, terrorism and political violence», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 15, No. 4, σσ. 59-82.
- O'Brien, Cruise C. (1983), «Terrorism under Democratic Conditions: The Case of IRA», στο Crenshaw, Martha (ed.), *Terrorism, Legitimacy, and Power: The consequences of Political Violence*, Middletown, Connecticut, Wesleyan University Press.
- Oneal, John R. και Russett, Bruce (2004), «À la recherche de la paix dans un monde d'après-guerre froide caractérisé par l'hégémonie et le terrorisme», *Études internationales*, Vol. 35, No. 4, σσ. 641-665.
- Pape, Robert A. (2003), «The Strategic logic of suicide terrorism», *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 3, σσ. 343-361.
- Parekh, Bhikhu (2002), «Terrorism or Intercultural Dialogue». In Booth, Ken and Dunne, Tim (eds.), *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order* (σσ.270-283). Palgrave Macmillan, N.Y.
- Payne, Kenneth (2009), «Winning the Battle of Ideas: Propaganda, Ideology, and Terror», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 32, No. 2, σσ. 109-128.
- Pedahzur, Ami, Eubank, William και Weinberg, Leonard (2002), «The War on Terrorism and the Decline of Terrorist Group Formation: A Research Note», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 14, No. 3, σσ. 141-147.
- Quillen, Chris (2002), «A historical Analysis of Mass Casualty», *Studies in Conflict and Terrorism*, (September/October 2002), Vol. 25, No. 5, σσ. 279–292.
- De Puig, Lluís Maria M. (2007), «La notion de guerre préventive et ses Conséquences pour les relations internationales», *Diplomatie*, Vol. 28 (Sept.-Oct. 2007), σσ. 76-84.
- Herfried Munkler, (2005), *The New Wars*, Polity Press, UK.
- Ranstorp, Magnus (1994), «Hizbullah's Command Leadership: its structures, Decision-Making and Relationship with Iranian Clergy and institutions», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 6, No. 3 (Autumn 1994), σσ. 303-339.

- Rapoport, David C. (1984), «Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions», *The American Political Science Review*, Vol. 78, No. 3 (Sep. 1984), σσ. 658-677.
- Rapoport, David C. (2004), «The Four Waves of Modern Terrorism». Στο Cronin and Ludes (eds.) *Attacking Terrorism*. Department of Political Science, UCLA.
- Rasler, Karen and Thompson, William R. (2009), «Looking for Waves of Terrorism», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 21, No. 1, σσ. 28-41.
- Rees, Wyn and Aldrich, Richard J. (2005), «Contending cultures of counterterrorism: transatlantic divergence or convergence?», *International Affairs*, Vol. 81, No. 5, σσ. 905-923.
- Richmond, Oliver P. (2003), «Realizing Hegemony? Symbolic Terrorism and the Roots of Conflict», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 26, No. 4, σσ. 289-309.
- Rose, Gideon (1999), «It Could Happen Here. Facing the New Terrorism», *Foreign Affairs*, Vol. 78, No. 2, σσ. 131-137.
- Roy, Olivier (2000), «Islam, Iran and the New Terrorism». Στο Olivier, Roy et al «America and the New Terrorism: An Exchange», *Survival* (Summer 2000), Vol. 42, No. 2, σσ. 156-172.
- Ruby, Charles L. (2002), «The Definition of Terrorism», *Analyses of Social Issues and Public Policy*, Vol. 2, No. 1, σσ. 9-14.
- Schmid, Alex P. (2004), «Frameworks for Conceptualising Terrorism», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 16, No. 2, σσ. 197-221.
- Schmid Alex, «Terrorism: The definitional Problem», *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 36, No. 2-3, σσ. 375-419.
- Sedgwick, Mark (2007), 'Inspiration and the Origins of Global Waves of Terrorism', *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 30, No. 2, σσ. 97-112.
- Sedgwick, Mark (2007), «Islamist Terrorism and the “Pizza Effect”», *Perspectives on Terrorism*, Vol. 1, No. 6 (Dec. 2007), σσ. 3-6.
- Simon, Jeffrey (1994), *The Terrorist Trap*, Bloomington : Indiana University Press.
- Simon, Steven και Benjamin, Daniel (2000), «America and the New Terrorism: An Exchange», *Survival* (Spring 2000), Vol. 42, No. 1, σσ. 59-75.
- Simon, Steven (2003), «The new terrorism», *The Brookings Review. ProQuest Political Science* (Winter 2003), Vol. 21, No.1, σσ. 18-24.

- Sinai, Joshua (2008), «How to Define Terrorism», *Perspectives on Terrorism*, Vol. 2, No. 4 (Feb. 2008), σσ. 9-11.
- Smith, Steve (2004), «Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September '11», *International Studies Quarterly*, Vol. 48, No. 3 (Sept. 2004), σσ. 499-515.
- Smyth, Marie Breen, Gunning, Jeroen, Jackson, Richard, Kassimeris, George και Robinson, Piers (2008), «Critical Terrorism Studies-an introduction», *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 1, No. 1, σσ. 1-4.
- Spencer, Alexander (2006), «Questioning the Concept of “New Terrorism”», *Peace Conflict & Development*, Vol. 8 (January 2006), σσ. 1-33.
- Sprinzak, Ehud. (2001), «The Lone Gunmen», *Foreign Policy*, Nov/Dec (127), 72–3.
- Sproat, Peter Alan (1991), «Can the state be terrorist?», *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 14, No.1, σσ. 19-29.
- Shepherd, J. Laura (2008), «Visualising violence: legitimacy and authority in the ‘war on terror’», *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 1, No. 2, σσ. 213-226.
- Stepanova, Ekaterina (2008), *Terrorism in Asymmetrical conflict. Ideological and structural aspects*, Oxford, SIPRI, Oxford University.
- Tardy, Thierry (ed.) (2004), *Peace Operations After 11 September 2001*, Frank Cass, London and New York.
- Stohl, Michael (2008), «Old myths, new fantasies, and the enduring realities of Terrorism», *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 1, No. 1, σσ. 5-16.
- Stohl, Michael (2008), «The Global War on Terror and State Terrorism», *Perspectives on Terrorism*, Vol. 2, No. 9 (Jun. 2008), σσ. 4-10.
- Symeonidou-Kastanidou, Elisabeth (2004), «Defining Terrorism», *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 12, No.1, σσ. 14-35.
- Taylor, Max and Horgan, John (2007), «Future developments of political terrorism in Europe», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, No. 4 (Dec. 2007), σσ. 83-93.
- Teichman, Jenny (1989), «How to define Terrorism», *Philosophy: The Journal of the Royal Insitute of Philosophy*, Vol. 64, No. 250, σσ. 505-517.

- Tiefenbrun, Susan (2003), «A Semiotic Approach to a Legal Definition of Terrorism», , *ILSA Journal of International & Comparative Law*, Vol. 9, σσ. 357-400.
- Tilly, Charles (2004), «Terror, Terrorism, Terrorists», *Sociological Theory*, Vol. 22, No. 1, Theories of Terrorism: A Symposium (Mar. 2004), σσ. 5-13.
- Toros, Harmonie (2008), «We Don't Negotiate with Terrorists!': Legitimacy and Complexity in Terrorist Conflicts», *Security Dialogue*, Vol. 39, No. 4, σσ. 407-426.
- Tow, William T. (2003), «Apocalypse Forever? International Relations Implications of 11 September», *Australian Journal of Politics and History*, Vol. 49, No. 3, σσ. 314-325.
- Tucker, David (2001), «What is New about the New Terrorism and How Dangerous is It?», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 13, No. 3, σσ. 1-14.
- Tumlin, Karen C. (2004), «Suspect First: How Terrorism Policy Is Reshaping Immigration Policy», *California Law Review*, Vol. 92, No. 4 (Jul. 2004), σσ. 1173-1239.
- Weinberg, Leonard, Pedahzur, Ami και Hirsch-Hoefler, Sivan (2004), «The Challenges of Conceptualizing Terrorism», *Terrorism and Political Violence*, Vol. 16, No. 4, σσ. 777-794.
- Weinberg, Leonard και Eubank, William (2008), «Problems with the critical studies approach to the study of terrorism», *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 1, No.2, σσ. 185-195.
- Weinberg, L., and Eubank, W. (2010) « An end to the fourth wave of terrorism?», *Studies in Conflict and Terrorism*, 33(7), σσ. 594-602.
- Wight, Colin (2009), «Theorising Terrorism: The State, Structure and History», *International Relations*, Vol. 23, No. 1, σσ. 99-106.
- Wilkinson, Paul (1981), «Can a State be "Terrorist"?», *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 57, No. 3. (Summer1981), σσ. 467-472.
- Williams, Michael C. (2011), «Securitization and the Liberalism of Fear», *Security Dialogue*, Vol. 42, No. 4-5, σσ. 453-463.
- Yongtao, Liu (2010), «Discourse, Meanings and IR Studies: Taking the Rhetoric of "Axis of Evil" As a Case», *CONfines*, Vol. 6, No. 11, σσ. 85-107.

- Young, Reuven (2006), «Defining Terrorism: The evolution of Terrorism as legal Concept in International Law and its influence on definitions in Domestic Legislation». *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 29, issue 1, σσ. 23-105.
- Zarakol, Ayse, (2011), «What makes terrorism modern? Terrorism, legitimacy, and the international system», *Review of International Studies*, Vol. 37, No. 5, σσ. 2311-2336.
- Zimmermann, Doron, (2004), «Terrorism Transformed: The ‘New Terrorism,’ Impact Scalability and the Dynamic of Reciprocal Threat Perception», *The Quarterly Journal*, Vol. 3, No. 1 (March 2004), σσ.19-39.
- Zulaika, Joseba and Douglass, William A. (2008), «The terrorist subject: terrorism studies and the absent subjectivity», *Critical Studies on Terrorism*, Vol. 1, No. 1, σσ. 27-36.

Ελληνόγλωσση

- Δούση, Εμμανουέλα, «Από την Κοινωνία των Εθνών στον ΟΗΕ», *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 25-10-2009.
- Hobsbawm, Eric (2007), *Παγκοσμιοποίηση, Δημοκρατία και Τρομοκρατία*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Ηρακλείδης, Αλέξης (2005), *Η Διεθνής Κοινωνία και οι Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων. Μια κριτική περιδιάβαση*. Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Ηρακλείδης, Αλέξης (2006), *Κυπριακό Πρόβλημα 1974-2004. Από την Ένωση στη Διχοτόμηση*; Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Κεχαγιά, Αικατερίνη (2005), «Ευρωπαϊκή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (ΕΠΑΑ) και NATO: Βίοι παράλληλοι ή πορείες σε αντιδιαστολή;» *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 10, Τεύχος 3, σσ.179-215.
- Κουμ, Μπιρν (2010), *Η ιστορία της Τρομοκρατίας*, Εμπειρία Εκδοτική.
- Μακρής, Σπύρος (2002), *Η θεωρία των Διεθνών Σχέσεων στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης. Κονστρουκτιβισμός vs Ρασιοναλισμός*, Παπαζήση.
- Jackson, Robert και Sorensen, Georg (2006), *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων. Η Σύγχρονη Συζήτηση*, Gutenberg, Αθήνα.
- Μπόση, Μαίρη (1996), *Ελλάδα και τρομοκρατία. Εθνικές και Διεθνείς διαστάσεις*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

- Μπόση, Μαίρη (2000), *Περί Ορισμού της Τρομοκρατίας*, Π. Τραυλός, Αθήνα.
- Παπαδάτου, Πέτρου Α. (1987), *Η Τρομοκρατία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Ρίτσαρντσον, Λουίζ (2006), *Τι θέλουν οι Τρομοκράτες*, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα.
- Σίνγκλερ, Άντριου, (2004), *Ανατομία του Τρόμου*, Ωκεανίδα, Αθήνα.
- Τζιφάκης, Νικόλαος (2004), «Η κατασκευή της ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις», *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 10, Νο. 1, σσ. 91-104.

Διαδίκτυο

- Απόφαση Πλαίσιο του Συμβουλίου για την καταπολέμηση της Τρομοκρατίας:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0475:EL:HTML> [8 Μαρτίου 2012]
- Buzan B., «The war on Terrorism as the new macro-securitization», Oslo workshop, διαθέσιμο:
<http://rrii.150m.com/t08/Barry%20Buzan%20%20The%20War%20on%20Terrorism%20as%20the%20new%20macro-securitisation.pdf>
 [10 Μαρτίου 2012]
- Barry, Barry (2002), «The Implications of September 11 for the study of International Relations», *The Asrudian Center*, διαθέσιμο :
<http://asrudiancenter.wordpress.com/2008/06/26/the-implications-of-september-11-for-the-study-of-international-relations/> [8 Απριλίου 2012]
- Charrett, Catherine (2009), «A critical Application of Securitization Theory: Overcoming the Normative Dilemma of Writing Security», *Institut Català Internacional per la Pau*, διαθέσιμο στο: http://www20.gencat.cat/docs/icip/Continguts/Publicacions/WorkingPapers/Arxiu/WP7_ANG.pdf
 [10 Απριλίου 2011]
- Cox, Michael (2002), «Paradigm Shifts and 9/11: International Relations After the Twin Towers», *The Asrudian Center*, διαθέσιμο: <http://asrudiancenter.wordpress.com/2008/06/26/paradigm-shifts-and-911-international-relations-after-the-twin-towers/> [25 Απριλίου 2012]
- Creshnaw, Martha (2003), «‘New’ versus ‘Old’ Terrorism. Is Today’s ‘new’ terrorism qualitatively different from pre-September 11 ‘old’», *Palestine and Israel, Journal of Politics, Economics and Culture*, διαθέσιμο στο <http://www.pij.org/details.php?id=80> [5 Απριλίου 2012]

- Crenshaw, Martha. (2007), «The Debate over ‘New’ vs ‘Old’ Terrorism», Prepared Presentation at the *Annual Meeting of the American Political Science Association*, (August 30-September 2, 2007), σελ. 9 διαθέσιμο στο: http://start.umd.edu/start/publications/New_vs_Old_Terrorism.pdf [8 Μαΐου 2012]
- Giddens, Lord (2004), «The Future of World Society: the new terrorism», *Ομιλία στοLSE*, διαθέσιμο στο: <http://www2.lse.ac.uk/publicEvents/pdf/20041110-The%20FutureofWorldSociety-New%20Terrorism.pdf> [8 Φεβρουαρίου 2012]
- Hansen, Lene (1997), «A case for Seduction? : Evaluating the Poststructuralist Conceptualization of Security», *Cooperation and Conflict*, Vol. 32, σελ. 369, διαθέσιμο στο: http://www20.gencat.cat/docs/icip/Continguts/Publicacions/WorkingPapers/Arxiu/WP7_ANG.pdf [15 Φεβρουαρίου 2012]
- Haynes, William J. (2002), «Enemy Combatants», *Council on Foreign Relations*, διαθέσιμο: <http://www.cfr.org/international-law/enemy-combatants/p5312> [2 Μαΐου 2012]
- Hill C., «Ο οικονομικός απομονωτισμός είναι ο νέος «μακρύς πόλεμος» της Αμερικής», *BHMA*, 05/08/2011, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=414023> [20 Απριλίου 2012]
- Institute for Safety, Security and Crisis Management (2008), «Defining Terrorism» Διαθέσιμο στο: <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/WP3%20Del%204.pdf> [2 Μαρτίου 2012]
- Kometer, Michael W. (2004), «The new Terrorism. The Nature of the War on Terrorism», *Air University*, διαθέσιμο στο: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA455763> [2 Απριλίου 2012]
- Laqueur, Walter (1998), «Terror’s new face: the radicalization and escalation of modern terrorism», *Harvard International Review*, διαθέσιμο στο: http://findarticles.com/p/articles/mi_hb137/is_4_20/ai_n28713370/?tag=content;col1 [2 Μαΐου 2012]
- Macleod, Alex, Masson, Isabelle και Morin David (2004), «Identité nationale, sécurité et la théorie des relations internationales», *Etudes Internationales*, Vol.35, no 1, (mars 2004), σσ. 7-24, διαθέσιμο στο : <http://www.erudit.org/revue/ei/2004/v35/n1/008445ar.html> [2 Μαρτίου 2012]

Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος, «Διεθνής Ισλαμική Τρομοκρατία», Μελέτη διαθέσιμη στο : http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ekome.gr%2Fupload%2F120-Islam_terrorism.doc&ei=9XupT979KNT14QTmq_WLCQ&usg=AFQjCNGhJftaje9FRV6r-5b02A-OmDcw&sig2=FwouqPXGUYAin3M0var97A [2 Φεβρουαρίου 2012]

Πάσχος, Γιώργος, «Παγκοσμιοποίηση, Κράτος, Βία», διαθέσιμο στο: <http://savalas.gr/pr2/22580.pdf> [19 Ιανουαρίου 2012]

Rice, Condolezza (2002), «A balance of power that favors freedom», 1 October 2002, διαθέσιμο στο: <http://www.manhattan-institute.org/html> [25 Απριλίου 2011]

Poowin Bunyavejchewin, (2012), «Theories of International politics after the incident of 9/11 and weakness of realist tradition in the twentieth-first century», *Academia.edu*. Διαθέσιμο στο: http://wuth.academia.edu/PoowinBunyavejchewin/Papers/1018040/Theories_of_international_politics_after_the_incident_of_9_11_The_richness_and_weakness_of_realist_tradition_in_the_twentieth-first_century [12 Μαρτίου 2012]

Schmid, Alex (2011), «Revised Academic Consensus Definition», διαθέσιμο στο: <http://schmidalex.wordpress.com/article/terrorism-dd3psyh8k3c3-2/> [7 Φεβρουαρίου 2012]

Scott, Lucas (2009), «Mobilizing Fear: US Politics Before and After 9/11», *Review of International American Studies*, No. 3.3-4.1, διαθέσιμο: http://www.iasaweb.org/uploads/85269a7a29636329bf5b99704b4d5257/RIAS_3_3-4.pdf [4 Μαΐου 2012]

Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law (2008), «Defining Terrorism» A project financed by the *European Commission* διαθέσιμο στο: <http://www.transnationalterrorism.eu/tekst/publications/WP3%20Del%204.pdf> [20 Μαρτίου 2012]